جغرافیای نظامی ایران
کردستان
تألیف
سرتیپ علی رزم آرا

جغرافیای نظامی ایران

کردستان

تألیف

سرتیپ علی رزم آرا

۱۳۲۰

فهرست مطالب جغرافیای نظامی کردستان

مقدمه

وضعیت تاریخی کردستان

سکنه رشید کوهستانی کردستان از دور ترین ازمنه در راه استقلال کشور جانفشانی نموده زیر پرچم ایران برضد آشوریها وملل باختری‌ایران عملیات بسیاری انجام داده اند در پرتو رشادت و شجاعت خود در پیشگاه سلاطین هخامنش قرب و شرافت فراوانی یافتند بطوریکه مأموریت های مقدسی از جمله حفاظت آتشکده ها بآنها محول گردید.

در مدت جنگهای روم و ایران این منطقه کوهستانی یك سد بزرگ و غیر قابل عبوری را در مقابل ارتش روم تشکیل داد بطوریکه بعضی سرداران رومی بواسطه عدم توجه به عظمت این کوهستانها وعدم آشنائی به‌اخلاق مردان این سرزمین بشکست های مهمی دچار و تلفات عظیمی را در میدانهای نبرد بجای گذاردند ازجمله عبور کزنفون و داستان او بهترین مدرك است سرزمین کردستان درمدت این عملیات مبداء های مناسبی برای تجاوزارتش ایران بطرف باختر گردید درموقع تخطی اعراب اکرادکه از رسوخ آنها متنفر بودند برای خود حکومت مستقلی تشکیل داده و سد بزرگی درسر راه فاتحین عرب ایجاد نمودند بطوریکه اعراب ناگزیر ازتجاوز بطرف جنوب شده اند .

بالاخره اعراب در سال ١٦ هجری بطرف نواحی کرد نشین تجاوز نمودند

گرچه درخاتمه مجبور به قبول شرایط تابعیت گردیده‌اند ولی معهذا درجریان عملیات شجاعت بسیاری، از خود بروز داده و حتّی خلفای اسلام برای جلوگیری از طغیان و عدم اطاعت اکراد مجبور بعملیاتی شدند در زمــان خلافت حضرت علی و بعداً در زمان خلفای بنی امیه اردوکشی های به این سرزمین نموده و بالاخره مجبور شدند برای تسکین انقلاب شورش واکراد بآنها بستگی ووصلتی نموده و بدین قسم سکنه کوهستانهای کردستان را بخود جلب نمایند عملیات اعراب در ولایت کردستان بسیار سخت و شدید و اکثر با قتل و غارت وآتش زدن کلیه اماکن آنها صورت گرفته چه اکراد با منتهای شجاعت در تمام این مدت ایستادگی مینمودند .

اکراد برضد آل بویه قیام نموده ولی مطیع سلاطین سلجوقی شده و در زیر فرمان سلاطین ایوبی درجنگهای صلیبی برضد عیسویان شرکت نمودند درزمان حمله مغول تفرقه بزرگی در این طوایف حاصل شده حتی قسمت بسیاری از این سکنه را به نواحی شمالی آذربایجان و نواحی خوزستان کوچ داده اند در زمان قدرت سلاطین صفویه اکراد درارتش ایران خدمات شایانی نموده وکلیه ناحیه کرد نشین ضمیمه کشورشد، ولی بعداً بواسطه ضعف سلاطین صفویه دولت عثمانی قسمتی‌ازنواحی کرد نشین را از ایران مجزا ساخت گرچه پیدایش نادر و فتوحات پی در پی او باز بوضع اولیه وضعیت‌را اعاده داد سکنه کرد این سرزمین درکلیه جنگهای نادر بامنتهای شجاعت انجام وظیفه نموده پس از نادر و پیدایش دوره انحطاط ایران بعضی نواحی کردنشین ایران بدست کشور عثمانی افتاده واز ناحیه کردستان اصلی ناحیه اردلان- کروس - کرمانشاهان جزو ایران باقی ماند گرچه اکراد هم بسهولت تن در نداده و مدت ۱۵سال درمقابل ارتش عثمانی ایستادگی نموده و بالاخره درنتیجه قتل و غارت‌ها واز بین رفتن‌کلیه هستی ودارائی خود ناگزیر ازاطاعت شده‌اند بیشتر این ایستادگی

و مقاومت اکراد بمناسبت اقداماتی بود که عثمانی جهت تغییرزبان ـ اخلاق ـ اصول زندگانی ملی اکراد در نظر داشتند موقع جنگ بین الملل سرزمین کردستان میدان محاربات و زد و خورد های شده به سکنه این سرزمین تلفـات بسیار وارد شد گرچه اکراد هم بسهولت مطیع این افکار نشده وتلفات سهمگین به ارتش‌های متجاوز وارد نموده اند چه موقعیت کوهستانی این سرزمین انجام این عمل را مقدور میساخت پس از جنگهای ۱٤ ـ ۱۸ یك رشته تحریکاتی در بین اکراد حاصل شدکه در نتیجه اسم استقلال تا حدی اذهان را مشوش ساخت ولی سه کشوری که درسرنوشت اکراد سهیم شده بودند ایران ـ ترك ـ عراق ناگزیر ازاقدامات جدی وعملیات اساسی برای ریشه کن کردن این افکار شده واین تحریکات را بوجه احسن ازبین برده محو ساخته‌اند.

فصل یکم
وضعیت کلی کردستان

کردستان با در نظر گرفتن وضعیت نژادی شامل يك منطقه وسیعی است که از طرف شمال بوسیله منطقه ارمنستان و آذربایجان ازطرف خاور بوسیله فلات ایران از طرف جنوب بوسیله ارتفاعات شاهو ـ دالاهو ـ از طرف باختر بوسیله رودخانه دجله محدود شده این منطقه وسیع بطول ۱۰۰۰ و بعرض ٤٠٠ کیلومتر در برخی نقاط این منطقه وسیع از کوهستانهای بسیار مرتفع سنگی که اکثر غیر قابل عبور محسوب میشوند تشکیل شده .

در وسط این کوهستانها فلات های مرتفعی قرار گرفته که رود خانه های بسیار و جلگه های حاصل خیزی درهر سوی آن بنظر میرسد .

این منطقه وسیع فعلا بین ایران ترکیه ـ عراق تقسیم شده .

کردستان ایران که اردلان و کروس محسوب میشود واقع درباختر ایران وبا حدود زیر فعلا مشخص میشود :

از طرف شمال آذربایجان باختری .

از طرف خاور آذربایجان باختری و همدان.

از طرف جنوب ارتفاعات ـ پرو ـ شاهو ـ دالاهو .

از طرف باختر مرز عراق .

این ناحیه مرکب ازفلات مرتفع و کوهستانهای بزرگ قابل توجه است .

کردستان اصلی بطور کلی در ایران شامل دو ناحیه زیر است :

کردستان اردلان یا صحنه .

کردستان مکری یا گروس .

۱ـ کردستان صحنه ـ مرکب از دو ناحیه است ناحیه شمالی شامل فلاتهای مرتفع که سرچشمه سفید روداند وناحیه جنوبی سرچشمه گاوه رود یاسیروان میباشند و این دو ناحیه از نظر طبیعی و آب و هوا بکلی با هم اختلاف دارد قسمتهای مرتفع فلاتی بکلی خشك وبی حاصل است سرچشمه سفید رود که ازناحیه وسیع چهل چشمه شروع میشود از باختر محدود است بکوههای مرزی و از جنوب به پنجه علی کوه و صحنه کوه ولی از طرف خاور ارتفاعات قابل ملاحظه آنرا از فلات ایران جدا میکند و قسمت اعظم خاوری آن ناحیه ایست که آنرا گروس مینامند عرض تمام فلات در حدود ۲۰۰ کیلومتر وطول آن نیز همین اندازه وارتفاعات ـ مرکزی آن چندان زیاد نیست ـ شیب این فلاتها بطرف خاور وارتفاعات مهم چهل چشمه درباختر بچهار هزار متر میرسد و آبهای این ناحیه همه مجاری عمیقی برای خود حفر کرده تشکیل رود بزرگی میدهد قسمت جنوبی صحنه برخلاف ناحیه شمالی دارای ناهمواری بسیار و رود هائیکه در آن جریان دارند هر یك تشکیل تنگه های مخوف داده از آنها میگذرند قله این کوهها همیشه مستور از برف و خود کوهها جنگلی میباشند و جاده ها در اغلب ایام سال مخصوصاً زمستان غیر قابل عبور میگردد زمستان بسیار سخت و تا اردیبهشت برف دارد ناحیه اورامان دارای هوای سخت و سرد و در معرض باد های شدید سرد میباشند و ارتفاع برف گاهی در بعضی نقاط بدو متر میرسد.

قسمت شمالی دشت صاف رسوبی که شعبات سفید رود در آن جاری است با

ارتفاع ۲۰۰۰ متر در این دشت شیار های زیادی که پوشیده از رسوبات حاصلخیز است دیده میشود .

قسمت جنوبی که مرکب از دره های ژرف مخوفی است سراسر پوشیده از کوهستانهای مرتفع است که اکثر مدت سال را پوشیده از برف بوده و بواسطه کمی جلگه های مستعد از لحاظ کشاورزی نظیر جلگه شمالی نبوده و بلکه ازلحاظ مراتع قابل توجه است .

۲ -۳روس - از خاور محدود بناحیه قزوین از باختر بکردستان اردلان واز شمال به خمسه و افشار و از جنوب بهمدان اراضی آن نسبتاً مسطح تر از کردستان اردلان و بواسطه سفید رود وشعب آن مشروب میشود .

آب وهوا

کردستان چون مرکب از کوهستان وفلاتهای مرتفع است لذاکلیه منطقه مدت زیادی از سال را پوشیده از برف بوده و حتی آمدن برف باندازهٔ در برخی نواحی زیاد است که اکثر آبادیها وقراء محصور شده راهها ومعابر برای مدت چندین ماه بکلی قطع میشود در قسمتهای اورامان ونواحی هزلی گاهی نزول برف ۳ تاالی ٤ متر بوده وگردنه های قسمت دزلی و اورامان برای مدت ۸ ماه غیر قابل عبور است در بین سقز به بانه فقط در ۱۵ اردیبهشت ماه جاده ها قابل استفاده برای وسائل خود روی است باوصف سرمای شدید که ذکر شد معهذا در دره ها نقاط بسیار معتدل در سال بنظر میرسد مثل دره نوسود هروی که زمستان آن بسیار ملایم وحتی برف کمتر دیده شده اگر هم ببارد بسرعت آب خواهد شد.

اگر نواحي دره هاي عميق كردستان مثلا نواحي - اناغي - نوسود را استثناء

نمائیم در کردستان دو هوا میتوان در نظر گرفت :

فلات ها وجلگه های وسیع عموماً فوق‌العاده سرد برف بسیار و سرمای شدید.

مناطق کوهستانی دارای آب و هوای معتدل در دامنه‌ها وخط‌الرأس بکلی سرد.

وضعیت سرمای این منطقه زندگانی وزیست را در مناطق آن درموقع زمستان بسیار مشکل میسازد بطوریکه دراردو کشی‌های ۱۳۰۹ درناحیه اورامان درجه برودت تا ۲۵ درجه زیر صفر ملاحظه میشد که در نتیجه کلیه چشمه ها یخ زده وکلیه مناطق از برف مستور بود و فقط وجود جنگل ها و امکان ذوب برف بود که آب اردو را تأمین مینمود

فصل دوم

ارتفاعات کردستان

با توجه به نقشه ایران چیزیکه جلب توجه را در منطقه کردستان مینماید موقعیت کوهستانهای این ناحیه است چه ملاحظه میشود ارتفاعات مختلفی که از هرسوامتداد دارد دراین منطقه طبق شرح زیر بهم تصادف کرده وامتداد های مشخصی را تعقیب خواهند نمود .

رشته ارتفاعات تروس و تروس کوچك پس از خاتمه و دور زدن نواحی جنوبی ترکیه از شمال عراق عبور نموده و بطور مایل بمنطقه کردستان ایران متوجه شده و سپس همین رشته ارتفاعات تدریجاً مسیر خودرا تغییر و در نواحی جنوب کردستان موازی با مرز خواهد شد رشته ارتفاعات ارارات هم پس از طی آذربایجان باختری در محاذات شهر بانه باین کوهستانهای مایل مصادف شده و بوسیله مسیر رودخانه لاوان یا کالوازان مجزا میگردد .

بنا بر مندرجات بالا دو رشته کوهستان مشخص در این ناحیه بنظر میرسد درقسمت شمال از قله دالامپرداغ تا رود خانه کالو ارتفاعات ارارات که باسامی مختلفی در هرمحل نامیده میشود تقریباً بطول ۱۴۰ کیلومتر مسیر این کوهستان بکلی موازی با خط مرز و با سمت عمومی شمالی ـ جنوبی میباشد .

درقسمت جنوبی یك منطقه کوهستانی فوق‌العاده درهم غیرمنظم است که دره های بسیاری بطور مایل بین دو کشور ایران و عراق بوجود آورده و راههای نفوذی

در هر سو بنظر میرسد در بین این رشته های نا منظم مرتقع ترین خط ارتفاعـات چهل چشمه است که تا همدان مسیر آن امتداد یافته و به کوهستان الوند تصادف خواهد کرد .

در این منطقه رشته ارتفاعات خان کاران ـ کورتك دیده میشود ولـی بطورکلی این منطقه کوهستانی یك منطقه بسیـار نا منظمی است که در موقع رفتن از کرمانشاهان بنوسود بخوبی وضعیت دره ها ومعابر داخلی آن بنظر میرسد چون این ارتفاعات بی‌نهایت درهم وغیرمشخص ونمیتوان تحت اصول سادئی بیان نموده لذا وضعیت ارتفاعـات را در هر یك از مناطق ضمن بررسی آن مناطق شرح خواهیم داد .

این کوهستانها اکثرچون دارای امتداد شمال باختری جنوب خاوری میباشد لذا بقسمی واقع شده اندکه
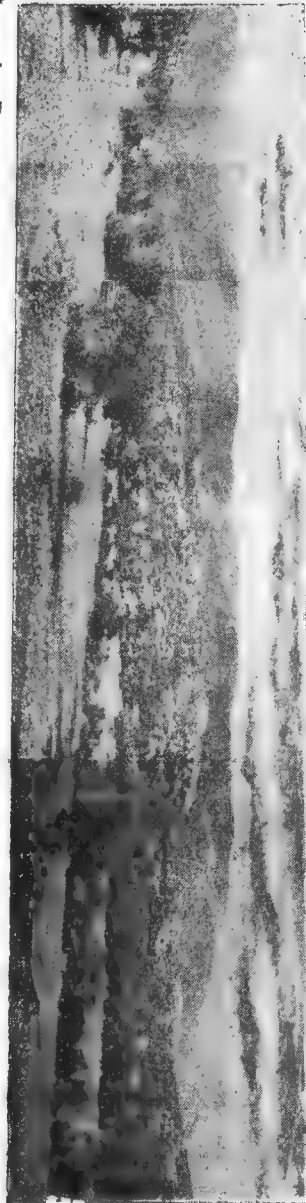
منظره ارتفاعات مشرف بپره بطوریکه از گردنه کورتك دیده میشود ارتفاعات پوشیده از جنگل های بلوط و در عقب ارتفاعات بکلی لخت است

قسمتی ازآنها درخاك ایران و قسمتی در خاك عراق می باشد بعضی از این کوهستانها نسبتاً موقعیت خاصی را دارا میباشند از جمله کوهستان بموکه مختصراً بشرح آن مبادرت میشود .

بطورکلی کلیه ارتفاعات کردستان مشجر و دارای آب بسیاراست بطوریکه در هرقسمت آن آب به‌اندازه کفایت بدست خواهدآمد ولی‌سکنه منطقه کوهستانی بسیار کم است .

رشته ارتفاعات بمو

مقدمه ـ بمو نام‌کوهی است که در باختر کشور شاهنشاهی واقع شده‌اینکوه عبارت از یك رشته بطول ۴۰ کیلو متر میباشد که یك سوم طول آن در خاك کشور شاهنشاهی واقع شده

وضعیت بمو نسبت بمرز ـ کوه بمو عمود بخط مرز و در ۲۵ کیلومتر تقریباً مرز شاهنشاهی را تشکیل میدهد قسمت عمده امتداداین کوه درکشورعراق و امتداد آن شمال‌باختری جنوب خاوری است .

قسمتیکه درخاك شاهنشاهی واقع شده در حدود یك ثلث طول‌آن میباشد در حدوده کیلومتر اینکوه موازی با خط مرز وخط الرأس آن‌تقریباً خطمرزی راتشکیل میدهد دربقیه ۲۰ کیلومتر امتداد آن عمود ومایل نسبت بخط مرزاست .

جناحین و حدود کوه بمو ـ رشته‌کوه بمو ازهر سو بواسطه جویبارها از سایر ارتفاعات مجزا شده است .

ازطرف خاور رود زمکان

از طرف جنوب رودخانه (هواسان)

ازطرف جنوب وشمال بوسیله رودخانه سیروان

رشته کوه بمو ازهرطرف بواسطه دره های عمیق و صعب العبور محدود گشته مخصوصاً دره هائیکه درطول شمال وجنوب اینکوه واقع شده نسبتاً سخت ترمیباشند در صورتیکه عبور ازدره های خاوری و باختری آن تا حدی سهلتراست مخصوصادر قسمت باختری که بقسمت جلگه مانندی محدود شده و فضای مسطحی در جلوی شهر جدید میدان تهیه میشود .

مواد ساختمانی کوه ـ رشته کوه بمو رشته ایست بکلی سنگی وحتی دربعضی قسمتهای آن آثار آتشفشانی تشخیص داده شده است ولی در تمام طول خود پوشیده از اشجار و جنگلهای انبوه است که اکثر اشجار آن کهن سال میباشد ولی درقسمت باویسی وقسمت جنوبی جنگل آن تنك ترمیشود :

وضعیت ارتفاعات بمو ـ ارتفاعات بموازمجاورت مرز شاهنشاهی(امام حسن) با یك شیب ملایمی شروع و پس از دربند حول یکمرتبه شیب آن تند شده و باهمین شیب ووضعیت امتداد خود را تاخاتمه خط سیرخود امتداد میدهد .

اینکوه دراکثر نقاط دارای پرتگاههای مهیبی است ومعابرآن درنتیجه ازنقاط معین ومشخصی عبور مینماید و عبور بقلل آن ازهرطرف مقدورنیست .

ارتفاعات اولی این رشته درمجاورت امام حسن در حدود ۷۸۰ متر یا ۲۵۰۰ پاست ولی پس ازمسافت کمی این ارتفاع در مجاورت باغ ویس به ۵۸۷٤ پا میرسد و بهمین قسم خط سیر خودرا بایك تغییر ۲۰۰الی۳۰۰ پاطی مینماید .

معابر و دره های مهم بمو ـ بواسطه وضعیت سخت و پرتگاههای مهمی که اینکوه دارا میباشد معابر زیادی ازآن عبور نمینماید و با آنکه دره های بسیاری از طرف خاك شاهنشاهی منتهی به آب باویسی میشود ولی این دره هااکثردارای پرتگاه های مهم و غیرقابل عبوری بوده و درصورتیکه بنظر اول عموم آنها قابل عبور است

ولی پس از داخل شدن بموانع مهمی مصادف خواهند شد و ممکن است بعضی از این دره ها قابل عبور برای پیاده بدون بار وبنه باشند آنهم با قدری زحمت و برای افراد ورزیده در کوهستان

یگانه معابر مهم وقابل عبور در کشور شاهنشاهی عبارتست

ـ از کوره راهیکه ازامام‌حسن بباغ از گله باویسی میرود .

ـ راهیکه ازخود ازگله باین راه متصل شده و به باویسی میرود .

این دوراه برای پیاده وسوار وباروبنه قابل‌عبوراست .

باآنکه خط شوسه مخصوص تا پای اینکوه ساخته نشده ولی مطابق امتحانات و بازدیدهائیکه بعمل آمده است خودروهای سواری و حتی باری میتوانند از سرپل ذهاب و سرقلعه باویسی آمده و بدینطریق در ظرف ۲٤ساعت میتوان قوای مکفی برای یك عملیات احتمالی درمرز حاضر نمود . (در موقع خشکی هوا خودرو سواری دوساعته از سرپل تا باویسی میرود)

چه ازاینطریق راه تا حدی صاف و بدون مانع بوده و دره هائیکه وجوددارد کم اهمیت میباشند اگر پلهای بین راه و معابر مختلف بواسطه زیادی آب و باطلاقی شدن مانع حرکت نشود.

رشته ارتفاعات بمو بواسطه نداشتن معابروگذرگاهی زیاد اکثر برای طوایف و عشایر (باباجانی) ـ (ولدبیگی) (قلخانی) یك قسم پناهگاه وحفاظی بوده که بمحض تعقیب متوصل باین ارتفاعات شده و با تهیه موانع مختصری‌درحفاظ کامل خوددراقرار میدادند مخصوصا آنکه در۱۲ کیلومتری‌امام‌حسن درراس کوه باغات میوه بسیارموجود است وامرار معیشت درفصول تابستان مخصوصاً باین طریق سهل میگردد .

گذشته ازباغات بسیار این رشته کوه دارای چشمه‌سارهای زیاد درنقاط‌مختلف و معابر خود بوده و دارای آبهای گوارا است از جمله باغ سعید خان واقع درکشور
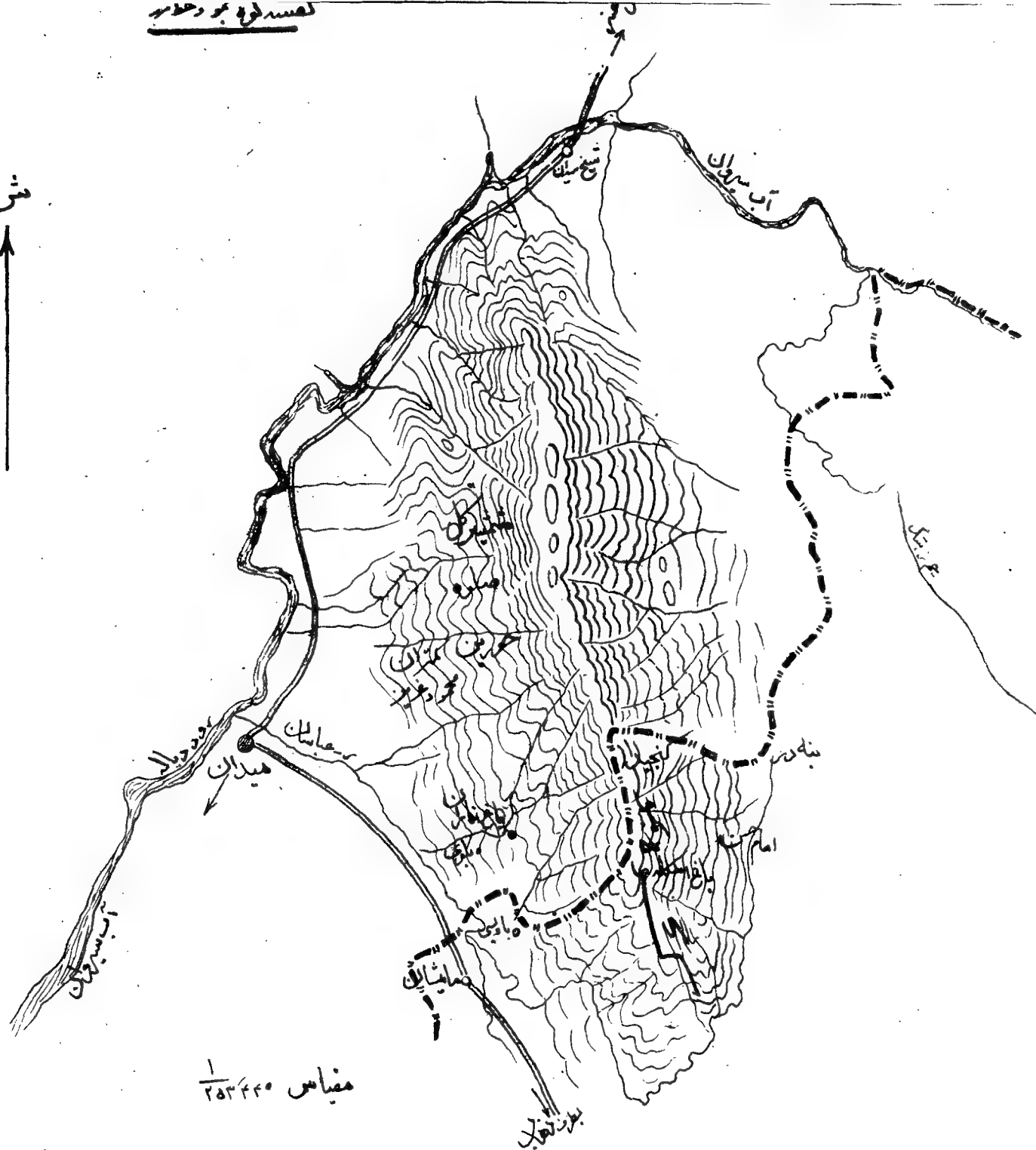
ش
آب سیروان
میدان
امام
مقیاس ۱/۲۵۳۴۴۰

شاهنشاهی تاانتهای کوه‌میتوان درروی خط‌الرأس آن رفت ولی دربین راه دیگر معابری برای پائین آمدن نیست جز بعضی نقاط معین آنهم برای افراد پیاده نظام بدون بنه.

آب و هوا ـ در تابستان آب و هوای این کوه فوق‌العاده خوب و مفرح است بخصوص چشمه سار های بیشمار و باغات میوه رونق مخصوص به این کوه میدهد بطوریکه قسمتهای مختلف این کوه برای طوایف شرف بیانی که یك تیره ازطوایف کرد نژاد عراق میباشند یکلاق بی اندازه خوب وقابل توجهی‌است که قسمت عمده تابستانرا با کمال خوبی در آن بسر میبرند.

درفصل زمستان رشته بمو سراسر پوشیده ازبرف وبالا رفتن به قلل آن بواسطه زیادی برف مشکل ودشوار میباشد ولی این برف بیش ازسه ماه دوام نداشته وبمحض خاتمه زمستان برف‌کلیه معابر وگذرگاههای آن آب شده وشاید مقداری برف درروی قلل بلند آن باقی بماند.

وضعیت و موقعیت جغرافیای کوه بمو

کوه‌بمودارای امتداد شمال‌وجنوبی‌است

	دقیقه	درجه
واقع‌در طول خاوری	٤٥	٤٥
ودرعرض شمالی	٤٧	٤٧
	۱۰	۳٥

رود خانه های کردستان

ارتفاعات درهم و غیرمنظم کردستان یك سلسله جویبارهای کوهستانی که‌اکثر دارای دره های ژرفی‌میباشند تشکیل‌میدهند این رودخانه را از لحاظ بررسی میتوان

به سه حوضه مشخص تقسیم کرد :

- روخانه های حوضه دریای خزر
- رودخانه های مربوط به حوضه دریاچه رضائیه
- رود خانه های مربوط به دره سیروان } حوضه خلیج فارس
- رود خانه های مربوط به حوضه کرخه } حوضه خلیج فارس

حوضه سفید رود

شعبات اولیه سفید رود که به اسامی هو باتو - خور خوره فره توه - سارال موسومند از کوهستانهای کردستان تشکیل شده تدریجاً بهم پیوسته و پس از مشروب کردن نواحی کردستان گروس خارج میشود .

حوضه رضائیه

منبع رودهای این حوضه در کوه های پر برف وژرف چهل چشمه واقع است رود های این ناحیه دارای آب شیرین میباشند بهترین آنها عبارت از (زرینه رود) وسیمنه رود . .

زرینه رود این رودخانه جنوبی شمالی است و از کوهستان چهل چشمه سر چشمه میگیرد شعبه بزرك آن خور خوره است که از مجاورت سقز عبور نموده و پس از مشروب کردن نواحی سقز ضمن تهیه مصب وسیعی وارد زرینه رود میشود درروی این رود خانه چند پل بتنی مهم در راه بین سقز به سنندج ساخته شده - شعب دیگری هم باسم ساروق ولیلا از خاك افشار عبور و وارد آن میشود قسمت عمده آبهای این رودخانه بمصرف کشاورزی در نواحی (شاهین دژه) میرسد طول رودخانه زرینه در حدود ٢٤٠ کیلومتر است این رودخانه درروی معابری که ازطرف مهاباد بطرف تبریز میروند مانع جدی محسوب میگردد - این رودخانه دارای ماهی است .

سیمینه‌رود طول این رودخانه از زرینه رودکوتاه تروآب‌آن خیلی کمتراست این رودخانه بین ارتفاعات کورتك ـ وبردسیرجاریست .

چندین رودخانه از قبیل چم خالو ـ رودساوجبلاغ در نزدیکی مصب به این رودخانه وارد میشوند ـ این رودخانه هم دارای آب شیرین و ماهی است .

حوضه دجله

آبهای کردستان برای ورود به رود دجله در تشکیل ۲ شعبه مهم این‌رود خانه کمك مهم و سرشاری را مینمایند .

۱ـ در تشکیل‌زهاب کوچك

۲ ـ در تشکیل‌رودخانه سیروان

رودخانه‌زهاب کوچك آبیکه از کردستان واردابن رودخانه میشود رودخانه کالو است که سرچشمه اولیه این رودخانه درلاهیجان و نواحی اطراف خانه تشکیل شده پس از طی کلیه دره کالو و نواحی سر دشت در مجاورت بانه تغییر مسیر داده و بطرف خاك عراق جهت اتصال با سایر شعب مربوطه میرود آب این رود خانه زیاد و مخصوصاً در موقع بارانی خیلی زیاد و حتی مانع جدی تهیه مینماید بطوریکه‌وضعیت این رودخانه در موقع رفتن بطرف سردشت بین مهاباد و سردشت بخوبی ملاحظه می شود این روخانه دره کالورا مشروب میسازد .

رودخانه سیروان کلیه شعب مختلف و سرچشمه های اولیه درخاك کردستان تهیه میشود زیرا شعب اولیه این رودخانه عبارت است ازرودخانه کاوه رود که‌ازطرف بیجار جریان دارد .

آب قشلاق که از سنندج بطرف جنوب جریان یافته وارد آن میشود .

آب مریوان که ازطریق مریوان وارد آن میشود .

آب زمکان - که مجموعه آبهای - آب زرشك وزلان است .
آب لیله که آب مناطق اناغی است .
آب هواسان که ازنواحی جکیران ودشت حر تشکیل وازباویسی خارج میشود .
رودخانه سیروان وشعب مختلف آن بمنزله شریان‌های اساسی کردستان محسوب شده و تشکیل دره های ژرفی را درهر سو میدهند .
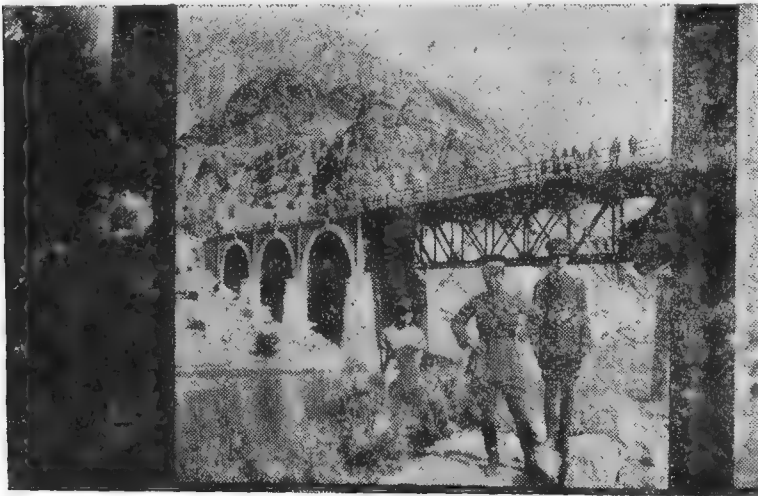
پل بتونی روی سیروان در ۱۵۸ کیلومتری کرمانشاهان

آب این رودخانه ها دائمی وبسیار گوارا و خالی از هر گونه مواد مضر است ازآب این شعب در مناطق مختلف کردستان جهت کشاورزی استفاده کامل مینمایند : در روی هر یك ازاین شعب پل‌های متعددی ساخته‌شده چه این جویبارها شامل دره‌های ژرفی است .

حوضه کرخه سرچشمه قرسو در روانسر که ناحیه کردستان است تشکیل می گردد . ولی مسیرا این رودخانه در کرمانشاهان ونواحی جنوبی آن بوجود خواهدآمد

بطور کلی رودخانه های دائمی شامل دره هاف ژرف و بهیچوجه ازلحاظ قایق رانی قابل استفاده نبوده و پلهای متعددی که روی این رود خانه ها ساخته شده نقاط حساس منطقه‌را تشکیل میدهد بواسطه وجود آبشارها استفاده اقتصادی از اکثر این رودخانه ها میتوان نمود .

رود خانه سیروان سیلابی و گداران کم است درقسمتی که سیروان تشکیل مرزرا میدهد در مقابل انجیرك بوتیکان عراق سنك ها بهم نزدیك شده پلی با شاخه برك روی آن باسم (پل لیج) انداخته میشود بطول دومتر

فصل سوم

سازمان داخلی و تقسیمات اداری کردستان

طبق تقسیمات کشور مصوبه ٦ آبان ماه ۱۳۱٦ ـ کردستان جزو استان پنجم کشور محسوب میگرد و فقط منطقه بیجار طبق این تقسیمات جزو استان ٤ منظور شده ـ بشرح زیر :

شهرستان	بخش	جمعیت
سنندج شهرستان ۲۲ شامل بخش زیر	سنندج	۳۰۰۰۰ نفر باحومه
	قروه	
	کامیاران	
	سقز	۱۰۰۰۰ نفر
	مریوان	
	اوی هنك	
	میزان شاه	
	پاوه	
بیجار شهرستان ۲۹ شامل بخشهای	بیجار	۵۰۰۰ نفر

زبان

زبان کردی گرچه در تلفظ و بیان امروزه با زبان فارسی دارای فرق فراوان است ولی در صورت دقت ملاحظه میشودکه ریشه اصلی آن فارسی واقعی است که

بواسطه عدم اختلاط با زبان بیگانگان باقی مانده است در صورت توجه به واژه های کردی بخوبی ملاحظه میشود که زبان کردی فارسی کاملا قدیمی وکلیه واژه های آن نیز کاملا فارسی صحیح است ولی بواسطه وضعیت منطقه و کوهستانهای سخت که معاشرت و آمیزش آنهارا دشوار ساخته در هر منطقه کردستان با اصلوب مخصوصی کلمات را تلفظ مینمایند ولی اکراد اکثر اشخاص با فهم وزیرك که حتی دارای طبع شعر میباشند که با علاقه تامی در این قسمت اقدام و موفقیت حاصل کرده‌اند .

مذهب

اکراد پس از موفقیت اعراب و فتح کردستان به دین اسلام گروید ولی کلیه سکنه کردستان اهل تسنن وشافعی مذهب میباشند ودربین اکراد طریقت‌های مختلفی را دارا بوده و در هرقسمت کردستان طریقت مخصوصی را ملاحظه خواهند نمود از جمله طریقه نقشبندی ـ قادری و غیره اکراد هرطریقت مطیع شیوخی بوده و کاملا اوامر و دستورات آنها را از روی کمال میل انجام میدهند در هرآبادی و قریه کردستان شیوخی وجود دارند که نفوذ کاملی در اهالی داشته و هرگونه اوامر و دستورات آنها بی چون و چرا از طرف اهالی اجرا میشود در اصول مذهبی خود بواسطه این مشایخ بی اندازه دقیق و علاقمند هستند ـ در هرهفته در اکثر آبادیها و قراء مجلس ذکر برای طریقت ها وجود دارد که ساعات ممتدی را صرف ذکر ها وعبادات مذهبی خود مینمایند که حتی قسمتی از این نمایشات مذهبی جنون آور و باعث فرط تعجب است از قبیل رفتن در آتش فروکردن میله ها در بدن و یا کار های نظیر آن مشایخ مهم اکراد که بی‌اندازه مورد توجه تاچندی قبل بوده شیخ علاءالدین و شیخ حسام‌الدین بوده‌اند که هر یك پیروی طریقت مخصوصی بودند اکثر ازمسافات بسیاری اکراد برای

دیدن وزیارت این مشایخ بمحل توقف آنها رفت‌وآمد مینمودند . نفوذ وقدرت مشایخ دراکراد بیشتر ازجنبه مذهبی بوده است .

نژاد ومشخصات نژادی

نژاد کرد که در سوابق ایام به کاردا ـ یاکوردوك معروف بوده اصولا نژادی است دست نخورده که با وجود تمام سوانح تاریخ که در سده های متمادی رخ نموده است نژاد های جدیدی به‌این سرزمین بواسطه موقعیت کوهستان سخت ومشگل آن رسوخ ننموده و این قوم توانسته اند اخلاق و آداب و بالاخره نژاد و اصلیت خودرا حفظ نمایند نژادکرد اصالتاً نژادی است ایرانی که در کلیه حکایات و روایات قدیمه مدارك بسیار برای صحت آن دردست است ازجمله بهترین مدارك مدارك شاعر بزرك ایران فردوسی است که در قصص خود پیوستگی کامل آنها را به نژاد ایران بیان وتشریح مینماید .

اکراد از لحاظ ساختمانی دارای چهره و ساختمان مشخص میباشند بطوریکه ملاحظه میشود شکل جمجمه اکراد دارای فرم مخصوص است .

عموماً طوایف کوهستانی اکراد بلند قد و خوش هیکل و سکنه نواحی جلگه دارای قد های کوتاه و قوی‌البنیه بنظر میرسد .

ـ عضلات و استخوان بندی عمومی اکراد قوی موی سر اکراد زیاد و پر پشت و موی عدهٔ زیادی در بین اهالی زرد میباشد .

ـ ابروان اکراد خیلی پر مو وپهن است .

ـ زنان کرد فوق‌العاده قوی هیکل و وجیه میباشند مخصوص در برخی نواحی جنوبی اورامان در حوالی (بوروول سیما)

ـ خال‌کوبیدن در بین مردان کرد خیلی رواج دارد.

مشخصات طوایف کرد را بشرح زیر میتوان توصیف کرد.

ـ عموماً رشید و شجاع.

ـ در پافشاری و ایستادگی فوق‌العاده برجسته نبوده دارای صبر و حوصله کامل نیستند.

ـ بسیار قانع و زحمت‌کش میباشند.

فوق‌العاده مطیع اوامر و دستورات رؤسای خود میباشند هرقدر اوامر آنها سخت و دشوار و جانگداز باشد.

ـ اکثر خیلی کمتر معتاد به دود و تریاك و مشروبات میباشند.

اخلاق و عادات اهالی

منطقه کردستان بواسطه سختی موقعیت و وضعیت خود در هرعصری ازلحاظ
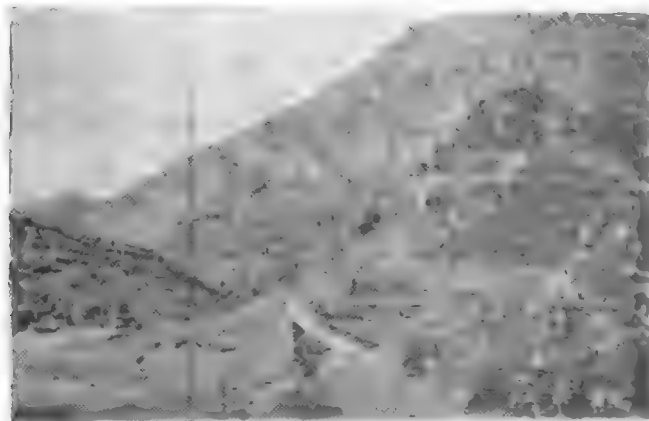
منظره پل بتونی سیروان درمحل دواب ۱۵۸ کیلومتری کرمانشاهان

اجرای عملیات منطقه مشگل و سختی شمرده میشد بطوریکه در جنگهای ۱۴ ـ ۱۸

در منطقه کردستان محاربات زیادی رخ داده که بواسطه عدم آشنائی بوضعیت محل و سختی کوهستانها عدم وجود ارتباط ارتش روس متحمل تلفات بسیار گردیده قتلگاه هنگهای روس که بوسیله افراد شجاع کردستان و عشایر منطقه صورت گرفته هنوز در کردستان باقی است اهالی در این منطقه کوهستانی ازبلدیت خود حداکثر استفاده را جهت مغلوب کردن ارتش روس مرعی ودام هائی که حتی یکنفر موفق به نجات از آن نشده اند تهیه کرده‌اند .

در مدت جنگ بین الملل این منطقه صحنه عملیات بین روس و ترك گردیده لشگر ٤ پیاده ترك ودوتیپ عشایران که در حدود ۲۰۰۰ نفربودند درمقابل سپاه ۷روس در این منطقه ایستادگی نموده و باکمیت عده بواسطه استفاده از موقعیت کوهستانی منطقه ایستادگی کامل نموده وحتی همین لشگربواسطه بلدیت اکراد توانست درتابستان ۱۹۱۵ از سلیمانیه بطرف سنندج با موفقیت تعرض نماید .

فقط در اواخر عملیات بوده که روسها پس از دادن تلفات زیاد توانستند تا پنجوین پیشروی نمایند وضعیت کوهستانی و موقعیت سخت این منطقه باعث و سبب استقلال طلبی طوایف این منطقه در تمام ادوار بوده است و از بررسی عملیاتی که در دوره کنونی برای انتظامات این منطقه انجام شده ـ کاملا میتوان پی به روحیات این عشایر وسکنه کنونی منطقه برد .

وضعیت انسانی کردستان

نفوس

الف جمعیت ـ جمعیت کلی کردستان درحدود ۲۵۰۰۰۰ نفرمیباشد.

ب ـ تعدد زوجات در نتیجه ازدیاد نفوس وتکثیر اولاد رواج کامل دارد اگر

جنگهای داخلی و کشمکش پی در پی در بین طوایف اکراد نبود نفوس آنها روز بروز زیادتر میگردید.

ج ـ **مهاجرت** ـ حسن سیاست زمامداران مرزی شرط اصلی است چه اکراد که در مرز ایران مسکن دارند بیشتر با اکراد عراق هم نژاد و حتی هم طایفه اند و قرابت خیلی نزدیك دارند درصورت بدرفتاری و سوء سیاست فرمانداران ممکن است بخاك دولت همسایه مهاجرت نمایند.

د ـ **متوفیات** ـ امراض ساریه از قبیل حصبه و وبا و غیره نظر بسلامت آب و هوا در این حدود خیلی کم و بندرت است و تلفات اکراد فقط از طریق جنك و جدال و خصومت باهم میباشند.

روحیه و اخلاق و عادات ـ اکراد بطور کلی اشخاص سرنگاهدار او کمتر اتفاق میافتد که اسرار طایفه گی خودرا بروزدهند.

طبیعتاً اشخاص شجاع و متهور و بی‌اندازه فکور و سیاستمدار ودقیق وبهیچوجه قابل مقایسه بااهالی لرستان نیستند.

نژاد و مذهب

الف ـ نژاد ـ راجع به نژاد کرد بعضی حکایات مختلفی در ناحیه اورامان لهون در تاریخ های خودشان قید شده وآنهارا نسبت به ارمن داده ولی مدارك صحیح دردست نیست اکراد ازتیره های مختلف وطایفه های متعدد تشکیل یافته طبق مدارك موجوده ۱۴۱ طایفه اکراد در ایران زندگی میکنند. برای آنکه بطور کلی اطلاعی نسبت بطوایف اکراد این منطقه حاصل نموده و مطلع شویم سکنه کنونی کردستان ازچه مردمانی تشکیل شده طوایف مسکون هرمنطقه ذکر میشود.

ب ـ **مذهب** ـ بطور کلی عموم اکراد اهل تسنن بوده وخیلی متعصب وفوق العاده

معتقد به پیشوایان خود میباشند هیچ آبادی بدون مسجد و معبد در کردستان پیدا نمیشود تمام مسجدها بافرشهای گرانبها که خود اهالی بعنوان نذر هدیه کرده‌اند مفروش میباشند.

علاوه بر موضوع مذهب طهارت ونظافت نیز درآبادیهای اکراد فوق‌العاده مورد دقت میباشد.

درکلیه منطقه کردستان قسمتهای زیر جزو تسنن نیستند.

ـ دردهستان گروس کلیه شیعه.

در سنندج ۳۰۰ در سقز ۱۳۰ در بانه ۲۵ خانوار کلیمی کلیه ٤۵۵ خانوار.

درسنندج ۵۰ خانوار آشوری.

کلیه سکنه سنی مذهب کردستان تابع دو شیخ بزرك کرد که در محل های زیرسکونت دارند میباشند.

مسیر رودخانه سیروان درنروی

شیخ حسام‌الدین در (باغ کون)
شیخ علاء الدین در (بیاره) عراق

تعداد سکنه واسامی طوایف منطقه

کردستان یکی از مناطق کم سکنه ایران محسوب میشود چه کلیه سکنه این منطقه در حدود ۲۵۰۰۰۰ نفر و درصورت تقسیم بمساحت آن بیش از ده‌نفر در هر کیلومتر نخواهد بود در صورتیکه این سکنه بیك نسبت مساوی تقسیم نشده ودر

برخی نقاط کردستان از یك نفر در کیلومتر هم سکنه آن کمتر است مثلا در نواحی باختری و بعضی مناطق کوهستانی چون اکثر سخت است لذا غیر قابل سکونت محسوب شده .

سکنه کردستان از طوایف وعشایری تشکیل شده و با اینکه این عشایر تحت قاپو شده اند ولی معهذا برای اطلاع بوضعیت سکنه این منطقه تقسیمات طوایف آن قابل استفاده است .

۱ـ گلباغی ۷ـ شاه مسعودی ۱۳ـ بلیلوند ۱۹ـ ثمره‌توورونی
۲ـ مندمی ۸ـ زند ۱۴ـ بورکه ۲۰ـ نمك
۳ـ شیخ‌اسمعیلی ۹ـ کرکه ئی ۱۵ـ باشوکی ۲۱ـ کوپك
۴ـ کوماسی ۱۰ـ پیه بیشتر ۱۶ـ گیوه کشی ۲۲ـ احمدزینی
۵ـ کمانگر ۱۱ـ سورسوری ۱۷ـ محمود حرایلی ۲۳ـ ورمزیار
۶ـ چاردولی ۱۲ـ کشکی ۱۸ـ دراچی ۲۴ـ قالقالی

۲۵ـ طوایف ثلاث { باباجانی، ولدبیکی، قبادی }

۲۶ـ طوایف پاوهٔ اطراف { پاوئی، ساتیاری }

۲۷ـ طوایف مرزی { امامی، اناغی، بله بزانی }

٢٨ـ طوایف اورامی:
- لهون
- دزلی
- تخت
- مریوانی

٢٩ـ طوایف جوانرودودی

این طوایف امروزه هم درمحل های معینه خود سکونت داشته وهریك دارای اصول ومشخصاتی در زندگانی عادی خود میباشند هرطایفه کرد دارای اخلاق وعادات

عده ئی از اهالی کردستان (مله رش امامی) بالباس های محلی خود
درعقب منظره خانه‌های آنها که بواسطه شدت باد وسرما
در وسط تپه ساخته شده

مخصوصی است که درحقیقت بایستی برای هریك شرح فصل مخصوصی بیان نموده بیشتر علت این اختلاف آداب و اخلاق این عشایر بواسطه موقعیت سخت کوهستانی و عدم معاشرت آنها با یکدیگر است که درنتیجه هرطایفه بکلی بطور مجزا زندگانی نموده عادات و اخلاق خودرا کاملا حفظ نموده است .

برای آنکه از محل سکونت طوایف اصلی منطقه مستحضر گردید طوایف مهم و محل سکونت آنها درج میشود .

بانه ـ حاجی یا فرج‌الله بیگی (رستم‌خانی ـ حامه خانی)

سقز ـ کوریك ـ فیض‌الله بیگی ـ ملاکوهی

دراطراف ایواندره ـ گلباغی چهارتیره (نهری ـ کاکوت ـ نلناتی ـ مرادکوراتی)

درمریوان ـ مریوانیها ۲تیره حیدربیگی ـ کخرفانی

اورامان ـ اورامانیها بطوریکه درقسمت مربوطه خودذکرشده

اورامان تخت دررزاب مصطفی سلطانی دراورامان حسن سلطانی

دردزلی ـ بهرام سلطانی

جوانرود ۲۰۰ طایفه‌جوانرودی

درقسمت‌مرز ـ امامی ـ اناقی

درمنطقه دشت‌خر وجوانرود ـ طوایف‌ثلاث ـ باباخانی ـ ولدبیگی ـ قبادی

درکامیاران ـ طایفه‌کوچه کشکی

دریك‌لاق طایفه اسمعیای

درشهرسنندج وحوالی آن طایفه اردلان وطایفه وزیری

شرح بعضی نقاط مهم کردستان

سنندج وموقعیت آن

شهرسنندج شهریست قدیمی که درآن از ازمنه گذشته مساجد و ابنیه زیادی ساخته شده این شهرفعلاً دارای ۱۵۰۰۰ سکنه‌است که‌کلیه سکنه این شهرقسمت‌عمده

سنی مذهب بوده ودربین آنهاکلیمی نیز یافت میشود .

شهر سنندج در بین دورشته کوهستانی شمالی جنوبی واقع شده که فاصله این دورشته درحدود ٤٥ الی٥٠ کیلو متر است در وسط آن دو رشته کوهستان یك دره وسیعی واقع ورود خانه قشلاق که از این دو ارتفاع و ارتفاعات شمالی سرچشمه گرفته جریان یافته بطرف سیروان میرود . شهر سنندج دورا دور بوسیله یك رشته تپه‌های احاطه شده که دورترین آنها در۷ کیلومتری شهر قرارگرفته درعقب این تپه‌ها رشته ارتفاعات عقب دیده میشود .

شهر سنندج محل انشعاب جاده ها محسوب شده و ٤ جاده زیر از آن عبور مینماید .

- جاده همدان سنندج .
- جاده کرما شاهان سنندج .
- جاده سنندج مریوان .
- جاده سنندج سقز .

شهر سنندج مرکز لشگر کردستان و محل فرمانداری و کلیه ادارات کشور است شهر سنندج در ١٥٠ کیلومتری مرز کشور واقع شده از لحاظ غلات بهترین حاصل این شهر گندم - وجو ومیوه جات است .

از لحاظ نظامی بطورکلی طبق مشروحات بالا اهمیت میتوان برای این شهر قائل شد .

١ - بواسطه انشعاب جاده های مختلف یك گره مواصلاتی محسوب میشود .
٢ - مرکز اداری کلیه کردستان است .

بانه

شهر بانه که دارای ۱۰۰۰ خانواراست در دامنه ارتفاعاتی واقع وسراسرازهر طرف بوسیله جنگلهای‌مازوج پوشیده شده‌این‌قصبچه بوسیله دو محور بشهرهای‌مجاور متصل گردیده.

ازطرف شمال خاوری بسقز وسنندج تا سقز ٦٠ تا سنندج ٢٤٦ کیلومتر است این راه چون ازگردنه خان و فلات مرتفعی‌میگذرد چندین ماه درسال رابکلی‌مسدود و فقط ٤ ماه قابل اتومبیل رانی است در ١٥ خرداد ماه معمولا این‌راه بازمیشود و تا قبل‌ازاین موقع غیرقابل استفاده است.

حرکت پیاده و قافله ها مقدور ولی حمل ونقل از آن بینهایت مشکل خواهد شد محور دوم محور سردشت است که آنهم بواسطه مسدود شدن راهها قابل استفاده نیست. شهر بمسافت ٤ساعت پیاده تا مرز شیلرقرار گرفته کلیه معابر این شهر بطرف مرزکوهستانی‌وسخت است.

تبصره - درکلیه کشورشاهنشاهی منطقه وقسمتی که‌ازلحاظ استفاده اسکی‌بازان ومستعدترین‌مناطق محسوب میشود:

منطقه کردستانست که دارای فلاتهای مرتفع خاکی وباشیب ملایم میباشداین فلاتها مدت شش ماه در سال را بکلی پوشیده از برف بوده عبور ومروربکلی مقطوع‌و غیرمقدورخواهدشد مثلا راه سقز بانه که فقط ازاواخراردیبهشت‌ماه باز وقابل اتومبیل رانی خواهد بود با منافع بسیار وسهولت های بیشماری‌که اسکی دارا میباشد درنظر گرفتن قسمت های اسکی باز در مناطق کردستان بهترین نتایج را ممکن است بدهد مخصوص درمناطق مندرجه زیر:

- سنندج - سقز - بانه

- مریوان - اورامان
- سنندج - بیجار
- سنندج بطرف کرمانشاه

میتوان قطع داشت که استفاده ازاسکی درمناطق کوهستانی وپربرف کردستان بی‌اندازه باعث صرفه جوئی قوا و سهولت ارتباطات خواهد گشت.

مریوان

وضعیت کلی مریوان را ازلحاظ طبیعی بشرح زیر میتوان بررسی کرد.

درپای کوهستان کاران و سلطان احمد و امتداد آن شهرمریوان که درحقیقت آبادی بزرگی است واقع‌شده سکنه این آبادی بزرك درحدود ۱۰۰۰نفراست ازطرف باختر رشته تپه های کوتاهی درمقابل بیش نیست که پس ازاین رشته تپه های کوتاه به

منظره دریاچه زریوار از طرف مریوان

مسافت ۲ کیلومتر مقابل دریاچه زریوار خواهیم بود این دریاچه بطول ۸ و بعرض ۶ کیلومتر و بعمق ۲۰ متر (در بعضی نقاط است)

دراینمنطقه و درسمت باختر مریوان تهیه یك حاصلخیزی وطراوت بخصوصی
نموده است بطوریکه منظره دریاچه و آبادیهای اطراف آن کاملا قابل توجه است باختر
این دریاچه رشته ارتفاعاتی شروع میشود که درست درعقب آن قریه بشه واقع گردیده
این رشته ارتفاع که دارای قلل زیاد و متعدد است کلیه مشجر میباشد در باختر این
ارتفاعات ـ ارتفاعات مرزی که دارای امتداد شمال و جنوبی است ملاحظه میگردد
ارتفاعات مرزی از ارتفاعات باختری دریاچه بوسیله یك دره کوچکی جدا شده وبرای
عبور ازهریك بدیگری بایستی از خط القعری عبور شود درطرف شمال مریوان رشته
ارتفاعاتی ملاحظه میشود که قسمت جنوبی دره شیلر رامحدود ساخته واین ارتفاعات
پس ازطی مسافتی بارتفاعات گردنه کاران و سلطان احمد متصل میگردد این رشته نیز
دارای قلل متعدد و دره هائی وسط این قلل مشاهده میگردد بین این رشته ارتفاع و
ارتفاع مریوان جلگه صافی است که زرینه رود جریان دارد این رودخانه پس ازعبور
ازکنار این ارتفاعات درسمت شمال باختری متوجه ناحیه پنجوین میگردد .

درعقب این ارتفاعات جنوبی شیلر رشته ارتفاعات شمالی دره شیلر که ارتفاعات
بانه است بخوبی بنظرمیرسد وبطور مشهود ملاحظه میگردد که ازلحاظ اهمیت عظمت
پیوستگی بدرجات مهمتر ازارتفاعات جنوبی است عرض دره شیلر دراین محل
بیش از ۲۰ کیلومتر نخواهد بود بطوریکه معمولا اهالی یك روزه ازمریوان باعبورازشیلر
خودرا بارتفاعات بانه میرسانند درطرف باختر وجنوب باختری مریوان ارتفاعات بلند
اورامان دزلی نظر را جلب مینمایند مخصوصاً این رشته های متعدد و دره های دزلی
هریك خط مشهودی راارائه میدهند که اهالی بطور عادی ۸ ساعته از مریوان تا خود
دزلی میرسند .

این رشته ارتفاعات ازکلیه ارتفاعات این منطقه ممتد وبلندتر وحاکمیت کامل

منطقه را دارا است بطوریکه با در دست داشتن این ارتفاعات خیلی بخوبی وبسهولت میتوان تا ارتفاعات حرمله و سلطان احمد آمده و گردنه کاران راقطع نمود .

بین این ارتفاعات وارتفاعات باختری مریوان جلگه بازی واقع شده بطوریکه میتوان از خود مریوان تا پای این ارتفاعات راملاحظه ومشاهده کرده ودرنتیجه تهیه هرنوع طرق مواصلاتی تا پای ارتفاعات دزلی سهل وآسان خواهد بود .
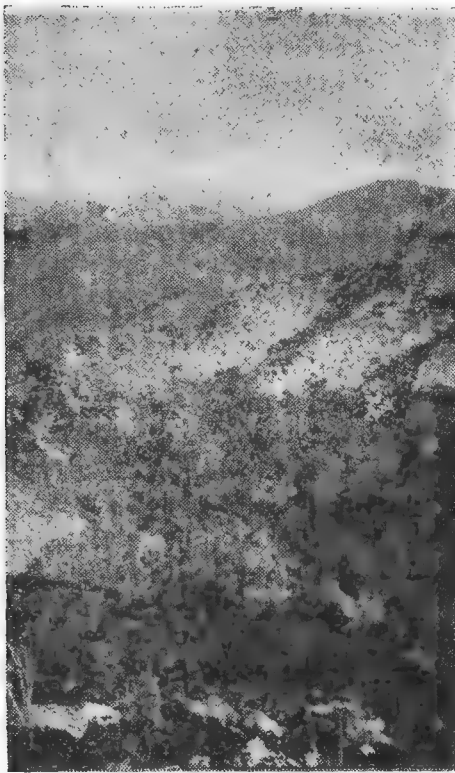
مریوان درمسافت ۲٤ کیلومتری خط مرز واقع شده سکنه کلیه این ناحیه از ۳هزار تجاوز نمینماید که کلیه کرد میباشند .

بطرف مرز درصورتیکه وضعیت زمین را بررسی نمائیم ملاحظه میکنیم که ارتفاعات باختر گرچه خیلی مشهود و خط مشخصی است ولی کلیه قلل قابل توجه اطراف آن چه مرز ومشترك وچه دردست کشور شاهنشاهی است فقط۲ ارتفاع بالای پنجوین و قزالچه دارای قلل مشخص و معینی بوده از رشته ارتفاعات جداست .

مریوان سراسر پوشیده از درخت مازوج است دامنه ارتفاعات نیز دارای درخت کمی میباشد .

ارتفاعات دره شیلر هم بیشتر سنگی وبزرك چون خط مرز است مشترك بين دو کشور است .

در باختر ارتفاعات پنجوین جلگـه باز وبی عارضهٔ واقع شده‌که صاف وبرای عبور خیلی مستعد وخوب است‌پس از طی ۳۰ کیلومتر در باختر این جلگه ارتفاعات دیگری وجودداردکه سلیمانیه را حفظ وازنظر دورمینماید .

شهر سلیمانیه‌که دارای ٤۰هزار نفر سکنه‌است بوسیله یك جاده شوسه‌خوبی بموصل متصل است ازسلیمانیه جاده بطرف مرز امتداد میایدکه پس‌ازطی ۹ کیلو متر دوشعبه شده ویك شعبه‌آن بطرف پنجوین و دیگری بطرف حلبچه ممتد میشود .

مسافت سلیمانیه تا پنجوین ۷۱ کیلومتراست ازپنجوین‌بطرف بشه‌درحدود یك کیلومتر زمین قابل‌خود رورانی نیست ازبشه تامریوان درحدود ۲۱ کیلومتر وخودرو میتواند درمدت ۱/۲۰ ساعت طی‌نماید (درصورت خشك بودن) ارضی درصورت بودن باران چون اراضی باتلاقی‌است لذاکلیه اطراف مریوان بی‌نهایت گل‌ولای بوده وعبور بااشکالات زیادی‌مصادف خواهد شد .

در منطقه مریوان زیاد باران میبارد و بهمین مناسبت عبور خالی از اشکال نخواهد بود دریاچه زریوار بواسطه بخارات خود حاصلخیزی و طراوت زیادی باین منطقه داده بطوریکه‌کلیه ارتفاعات آن بشرح زیرمیباشد

ازطرف خاور تاشیبهای غریکاران

ازطرف باختر تاقسمتهای باختری ارتفاعات مرزی

ازطرف جنوب تادامنه شمالی ارتفاعات دزلی و رضاب

ازطرف شمال تاشیبهای جنوبی ارتفاعات جنوب شیلر

فصل چهارم

زراعت فعلی کردستان

درجلگه مسطح کردستان کـه شامل قسمت های خاوری آنست اکثر بواسطه مسطح بودن اراضی و وجود جوی، بارها اهالی بزراعت اشتغال دارند اکثرزراعت قسمت های جلگه کردستان.

گندم ـ جو ـ ذرت ـ گاودانه ـ ارزن ـ جوسیاه ـ تریاك ـ توتون است نظربااینکه خاك کردستان رسی وشنی است لذا گندم وجو درحدود تخمی ۱۰ الی۱۲

وذرت وبقولات ازقرارتخمی ۳۰ الی ٤۰ تخم میدهد

سیب زمینی نیز مقدارخیلی کمی کشت وزرع میشود

درقسمت های باختری کردستان دردره های گرم قدری زراعت بهتر شده ـ در قسمت های باختر میوجات از قبیل ـ انار ـ توت ـ گردو نیز دارا بوده وضمن مبادله آن ارزاق لازمه را تهیه مینمایند

بطورکلی میتوان گفت که زراعت فعلی کردستان آنقدرها درخشان وقابل توجه نبوده وبلکه حشم داری کردستان بهتر و قابل توجه تراست حاصل و ثمره کشاورزی کردستان بزحمت تکافوی سکنه رامیدهد

جنگلهای کردستان

کلیه‌ناحیه باختری کردستان و مناطق کوهستانهای آن سراسرپوشیده ازاشجار است که دامنه این اشجار از سردشت اولین نقطه‌مرز بطور پیوسته شروع ودرنواحی

جگیران و باویسی خاتمه میبابد که تقریباً این خط درست ضلع باختری کردستانرا تشکیل میدهد دراین مسافت برخی نقاط بدون جنگل هم دیده میشود ازجمله دشت نواحی اطراف هرتا ـ و بعضی قسمتهای امامی واناغی نیز جنگلهای خیلی زیاد ومطول میباشند بطوریکه میتوان گفت کلیه سلسله کوهستانی کردستان در عمق پوشیده از جنگل است .

جنگلهای کردستان مثل جنگلهای کرانه های خزر درهم و مخلوط نبوده بلکه اشجار این جنگلها عموماً کوتاه قد وانواع این اشجار بشرح زیراست :

بلوط ـ مازوج ـ کویج ـ بادام تلخ ـ الوی کوهی ـ بلوط تلخ ـ خوج ازدرخت های بلوط درکردستان و مخصوصا در منطقه مریوان استفاده بسیار مینمایندبطوریکه ١٤ نوع میوه ثمره آن درخت است مازو ـ بلوط ـ دنوکه ـ سیچله ـخرنوك ـ کلیکاف برامازو ـکله شینکه ـ همزه بکی ـ تسقل ـ کول ـ پانکه ـ قره که ـ پوزه خوکه .

صادرات مهم نواحی باختری کردستان ثمره های جنگلی است که برای تهیه چرم مصرف بسیاری را دارد ولی بواسطه احتیاجات سوختی اکثر این جنگل ها در مجاورت شهرها از بین رفته است.

درجنگل‌های کردستان علاوه براشجار مندرجه بالا بعضی نباتات طبیعی نیز نمو مینماید ازقبیل گزنگبین وسقزهای طبیعی که یکی ازصادرات مهم‌است وکتیرا وسعلب که بطورسهولت بدست‌میآید .

بطور کلی میتوان این قسم نتیجه گرفت که قسمت عمده اراضی کردستان در حدود ۲۰۰۰۰ کیلومتر پوشیده ازجنگل میباشد این‌جنگلها باآنکه کوتاه‌میباشندولی از لحاظ استتار کاملا قابل توجه بوده و از لحاظ صنعتی یکی از ثروت های کشور محسوب مشیوند.

احشام

اگر کردستان باختری بمناسبت کوهستانهای مرتفع وبلند خود برای زراعت‌و کشاورزی مستعد نبوده و حتی دارای زراعتی نیست ولی ازنظر رطوبت دائمی‌وجود جنگلها و مراتع منطقه بسیار خوبی برای پرورش احشام است بطوریکه در اینمنطقه کردستان گله های بسیاری گوسفند وبزنگاهداری کرده و قسمت عمده زندگانی سکنه این مناطق ازاین ممر تأمین میشود ـ و باضافه اهالی علاقه مفرطی باین‌کارداشته در پرورش احشام و تهیه گله های زیادی برای احتیاجات شهرهای ایران کمك زیادی‌می نمایند بطوریکه میتوان گفت این‌منطقه کردستان یك‌منبع گوشت کشور شمرده میشود

گذشته ازاحشام دواب ازقبیل اسب وقاطر نیز درنواحی کوهستانی کردستان زیاد یافت میشودگرچه نژاد اسبهای کردستان عموماً کوتاه قد میباشند .

در دامنه ها و درکوهستانهای کردستان حیوانات وحشی و دد ها بسیار یافت میشوند بطوریکه دهاتیهای کوهستانی اکثر وقت خودرا صرف شکاران مینمایند .

درکردستان حیوانات کوچك که دارای پوست های قیمتی باشند نیززیاد یافت میشود بطوریکه ازصید این حیوانات هم اهالی کردستان استفاده زیاد تحصیل‌مینمایند از قبیل سمور ـ دلك وغیره

صنعت کردستان

درکردستان یکی ازصنایع عمومی که درتمام مناطق کردستان دیده میشودقالی بافی است که ازدیرزمانی رایج بوده قالی‌وقالیچه های‌خوب وسجادهای نخی وابریشمی تهیه مینمایندکه اکثردربازارهای اروپا مورد توجه میباشد .

پارچه های پشمی نیز در کردستان زیاد تهیه میشود .

صنعت نجاری و کارهای بسیارظریف ازکارهای تخصصی این منطقه است که از گره های چوب گردو وبا مهارت بسیار تهیه میشود .

بعضی ظروف و آلات کوچك باگلهای معطرتهیه مینمایند .

با توجه بمندرجات بالا بخوبی درك میشود که ازلحاظ‌صنعتی واقتصادی‌اهمیت قابل توجهی نمیتوان برای این سرزمین قائل شد .

فصل پنجم
مناطق مختلف کردستان

منطقه کردستان ازلحاظ ساختمانی وشکل بهیچوجه نظیر سایر قسمت‌های کشور شاهنشاهی نیست چه سخت ترین ودرهم ترین منطقه کوهستانی ایران محسوب شده دره‌های مختلف وبیشمار سیروان وذهاب آنرا ازهرطرف شیار نموده‌رشته‌های کوهستانی تروس که ازترکیه تجاوز نموده بطور مایل از مرزایران گذشته این منطقه را عموماً درجهت شمال باختری جنوب خاوری شیار میسازد.

و در هر قسمت کردستان وضعیت مخصوصی تهیه خواهد نمود باوصف آنکه منطقه کردستان طبق شرح بالا خیلی درهم وتعیین کردن مسیر خطوط حقیقی طبیعت آن مشکل وپرزحمت است معهذا میتوان دوناحیه و۲قسمت را بشرح زیرجهت بررسی درنظر گرفت :

- دره کالو منطقه سردشت
منطقه سیروان و کلیه وشعبات آن

قسمت یکم - دره کالو

رشته ارتفاعات آرارات که تا دالامپرداغ تعقیب وبررسی شد امتدادخود را تا مسیر رودخانه کالو بطرف عراق ادامه داده ویك امتداد شمالی جنوبی را در مجاورت مرز تشکیل میدهد بمناسبت این ارتفاع وارتفاعات موازی بآن دهلیز مشخص سردشت طبق شرح زیربوجود میآید .

دهلیز رود کالو

این دهلیز بطول ۱۳۰ کیلومتر وبشرح زیر محدود شده است .

ازطرف شمال ارتفاعات لاهیجان که ازقله پسوه عبور میکند.

ازطرف جنوب ارتفاعات مرزی چهار بازار یابانه (جوشن و محمد خان)

ازطرف باختر ارتفاعات مرزی امتداد ارارات که باسم کالو نیز خوانده میشود.

این رشته کوهستانها بطور خیلی محسوسی مجاری میاه را تقسیم و رودخانه‌های مختلف را بشرح زیر بوجود میآورند ارتفاعات شمالی از طرف شیب شمالی آب های بطرف شعبه اشنویه فرستاده .

قسمتهای جنوبی آن آبهای بطرف آبکالو میفرستند .

ارتفاعات خاوری از شیبهای

ناحیه مرزی سردشت درعقب ارتفاعات خاک عراق
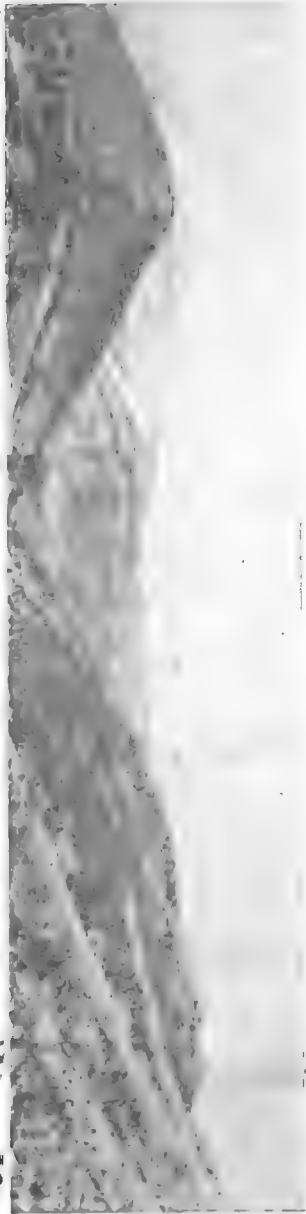
خاوری خود مجاری زیادی بطرف رودخانه سیمینه وزرینه رود فرستاده وکلیه آبهای شعب باختری آن بطرف رودخانه کالو جریان‌میابد.

ارتفاعات مرزی چهاربازار کلیه آبهای شیب جنوبی خود را بطرف خاك عراق و شعبه شیلر فرستاده کلیه آبهای شیب شمالی آن وارد شعب کالو میگـردد ارتفاعات آرارات آبهای شعب عراق را بطرف ذهاب کوچك وکلیه آب‌های طرف خاوررا برای کالو میفرستد .

وضعیت ارتفاعات

ارتفاعات شمالی - رشته ارتفاعات شمالی فوق‌العاده مرتفع نیست و قلل مهم این ارتفاعات درکاسریك شمال باختری مهاباد۸٤٥٦ پااست‌این ارتفاعات ازباختر قله شیخ ۹۷٦٥ پا با ارتفاعات آرارات گره خورده مسیر جنوب خاوری راطی و درشمال گردنه زمان بارتفاعات ساوجبلاغ متصل میگردد .

ارتفاعات خاوری - این رشته ارتفاعات از باختر مهاباد شروع تدریجاً ارتفاع آن زیاد میشود بطوریکه در دره بزرك به ۹٤۱۰ پامیرسد در اینمحل تدریجاً ارتفاع آن‌کم میگردد بطوریکه درکرد دولاغ ۸۳۷۱ پا بیش نیست ولی‌درکردشیلان مجدداً به ۸۱۲۰ پا میرسد وبطور یکنواخت با قلل بهمین ارتفاع مسیر خود را بطرف جنوب خاوری ادامه میدهد بطوریکه قله قلقله ۸۸۹۰ پااست .

درعقب این دهلیز یك‌تعداد دهلیزهای خاوری وباختری بوسیله شعبات زرینه تشکیل‌گردیده ودرصورت عبور ازرشته ارتفاعات خاوری (نیستان یا مهاباد) میتوان بکلیه این دره هاکه تا مسیر خود رودخانه امتداد داردرسید.

قسمت دوم - منطقه سیروان

قسمت دوم - برعکس قسمت یکم درایتقسمت که درحدود۱۲۰ کیلومتر است رشته ارتفاعات ترکیه که از شمال عراق عبور نموده است واردمنطقه کردستان‌شده‌این رشته کوهستانها عموماً بطورمایل‌بین‌دو کشور واقع گردیده اند این ارتفاعات‌بمناسبت وضعیت خود قسمتی درخاك ایران وقسمتی درخاك عراق میباشد در اینمنطقه نیز از لحاظ بررسی میتوان چندقسمت را بطور تفکیك موردبررسی قرارداد :

- قسمت پیشرفتگی دره‌شیلر
- مریوان
- اورامانات
- پاوه : جوانرود
- محل امامی واناغی
- محل طوایف ثلاث

پیشرفتگی شیلر

این بیشرفتگی بطول ۳۵ و بعرض ۱۵ کیلومتر در محاذات بیستان قلعه ومنطقه (مریوان) را ازمنطقه بانه جدا ساخته درآین پیشرفتگی ارتفاعات چهاربازار که تقریبا درمجاورت خط مرز محسوب میشود یك دیدکاملی بطرف جنوب بانه دارا خواهد بود.

وضعیت جغرافیائی منطقه - دراین قسمت مرزکشور هم جوار درمنطقه شیلر قریب ۳۵ کیلومتر درخاك ایران پیش‌آمده و ازطرفی چون در باخترزودخانه زرینه که مرز دو کشور میباشد یك رشته‌کوهستان مرتفع در دست عراق میباشد جلگه مریوان

حکم قیفی را پیدا نموده ونسبت بکوهستانها و پیش آمدگی خاك شیلر پست تر و وضعیت طبیعی غیرمناسبی را ایجاد نموده.

آب فراوان این منطقه یك رشته اراضی مشجر و جنگلزاری را تهیه نموده که عملیات نظامی را صعب ومشکل مینماید وروی همین اصل است که عده‌ها کوچك در این اراضی سخت بزحمت میتوانند حتی در مقابل عده های مختصر راهزن عرض اندام نمایند.

شیلر یك فرورفتگی است بطرف داخله کشور درفرمانداری کردستان سمت این فرورفتگی ازباختر به خاور بوده و مساحت سطحی آن تقریبا در حدود ۸٤٠ کیلومتر مربع وعریض ترین نقطه آن از شمال بجنوب ٢٤ کیلومتر است.

منطقه شیلر شبیه بیك مثلث متساوی‌الساقین است که راس این مثلث درنوخان وقاعده آن نیزخط فرضی چمباراب درشمال وبشه درجنوب است طول این قاعده عبارت از ٢٤ کیلومتر بوده عرض نقاط مختلف بطوریکه بقاعده موازی باشد بشرح زیرین است.

ازدره وران ـ بپهلویدژ ١٥ کیلومتر

ازبرده رشه تابسطام ٦ کیلومتر

از راس این فرورفتگی رودخانهٔ بنام رودخانه شیلر سرچشمه گرفته ازخاور به باختر جریان یافته دردهانه فرورفتکی باتلاقی معروف برود قزلچه شده درسمت شمال باختری جریان میباید.

رودخانه قزلچه در نتیجه رودخانه های رزینجو وبناوه سوته که هردو آنها از کشورشاهنشاهی سرچشمه میگیرند تشکیل شده رودخانه بناوه سوته ازسرچشمه خود تا بمحل تلاقی با رودخانه زرینجو دربین کشورشاهنشاهی وپادشاهی عراق است.

منطقه شیلر ازطرف جنوب بارتفاعات هلال آباد ـ هزار ماله و از طرف شمال با ارتفاعات پولستان ـ کوته رش سرتزین محدود بوده در ارتفاعات جنوبی قله هزار ماله ودرارتفاعات شمالی کوته رش به‌منطقه حاکمیت‌داشته و دردرجه یکم‌حائزاهمیت است و خط الراسهای محاط شیلر مرز بین‌کشور شاهنشاهی ایران وکشور پادشاهی عراق است .

مواقع مهمی‌که دراطراف این فرورفتگی موجود است‌عبارت‌است از .

قلعه شاپور ـ درانتهای جنوبی قاعده شیلر

دیواندره ـ درانتهای باختری راس شیلر

سقز ـ درشمال خاوری

بانه ـ درانتهای شمالی قاعده

داخل این مثلث یك اراضی ذو عارضه و ارتفاع مهم نسبت بارتفاعـات مرزی وجود نداشته اراضی پوشیده ازجنگل های انبوه بلوط است .

داخل این مثلث چراگاه طایفه جاف است‌که ایل نامبرده سه ماه تابستانرا در اینجا مسکن دارند .

درمیان شیلر جاده چرخرو وجود نداشته‌کلیه راههای موجود عبارت است از راههای پیاده ومالرو

این فرورفتگی دارای سی‌قریه وجمعیت آن درحدود ۵۰۰ خانوارمیباشد .

شهرهای مهم خارج ازشیلر که متعلق بدولت پادشـاهی عراق باشد عبارت از : سلیمانیه دردرجه یکم وپنجوین است‌که دردرجه دوم حائز اهمیت است .

منطقه شیلر استعداد کشاورزی داشته‌نزدیك بقاعده آن مقدارزیادی‌برنج وگندم زراعت میشود .

منطقه شیلر دارای آب کافی است

ارتفاعات مرزی اطراف شیلر درهمه جاقابل عبور نیست خصوصاً درزمستـان برف‌تمام ارتفاعات را پوشانیده دربعضی ازنقاط‌عبورومرور اساسا قطع میشود .

پنجوین بایك شوسه بسلیمانیه متصل بوده (این شوسه در تمام مدت سال دائر است) مسافت بین پنجوین و سلیمانیه ۷۰ کیلومتراست . سلیمانیه نیز بکرکوك‌متصل است کرکوك درنزدیکی مرزکشور شاهنشاهی (درمقابل فرمانداری‌کردستان) یك مرکز مهم نظامی و دارای اهمیت بسیاراست کرکوك بایکرشته راه آهن ببغدادوبایك شوسه بموصل متصل است .

قلعه شاپور را یك شوسه بسنندج مربوط نموده که مسافت آن تا بسنندج ۱۲۵ کیلومتر و چهـار ماه زمستان این راه بسته میباشد . از طرف دیگـر مسافت بین بانه و سنندج نیز ۲۴۹ کیلومتر و این محور نیز در مدت زمستان مسدود است (چنانچه در زمستان ۱۳۱۷ لشگر پنجم کـردستان نتوانست موفق شود که یك‌گردان پیاده و یك دسته توپخانه‌کوهستانی را بمناسبت طغیان پشت دریها به بانه‌اعزام دارد . این قسمت باکمال‌زحمت درعرض ۵ روز بدیوانده‌ره رسید درصورتیکه مسافت بین دیواندره و سنندج ۶۵ کیلومتر بیش نیست) درصورتیکه این فرو رفتگی موجودنبود یك واحدی میتوانست با یك روز راه پیمائی معمولی ازقلعه شاپور ببانه رسیده ولی این فرورفتگی‌باعث شده است‌که اگربخواهیم یك‌واحدی راازقلعه شاپور به بانه یابرعکس سوق دهیم ۱٤۰ کیلومتر مسافت را در یك اراضی ذو عارضه‌که بهیچ وجه برای عبورچرخ مساعد نیست از دور شیلر اعزام و برای طی‌آن هفت روز لازم است درصورتی‌که از محور سنندج ـ دیواندره ـ سقز اعزام‌گردد ۳۷۱ کیلومتر وبرای

قطع آن مسافت پیاده ۱۲ روز و برای خودرو های باری دو روز وبرای خودرو های سواری یك روزلازم خواهد بود .

•مریوان

قسمت شمالی این منطقه را میتوان گفت نامناسب ترین وضعیت‌را دارا میباشد چه ارتفاعات چهل چشمه دراین منطقه‌کوهستان مهمی را تشکیل میدهدکه درموقع رفتن از سنندج بطرف مریوان بایستی ازآن عبورکرده اگر درقسمت مرکزی دارای کوهستان میباشد ولی درقسمت باختری خود دارای ارتفاعات مهمی نبوده بلکه منطقه تحت حاکمیت ارتفاعـات عراق واقع و از گردنه بشه میتوان وضعیت نامناسب این منطقه را بخوبی ملاحظه‌کرد .

بررسی از لحاظ زمین :
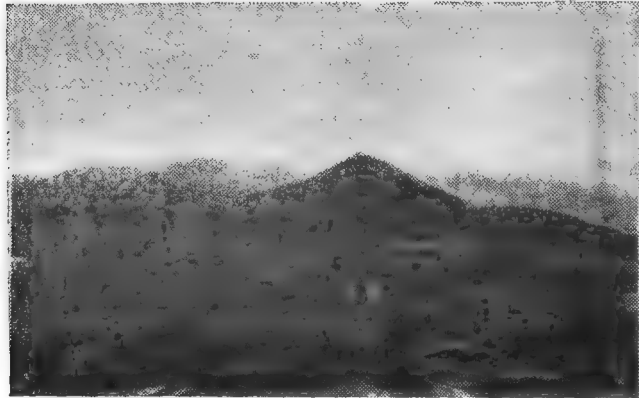
مریوان خط مرزی از روی ارتفاعات باختری بشه میگذرد

۱ ـ چنانچه دیده شد پیش آمدگی مرز ارتباط نزدیك بین بانه و مریوان را را قطع نموده است .

۲ ـ در مقابل مریوان قصبه پنج وین که محل اتصال و گره خوردگی راه ها است قرار گرفته راه های این قصبه از طرفی به بانه (راه عرضی) و از سمت دیگر بمریوان واز جهت دیگر بحلبچه و بالاخره بسلیمانیه مربوط است .

۳ ـ خط مرزی از یك ارتفاعات متوسطی گذشته و مشرف بیك دره بالنسبه وسیعی (دره زرینه رود) میباشد بلافاصله بطرف خاور یك رشته ارتفاعات مهمتر و دریاچه مریوان قلعه مریوان و راه های ممتده به آنرا پوشش مینماید .

ارتفاعات ـ مرز بشه از یك زمین متوسط و علف زاری تشکیل گردیده که اطراف آن محدود بکوه های نسبتاً مرتفعی میباشد این کوهها قریب ۳۰۰۰ متر بیشتر ارتفاع داشته که در طرف شمال موسوم به خانم شیخان و در جنوب خاوری موسوم به بناو سوته و سورین میباشد .

شمال ارتفاعات خانم شیخان متعلق بعراق وطوری است که ـ جاده مریوان ـ بشه را تحدید و ارتباط بین مریوان و بانه سردشت را قطع مینماید .

در جلگه بشه یا زربن جوی ارتفاعات متوسطی واقع است که قریب ۲۰۰ الی ۳۰۰ متر ارتفاع داشته وبه زربن جوی مشرف است لیکن ارتفاعات متعلق بعراق که بنام هرگینه و پنجوبن موسوم است مرتفع تر از ارتفاعات مقابل آن که متعلق به ایران است میباشد .

در باختر ارتفاعات هرگینه و پنجوین در خاك عراق از سلیمانیه ارتفاعات چندان مهمی موجود نبوده فقط نزدیکی سلیمانیه (قریب ۳۰ کیلومتری آن) ارتفاعی است که مشرف به دره قره جولان چای بوده و قریب ۲۵۰۰ متر ارتفاع دارد اما درخاور مرز بطرف ایران ومخصوصاً درمحور جاده مریوان ـ سنندج ارتفاعات مهمی موجود نبوده ومهمترین آنها همان گردنه وارتفاع کاران میباشد .

تقریباً میتوان گفت که عمق این ارتفاعات تا سنندج ۱۲۰ کیلومتر ادامه داشته وزمین صاف کمتر وجود دارد ارتفاع کاران ازجنگل پوشیده شده ودامنه چهل‌چشمه است در خاور ارتفاع کاران بطرف سنندج ارتفاع (تیژ تیژ) خالو یعقوب خروسه سیل ـ اریز بوده و رویهمرفته این ارتفاعات قابل عبور وبعضی ها مشکل میباشد .

آبها ـ مرز بشه کاملا پر آب وحاصلخیز وتغذیه عده ها درآنجا آسان است .

زرین جوی که قسمتی ازآن مرز بین ایران وعراق است ازحیث عرض وعمق قابل ملاحظه نبوده وآنرا میتوان مانع کند کنندهٔ محسوب نمود .

بین مریوان و بشه چشمه های متعدد جویبارهای زیاد موجود است وبعلاوه دریاچه زریوار که اطراف آن باطلاق است در سرراه واقع شده وطول دریاچه ٦ الی ٧ کیلومتر ونسبتاً عمیق میباشد .

در خاور مرز بطرف ایران شعب رود خانه سیروان دامنه کوه چهل چشمه را طی نموده واین شعب تقریباً عمود بجاده میباشند درنتیجه دره عمیقی تشکیل گردیده و دفاع این دره نسبتاً آسان میباشد .

درباختر مرز داخل خاك عراق دهلیز جولان چای واقع شده که بطرف سلیمانیه هدایت میشود .

مواصلات ـ درمرز بشه زمین اغلب باطلاق وغیر از محور جاده وگدارهای مخصوص قابل عبور برای عرابه نیست لیکن جاده های پیاده رو برای رفتن بآبادیهای مختلف موجود میباشند.

جاده بین مریوان بشه (۱۸ کیلومتر)

جاده بین سنندج و مریوان اتومبیل رو و قریب ۱۲۰ کیلـومتر طـول دارد

جاده نفوذی بطرف خاك عراق دراین قسمت همان جاده پنجوین به سلیمانیه میباشد.

درمنطقه مریوان دریاچه زریوار با مشخصات زیر واقع شده:
- عرض درحدود ٥ کیلومتر
- طول « ٦ «
- عمق « ٧ متر بطور متوسط

بواسطه این دریاچه هوای این منطقه مالاریای و در تابستان تب های سخت ملاحظه میشود.

اورامانات

منطقه اورامانات بطول ٧٠ کیلومتر و از جنوب پیش رفتگی شیلر شروع شده در طرف جنوب بوسیله رود خانه سیروان محدود میکرد.

منطقه اورامانات سخت ترین و نا مرتب ترین کوهستان این منطقه و دره های خیلی سخت و معابر کوهستانی خیلی مهم را تشکیل میدهد که درقسمت شمالی نسبتاً باز تر و موانع آن کمتر بوده هرقدر بطرف مرکز نزدیك گردیم این ارتفاعات مهم تر و منطقه کوهستانی تر میگردد بطوریکه یك رشته گردنه های سخت را تشکیل میدهد.

اورامانات شامل قسمت های زیر است.

- اورامان دزلی.
- اورامان لهون.
- اورامان تخت.
- رضاب

اورامان دزلی

ارتفاعات شاهو که از شمال باختری روانسر شروع میشود تاخاتمه خاك ایران ادامه داشته و خاك اورامان را بدو قسمت تقسیم مینماید قسمت شمالی این ارتفاعات را اورامان تخت وقسمت جنوبی این ارتفاعات را اورامان لهون میگویند .
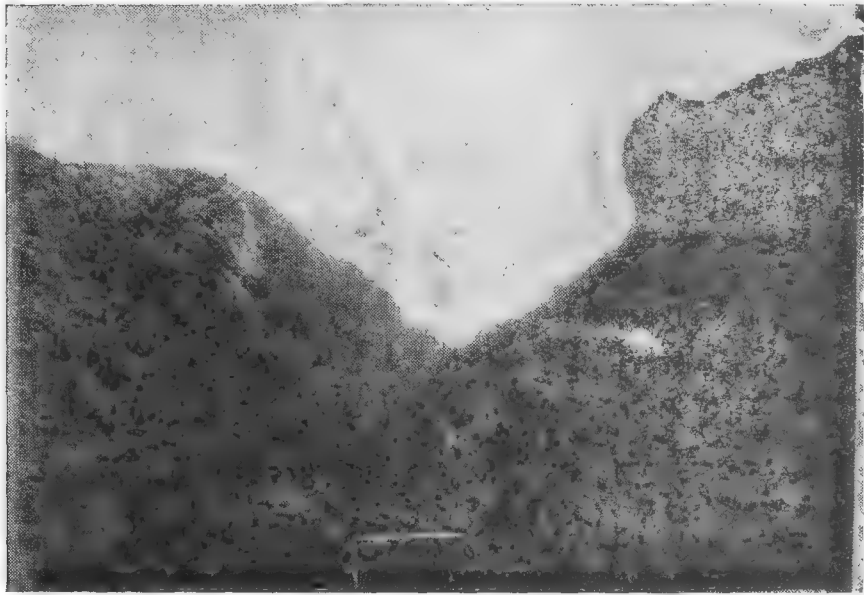
منظره در بند کلوی

اورامان دزلی که وسط این دو اورامان واقع و قسمت کوهستانی و قلل مهم این منطقه را اشغال کرده است ـ این منطقه مرکزی را میتوان کلید واقعی و حقیقی کلیه اورامان نامید چه بواسطه موقعیت خود هردو قسمت را حکمرانی مینماید این منطقه کوهستانی فقط دارای دو معبر است که بوسیله دو دربند مشخص شده .

در بندکلوی ـ دربند دزلی .

عرض این دربندها ۱۵ تا ۳۰ متر طول دربند کلوی ۱۲ کیلومتر وطول دربند دزلی در حدود ۱۰ کیلومتر ارتفاعات طرفین این دربندها ارتفاعات غیر قابل عبوری با ارتفاع ۳۰۰ تا ۷۰۰ متر از سطح دربند ها میباشد فـاصله بین دو دربند در حدود ٦ کیلومتر است جز دو در بند نامبرده یك رشته گردنه هـای فوق العـاده سخت در
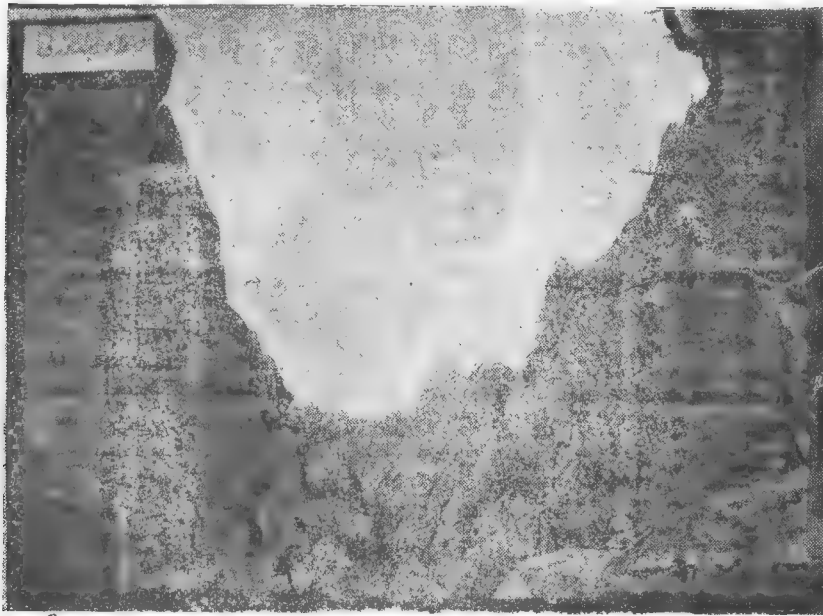
در بند دزلی که سخت ترین در بند های کردستان محسوب میشود

طرف جنوب وخاور دزلی واقع شده‌است که بطرز سهلی ممکن است دفاع ونگاهداری کرده و معابر واقعی این منطقه طبق شرح بالا از طرف شمال یعنی مریوان است .

منطقه دزلی مرکب ازدوجلگه کوچك است اولی باسم دزلی و دیگری باسم درکی که بواسطه یك میدان مرتفعی که در وسط این دو جلگه واقع شده ازهم جدا

گردیده است دربندگلوی مدخل جلگه درکی } محسوب میشود .
دربند دزلی مدخل جلگه دزلی }

در جلوی دربند کلوی بطرف مریوان آبادی بهرام آباد ـ و پس از عبور از دربند درجلگه درکی دو قریه بیش نیست .

قریه دهوی ۲۵ خانوار

قریه درکی ۸۰ »

منظره آبادی دزلی در وسط کوهستان

در جلگه دزلی فقط آبادی دزلی واقـع شده است که دارای ۲۵۰ تـا ۳۰۰ خانوار است .

هریك از این جلگه ها بطول ۵ در ۳ کیلومتر مساحت میباشد .

اطراف آبادیها اکثر درخت گردو ومیوه یافت میشود .

اورامان دزلی نه‌فقط حاکمیت کامل به دواورامان دارا میباشد بلکه خود یك نقطه حساس وقابل توجهی نسبت بمرز عراق میباشد وحاکمیت کاملی نسبت باراضی آن دارا است .

اورامان لهون

حدود ـ اورامان لهون از طرف شمال و خاور بوسیله خطی که از گردنه ها تشکیل و از شمال خاوری بطرف خاور ممتد شده بطریق زیر محدود میشود .

از طرف جنوب برود سیروان
از اطراف باختر بخاك عراق

در پل حجیج ـ گردنه کماجار
گردنه ـ دکاسورکان ـ گردنه برزوحوله
گردنه ـ سالواکاری ـ گردنه سخت
گردنه ـ کاری ـ گردنه ورزل

مساحت تقریبی اورامان ـ ۱۵ فرسنك مربع است .

نفوس ـ کلیه اورامان لهون دارای ۱۹ پارچه آبادی است که نفوس کلیه جمعاً در حدود ۸۰۰۰ نفر است .

وضعیت منطقه ـ اورامان لهون بطور کلی یك کوهستان ممتد و یك پارچه میباشد که از هر طرف و هر نقطه آن جز کوههای مرتفع و جز قلل بلند چیز دیگر مشهود نیست . در تمام این منطقه یك جلگه بمساحت یك کیلومتر ممکن نیست پیدا شود .

کوهها ـ در تمام اورامان یك رشته کوه میباشد که موسوم است بکوه اورامان که امتداد کوه شاهو است ولی این رشته درنقاط مختلف دارای اسامی مخصوصی است .

۱ ـ بالای مله پلنگان ـ چاشته ور .

۲ ـ بالای قشلاق ـ پیر خضر .

۳ ـ بالای گردنه شمشیر ـ شلانان .

٤ ـ بالای گردنه پاوه ـ برزین .

٥ ـ بالای گردنه حجیج ـ کارول .

٦ ـ بالای گردنه نودشه ـ گل تنگه .

۷ ـ بالای حانی گرمله ـ گل کماژار .

بطور کلی کلیه کوهها سنگی است ولی تمام پوشیده از جنگل و نقاط با صفا زیاد و آب در وسط کوه و دره هـای آن یافت و ملاحظه میشود در دامنه کوههـای اورامان مغار مثل سایر کوهها کمتر یافت میشود .

رود خانه ـ رود خانه سیروان بطوریکه فوقاً ذکر شد مرز باختری این منطقه و رود حجیج که از طرف رضاب تشکیل میشود مرز خاوری را تشکیل و در خود اورامان رود خانه های مهمی ملاحظه نمیشود فقط از بندهای وسط رشته های مختلف کوهستانی آبهای جاری داخل سیروان میگردد هر آبادی و دهکده ئی دارای آب مخصوص و رود خانه کوچکی است از قبیل آب نوسود شوشمی ـ آب دزاور و سایر آبهای دیگر ـ تمام آبهـای این منطقه سیلابی است ولی در مدت زمستان و تابستان کم و بیش جاری میباشد.

آبشار ها ـ بواسطه وجود کوهستان ممتد دراکثر نقاط این منطقه آبشارهائی بارتفاع ۱۰ الی ۲۰ متر ملاحظه میشود که آب با منظره دلفریبی جریان داشته و در بعضی نقاط ازاین آبشار ها بعضی آسیابها استفاده مینمایند والا استفاده دیگری از آنها نشده است بطور کلی آبهای این سرزمین خوشگوار وخوب است املاح گچی درآبهای این محل نیست .

اهالی ـ اهالی اورامان از نژاد کرد[*] ولی بعضی حکایات مختلفی در بین خود اهالی راجع بوضعیت خود آنها موجود و حتی در بعضی تواریخ آنهـا درج است که اورامی ازکلمه ارمن بوده واصالتاً ازنژاد ارمن میباشند ولی تاریخ واسناد ومدارکی در دست نیست .

اورامان لهون[*] دارای ۱۵ آبادی مهم وجمعیت آن تقریباً بشرح زیر است :

اسامی قراء	خانوار	جمعیت
نوسود	۱۲۰	٤۰۰
نودشه	٦۰۰	۲۰۰۰
حانی گرمله	۳۰۰	۱۲۰۰
حجیج	۲۰۰	۸۰۰
دزاور	۱۰۰	۳۰۰
شوشمی علیا	٦۰	۱۸۰
شوشمی سفلی	۲۰	۸۰
وزلی	۲٥	۱۰۰
هروی	۲۰	۸۰
تشار	۳۰	۱٥۰
سلطان اسحق	۸	۳۰
شیخان	۸	٤۰
شرکان	۳۰	۲۰۰
کیمنه	٤۰۰	۱٥۰۰
بیدرواز	۳۰	۲۰۰

اخلاق و عادات ـ اکراد بطور کلی اشخاص راست گو ـ سر نگاهدار و متفق میباشند کمتر دیده شد که مکنونات خاطر خودرا اظهار کرده واسرارطایفه گی خودرا بروز دهند . طبعاً اشخاص شجاع و متهور و بی اندازه فکور و دقیق بوده بهیچ وجه ممکن نیست این اهـالی را با اهـالی لرستان مقایسه کرد چه با سیاست و فهمیده گی فوق العاده کار کرده بهیچوجه در مشی و حرکات آنها نفهمی یا عدم تفکری ملاحظه نمی شود .

مذهب ـ اهالی اورامان شافعی مذهب میباشند ودو شیخ بزرگ کرد پیشوای آنان است ـ پسرشیخ حسام الدین که در (باغ کون) سکونت داشته ودر روی اساس حقیقت بی اندازه مقید و برای امور دینی بیشتر کار و جدیت نمود ـ دیگری شیخ علاء الدین که بیشتر خود را در سیاست داخل نموده ودرنزد اکراد از این نقطه نظر به سالوس بازی معروف و مشهور شده است و مشارالیه در بیاره است .

در هر یك از آبادیهای لهون از طرف شیخ علاء الدین و شیخ حسام الدین یك نماینده مخصوصی وجود دارد که مردم را براه راست وامور مذهبی دعوت کرده بطور کلی امور همگانی با نظر او حل و عقد میشود و مردم نیز کاملا باین خلفا عقیده مند بوده ممکن نیست بی نظریه آنها اقدامی نمایند بطور کلی اهـالی در خصوص مذهب علاقمند و در کوچکترین آبای و دهکده ئی یك مسجد بطور قطع وجود دارد . اکثر مسجد ها دارای محل تابستانی و زمستانی بوده . کلیه مخارج مسجد از قبیل سوخت و روشنائی کلیه با اهـالی و تمـام با میل و رغبت عهده دار مخـارج آن شده . در هر مسجد خروار ها هیزم روی هم چیده شده که نذر اهالی میباشد . فرش داخلی مساجد اکثر قالی و قالیچه است که اهالی شخصاً آورده تسلیم مینمایند.

علاوه بر موضوع مذهب موضوع نظافت وطهارت نیز در آبادیهای اکراد بی اندازه

مورد دقت بوده . در هر آبادی مستراح های مخصوصی برای اهالی ساخته شده که بایستی کلیه برای طهارت بآن محل ها رفته و آب جاری از کلیه مستراح ها عبور ودر نقب خارجی آبادی میریزد و این نظافت وپاکیزگی یکی ازمطالب برجسته اکراداست.

اکراد دارای زنهای متعدد و اولاد زیاد میباشند اگر جنگها و کشمکش های داخلی پی درپی دربین طوایف اکراد وجود نداشت نفوس آنها روز بروز رو بتکثیر بود چه آن کثافت و بی نظمی که درزندگانی ودر دهکده های دیگر ملاحظه میشود و تلفاتی که از بروز میکرب برای آن نقاط هست در این نقاط وجود نداشته فقط تلفات آنها اکثر در نتیجه زدوخورد یا ضدیت با یك دیگر است .

جغرافیای اقتصادی

اورامان لهون دارای زمین مسطح برای زراعت نیست درتمام اورامان مطابق آمار حاضر بیش ازچند خروار گندم نمیتوان کشت نمود (آنهم درهرمحل ۱۰ یا ۱۵ من بیش ازاین مقدور نیست) تنها و یگانه زراعت وحاصل اورامان میوه جات است از قبیل انارکه بهترین انارها در هروی و تشار است . گردو که درتمام نقاط خوب است . انجیل زیاد و خوب ولی با دانه است .

میوه دیگر انگور های مختلف حصه دار سایر میوه جات نیز وجود دارد ولی نسبتاً کمتر از میوه جات فوق‌الذکر است از چندی باین طرف دربعضی نقاط مخصوص شوشمی و نوسود ـ سلطان اسحق پنبه کاری نیز شده است ولی بطور کلی حاصل پنبه درسال ازخروار تجاوز نمینماید .کلیه میوه و حاصل فوق از دوخط یکی برای کرمانشاهان ودیگری بخاك عراق حمل و بفروش رسیده ودر عوض گندم وجو وسایر حبوبات تهیه میشود .

اورامانیها اساساً بی بضاعت هستند چه حاصل مهم و قابل توجهی نداشته دارا

ترین آنها درسال شاید دارای ۳۰هزارگردو و یك یا دو خروار انار باشد همین اندازه حاصل مختصر زندگانی کرده و خیلی وضع زندگـانی آنها از اهالی دیگر نقاط ایران بهتر است.

احشام و اغنام ـ بطور متوسط دارا میباشند علف مراتع اطراف برای دواب واحشام آنها مکفی است .

اورامان تخت

همان قسمی که از اسم آن بخوبی درك میشود اینمنطقه بین مناطق اورامان صاف ترین نقاط محسوب میگردد چه دردامنه های خاوری ارتفاعات اورامان قرار گرفته نقطه و شهرمهم این منطقه اورامان است که از دیرزمانی درآن ساختمان هائی تهیه شده و مردمان آن زودتر ازسایر نقاط باطاعت اوامر دولت و ترك سرکشی های گذشته خود عادت نموده اند .

منطقه اوران تخت بوسیله گردنه های بسیار مرتفعی از اورامان دزلی و لهون مجزا گردیده ولی برعکس بامنطقه مریوان نسبتا نزدیکتر ودارای ارتباط سهلتریست .

رضاب

این منطقه واقع بین مریوان ـ اورامان تخت و قسمتهای داخلی کردستان است منطقه ایست کوهستانی دارای دره ها وارتفاعات و مجاری زیادی درهر قسمت این منطقه درجریان و خیلی باعث آبادانی وزرخیزی این ناحیه شده این منطقه درمقابل اورامان دزلی ولهون منطقه آبادی محسوب میشود

بواسطه دارا بودن زمین های زراعتی ـ هوای معتدل واراضی مستعدسکنه این نـاحیه نسبت بنواحی مجاور خود زیاد تراست در چندی پیش تهیه یك جـاده برای

ارتباط این منطقه با شوسه سنندج - مریوان درنظر بوده درصورت تهیه این راه طبعاً امکان دست یابی بمنطقه اورامان ازاینطریق سهلتر خواهد بود .

منطقه پاوه

اینمنطقه از طرف شمال بوسیله رود خانه سیروان
ازطرف خاور رشته ارتفاعات بمو
« جنوب منطقه کرمانشاهان
« باختر بخاك عراق
} محدود است

یکی از حاصلخیزترین ومستعد ترین اراضی کوهستانی محسوب شده ودارای باصفا ترین دره ها واشجار و بهترین منطقه حاصلخیز میباشد در اینقسمت یك رشته رودخانه های جاری است که عموماً از خاك ایران عبور ووارد رود خانه سیروان درخاك عراق میشوند .

جریان این مجاری یك تعداد دره‌های حساس باجهت شمال باختری جنوب خاوری درمنطقه کردستان تهیه کرده است درداخل هریك ازاین دره ها باغات باصفا و مطول واقع شده بطوریکه برای رفتن بپاوه پس از عبور از گردنه شمشیر تا دشه را بایستی تمام در باغات باصفا و مطول واقع شده به همین قسم در قسمت اورامان و در سایر دره ها در هریك بنوبه خود منظره قشنك و بینهایت باصفائی را تهیه مینماید - این دره ها از لحاظ کشاورزی وغله داری حاصل ونتیجه نیستند ولی از لحاظ میوه جات مخصوصاً انار - انجیر - گردو - توت خیلی معروف وبی‌اندازه بابهره است .

درعقب این دره های باصفا جلگه باعارضه جوانرود واقع شده که نسبت بدره های نامبرده نسبتاً صاف ومسطح محسوب شده وازلحاظ رعیتی وزراعت نیز بهیچوجه

نقشه تقریبی منطقه جوانرود و پاوه
رود سیروان
کوه آتشکده
نوریاب
خانقا
قشلاق
بلنگان
روانسر
جوانرود
منگل آباد
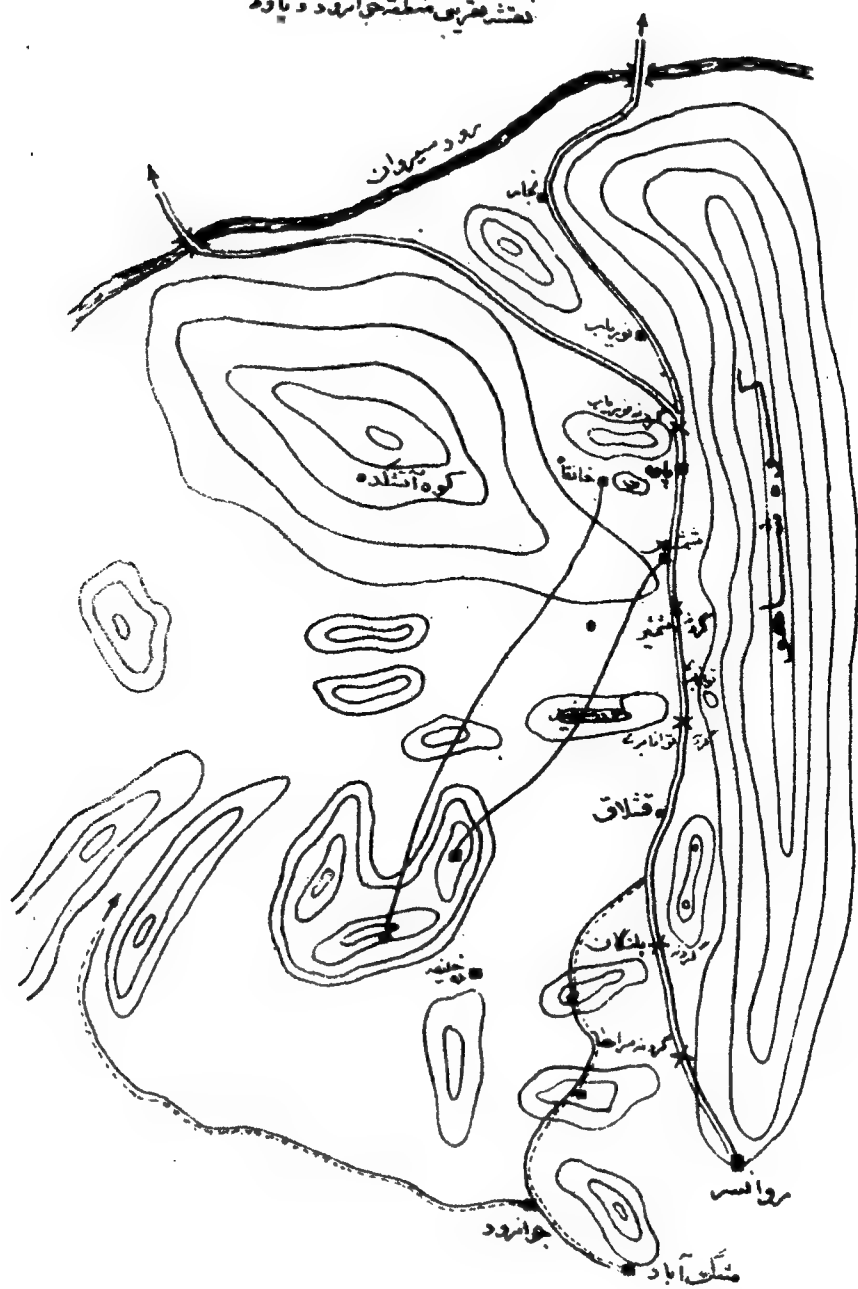
قابل مقایسه بادره های مندرجه نیست چه منطقه جوانرود که بکردی (٤ رود) است واقعا نیزمحل سرچشمه رودهای

- پاوه
- باینگان
- زمکان
- لیله

محسوب میشود

منطقه غله خیز و پرحاصل وسراسر پوشیده‌ازاشجار وارتفاعات آن نیزمشجر است ـ گذشته اززراعت وکشاورزی منطقه مستعدی برای‌حشم داری ونشواغنام‌است .

در بین دره های شمالی اینمنطقه بعضی دره ها نسبتاً بازتر و برای عبورمستعد تر وبرخی خیلی سخت ومشکل است . مثل دره بله بزان ومنطقه هرتا تا انجیرك ها که کوهستانهای بینهایت سخت و دره های خیلی سهمگین را تشکیل میدهد تا مسیر رودخانه لیله چون رودخانه سیروان مرز بین دوکشوراست لذا دره های ایران تا رودخانه خاتمه یافته و در مقابل دره‌های خاك عراق که درطرف دیگررودخانه‌بوسیله رشته های کوهستانی امتداد مییابد شروع میشود .

ولی پس‌ازمسیررودخانه لیله چون رودخانه‌سیروان‌ازمرز دورمیشودارتفاعاتی که بطورعمود ازخاك عراق وارد ایران میشود بین دوکشور واقع وبعضی ازارتفاعات متعلق بایران وقسمتی متعلق بعراق است بخصوص بین ارتفاعاتی که بیشتر قابل توجه است ارتفاعات بمو میباشد .

درنتیجه وجود ایندره های مایل بین دو کشور راههای نفوذی زیادی‌درایران ملاحظه میگردد که‌کلیه تاجوانرود و ارتفاعات شاهو ادامه داشته و میتوان از هریك ازایندره ها به این منطقه رسوخ نمود .

اگر قسمت شمالی اینمنطقه سراسر پر از کوهستان و ارتفاعات است قسمت

جنوبی آن که حدود بلافاصله باکرمانشاهانست اراضی بازی بوده ارتفاعات این قسمت اکثر نظیر وشبیه تپه های قابل عبور درتمام جهات میباشند .

جوان رود

اینمنطقه بین ناحیه روانسر - منطقه پاوه وقشلاق ونواحی طوایف ثلاث قرار گرفته سراسر پوشیده ازجنگل های درهم و عبارت ازیك جلگه کوچکی است که از اطراف بوسیله ارتفاعات احاطه شده در وسط جلگه قلعه سابق جوانرود که عملیات بسیاری درمجاورت آن رخ داده ملاحظه میشود ارتفاعات شاهو در سمت خاور این منطقه قرارگرفته واز دور رشته آن بنظر میرسد اینمنطقه هم بواسطه مجاری زیادی مشروب شده و یکی ازمناطق حاصلخیز کردستان محسوب میگردد که میتواند مرکز غله وارزاقی اورامان شده و احتیاجات این مناطق را بخوبی مرتفع سازد .

جاده شوسه روانسر بطرف نوسود از۹کیلومتری شمال خاوری اینمنطقه‌عبور مینماید معهذا بواسطه صافی نداشتن ارتفاعات مهم میتوان ازروانسر با خودرو تاخود قلعه جوانرود عبور ومرور نموده چون‌تپه ها عموماًخاکی دارای شیب‌خیلی‌ملایمست

منطقه امامی واذاغی

برای آنکه اطلاعی راجع بوضعیت محل سکونت این عشایر داده شود شرح مختصری راجع بنقاط مهم اینمنطقه درج میگردد :

راجع بکوه ماکوان اینکوه بزرك در باختر رودخانه دودان واقع ومحل ییلاقی اهالی دودان بوده حتی درروی کوه و دامنه هائی که مشرف بدودان است‌باغات (درختهای توت گردو یافت میشود)چشمه های خیلی‌خوشگواری نیز دربالای کوه‌است هر منطقه اینکوه دارای اسامی مختلف است - مثلا یکقسمت کوه موسوم بلشگرگاه

میباشد چون دربین اهالی اینطورشایع است که درازمنه قدیم موقع جنك ایران وعرب قشون ایران باین محل آمده لشگرگاه واردوگاه دراینجا مدتی دارا بوده وزدوخورد هائی صورت گرفته قبور قدیمه زیادی که در بالای کیل کون یافت میشود که هنوز آثار آن باقی است .

گردنه ئی دربالای لشگرگاه است موسوم بهسوسن ـ قسمت انتهای این گردنه که بطرف انجیرك میرود موسوم به ماکوان و جنگل انبوهـی است در آخر دامنه کوه که مشرف برودخانه سیروان است محل وسیعی بالای کوه یافت میشود که بواسطه آب برف تشکیل دریاچه در آنجا شده و یك منظره باصفائی تهیه گردیده طایفه اناغی که ۱۲۰ خانوار میباشند بهاررا دراطراف این دریاچه بسربرده حشم خودرا میچرانند.

درختهای این جنگل وکوه مجاور عبارت است ازدرخت بلوط ـ درخت سقز راه های متعدد ازکوه عبورمینماید ازجمله راهی است که از لشگرگاه بطرف مله رومی رفته وارد طایه جوز میشودکه کوه خاکی است .

۲ ـ دودان ٦٠ خانوار قبر پسر امـام موسی کاظم (ص) در یك کیلومتری دودان میباشد .

زراعت ندارند ـ توت ـ انجیر ـ انار زیاد دارد اهالی کسب کارشان از زراعت وقاطرداری میگذرد آسیاب خوبی داردکه درروز دوخروار گندم آرد مینماید.

باغهای دودان بسیار زیاد و وسیع است هوای محل معتدل است گرچه گرمسیر محسوب میشود تمام اهالی دودان اقوام و بستگان یکدیگربوده خیلی نسبت بیکدیگر علاقمند میباشند .

۳ـ بله بزان ۳۰ خانور ـ تمام سادات ـ موسوی ـ خیلی کثیف ـ زراعت فقط تاده من شاید باشد باغات زیاد دربالای خود بلهبزان میباشدکهمحل یك لاقی دردامنه

آتشکده که خانه های باغی تهیه کرده اند آب مختصری از وسط خود دهکـده عبور مینماید مردمان راستگو و میوه باغات منحصر به توت انار است .

مار بسیار دراطراف بله بزان دیده شده و شاید عده زیادی اهالی را تلف کرده است ساختمان محل بایستی خیلی قدیمی باشد.

۴ ـ مرصدا قشلاق اناغی جای ٦خانوار بیش‌نیست وجه (تسمیه چون بواسطه صدا تمام مطلع شده باخبر میشوند لذا مرصدا نامیده شده) ـ باغاتی ندارند فقط محل علف چراست چندخانه مختصری ساخته شده وبرای تابستان بدامنه آتشکده میروند .

۵ ـ مانیه ۲ یا ۳ خانوار فقط برای علف چر میباشد ولی باغاتی نیست .

٦ ـ کیل کن شامل ۱۲ خانوار در بین ارتفاعـات آتشکده و ماکوان درکنار رود دودان جای باصفا دارای باغات زیاد ولی محل قشلاقی وعلف چر بوده در تابستان بی اندازه گرم است .

۷ ـ مرخیل بطوریکه اسم آن تعیین مینماید مراتع برای احشام واغنام زیاد دارد و فقط محل علفچر است یك خانوار فقط در این محل خانه ساخته و سکونت دارد ـ اراضی زراعتی در حدود ۱۰۰ من در این محل یافت میشود تابستان گرمی دارد در اطراف این محل اشجار چنار خیلی قدیمی و بزرك ملاحظه میگردد .

۸ ـ ترکادان در روی آتشکده وسط کوه دارای ۱۰ خانوار ـ دارای باغـات نیست ولی مرتع علف چری دارند .

۹ ـ انجیرك ـ درکنار کوه ماکوان ۲ انجیرك ملاحظه میشود .

۱ ـ انجیرك زردوئی ـ ۳۰ خانوار از اهالی زردوئی میباشند وفقط این محل برای علف چراست بهیچوجه دارای باغ و زراعتی نیستند خانهای خیلی مختصر محقر سنگی ساخته و تهیه کرده اند چون برای تابستـان بطرف دودان و روان میروند

کسب عمده اهالی این محل گذشته از نگاهداری گوسفند مکاری و قاطر داری است ابنیه قدیمه در ٤ کیلومتری سیروان است ـ اطراف محل جنگل ـ هوا در زمستان معتدل است .

۱۰ ـ انجیرك اناغی ۸ خانوار که ٤ کیلومتر از انجیرك زردوئی دور بالای پل لیج واقع شده ودارای همان شرائط ونکات مندرجه راجع بانجیرك زردوئیست .

۱۱ـ پل لیج طول ٤ متر بارتفاع ۲۰ متر از سطح آب واقع شده عبور با مال خیلی مشکل است ـ یکی از معابری است که بطرف عراق میرود در مواقع تابستان احتیاجی به پل بواسطه کمی آب نخواهد بود این پل باتر که وشاخه درخت بافته شده .

ازانجیرك بطرف طایفه امامی

ازانجیرك راه باریکی را بایستی طی نمایند پس‌ازطی ۹ کیلومتر راه بدوشعبه تقسیم میشود یکی راهیکه بطرف سیما از کنار رودخانه رفته و قدری راه آن بداست (تا آخرطایفه امامی۲۱ کیلومتر میباشد).

دیگری راهیست که از کنار رودخانه بکلی منحرف شده پس‌ازطی۲ الی ۳ کیلو متر ببوررول میرود .

طایفه ناغی درسوابق ایام ۸۰ الی ۹۰ خانوار بوده است‌حالیه‌بیش از(۲۰)خانوار از این طایفه باقی نیست که آنهم بکلی پراکنده و در (هرآبادی یکی دوخانوار ازآنها ملاحظه میشود).

از پای‌گردنه تا قله آن ۲۵۰۰ قدم معمولی است ولی شیب گردنه زیاداست زمستان برف در حدود یك چارك در این کوه دیده میشود از بالای قله که در جناح چپ‌گردنه است نقاط اطراف مشهود است مخصوص قسمت عراق و ارتفاعات آن راه

از گردنه ۹ کیلومتر تا محل امامی میباشد این راه تـا مرز یعنی کنـار رودخانه سیروان ممتد میشود .

طایفه امامی ٤٠٠ خانوار و درمحلهای مندرجه بالاسکونت دارند ـ تمام‌ازیك خانواده عموماً بستگان و اقوام یکدیگر میباشند محل قشلاق طایفه امامی درمحلهای مندرجه ومحل یك‌لاقی درسریاس مقابل شمشیر میباشند.
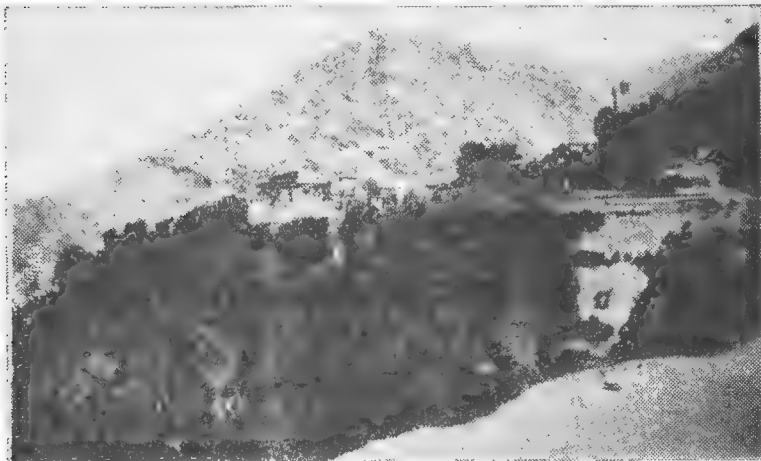
منظره نوسود درپای کوهستانهای مرتفع از طرف تپه سرباز

طایفه عموما چیزدار و تمام باثروت هستند ثروت‌این طایفه پول نقد گوسفند و حشم است ولـی با داشتن ثروت اخلاق اهـالی طایفه پست و خیلی دزد میباشند بطوریکه اگرمعامله گریاکاسبی برای‌کسب وارد این طایفه گردد اورا لخت کرده شاید زندگانی اودرخطر باشد .

منطقه طوایف ثلاث

برعکس قسمت های شمالی نواحی‌سکونت طوایف ثلاث دارای‌ارتفاعات‌مشکل

منظره عمومی منطقه سکونت طوایف ثلاث

کوه شنیلد

میرآباد پشتمال
(نوآبادی)

لوشر

آب لوشر

محل طایفه باباخانی
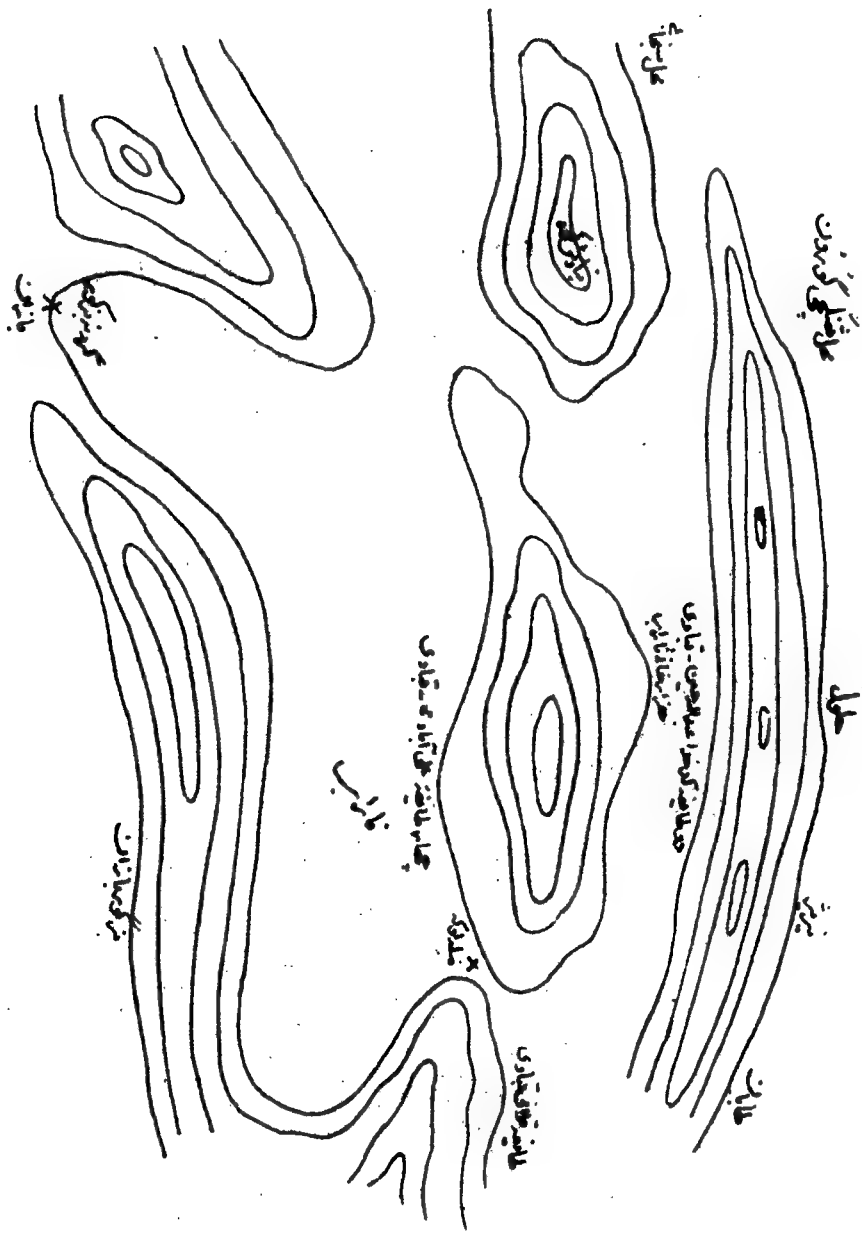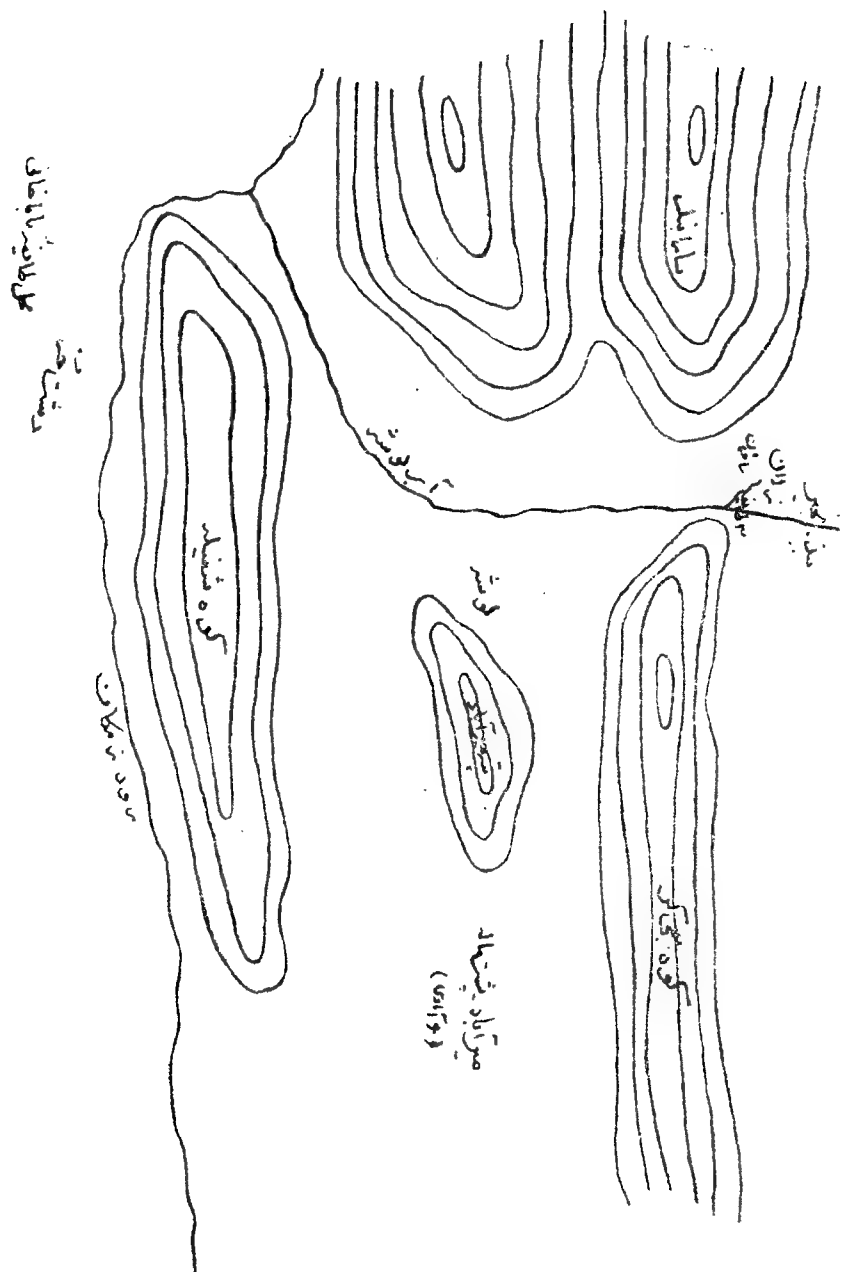
و سختی نبوده و بلکه شامل یك رشته ارتفاعات کوتاه و تپه های خاکی است کـه می توان از هرسوی آن عبور نموده این‌منطقه بوسیله رودخانه زمکان و شعب مختلفه‌این جویبار مشروب شده اراضی این منطقه بواسطه خاك نرم - وجود آب برای زراعت خیلی مستعد وبینهایت حاضراست .

قسمت عمده این منطقه پوشیده ازاشجار وجنگل های مختلف است‌که از اطراف آبادیها و قصبات آنها راقطع نموده اند درخاتمه این منطقه دشتحر قرارگرفته که اراضی نسبتا مسطحی در پس این منطقه تپه زار محسوب میگردد .

بواسطه کمی عارضه نبودن ارتفاعات مهم بخوبی میتوان از این منطقه راه‌خود روی از مسیر جکیران - دشتحر - بطرف باویسی تهیه نمود .

تعدادی نقشه های نظری برای ارائه وضعیت‌کلی زمین پیوست میشود

در اینمنطقه مراتع زمستانی خوب درقسمت های باختری ملاحظه میشود .

فصل ششم

خطوط مواصلات کردستان

منطقه کردستان بواسطه وضعیت کوهستانی خود دارای خطوط مواصلات مهم کافی و زیادی نیست چه برای عبور از هرمنطقه بمنطقه دیگر بایستی از کوهستان‌های سخت وگردنه های مهم قابل توجه عبور کرد همین وضعیت کوهستانی باعث و سبب شده که جاده های کردستان و معابر قابل استفاده و اتومبیل روی آن خیلی سخت و دشوار باشد.

کلیه این معابر هم از گردنه های مهمی عبور میکند که تخریب ومسدود کردن آنها بسهولت مقدوراست در ماههای زمستان اکثر این معابر بواسطه برف ویخ مستور شده مدتی عبوراز این معابر تعطیل میگردد.

جاده های شوسه که فعلادر کردستان وجود دارد میتوان بشرح زیر خلاصه نمود.

سنندج همدان	۱۸۲	کیلومتر
« کرمانشاهان	۱۵۰	«
« مریوان	۱۲۵	«
« سقز	۱۸۶	«
سقز بانه	۶۰	«
کرمانشاهان نوسود	۱۷۲	«

بطور کلی ضمن بررسی و دقت در این محورها ملاحظه میکنیم یك راه عرضی سقز سنندج کرمانشاهان وسه راه عمودی بطرف مرز از این خط عرضی

سقز ـ بانه
سنندج ـ مریوان } منشعب شده
کرمانشاه نوسود

ویك خط ارتباطی بطرف فلات ایران ازطریق همدان موجود است.

سنندج در روی این خطوط گره مواصلاتی کردستان محسوب می گردد ولی این گره مواصلاتی دارای ارتباط مهمی بطرف اورامانات و قسمتهای جنوب آن بوده ناچاراً بایستی ارتباط خودرا ازطریق کرمانشاهان دائر نماید وجود یك راه از طریق کامیاران شاید نقیصه رامرتفع سازد.

گذشته ازمعابرشوسه معابر کوهستانی اینمنطقه هم محدود واکثر باشکال میتوان عبور کرد معابر دزلی و اورامانات لهون بطرف داخله کردستان چندین ماه درسال مسدود است چه در این نواحی گذشته از برف های زیاد بهمن ها وبورانهای متوالی درظرف سال ملاحظه میگردد.

محور کرمانشاه ـ نوسود

۸ـ جاده کرمانشاه ـ نوسود : جاده ایست یکطرفه ـ و قابلیت عبور توپخانه سنگین و کامیون‌های بزرك راندارد وحتی برای کامیونهای کوچك نیز درفصل زمستان خالی ازخطر نیست .

جاده ازکرمانشاه درسمت طاق بستان دراراضی نسبتاً صافی ساخته شده وسپس

بمجاورت رود قرسو رسیده ودر کنار قراسو امتداد یافته وازیك رشته تپه ماهورهای کوچك عبور نموده بروانسرمیرسد.
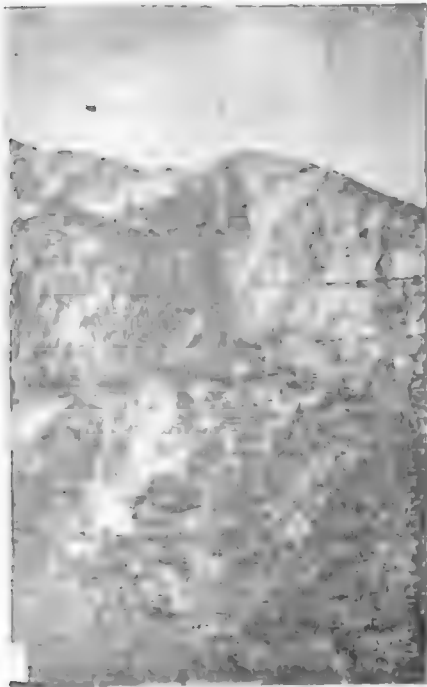
زوانسر در ۷۱ کیلو متری کرمانشاه ودردامنه کوه شاهو واقع ورود قرسو از این ناحیه سرچشمه گرفته و باعث حاصلخیزی اینمنطقه گشته است مخصوصاً با ساختمان سد جدیدی که عملی شد ترقیات بیشتری حاصل خواهدکرد.

منظره آبادی نوسود وارتفاعات مجاور آن از طرف شوشمی

رشته کوه شاهو که تدریجاً مرتفع و مهم میگردد در روانسر دارای معابر مخصوصی است ازجمله راه (پیازدول) که بطرف خط الرأس کوه شاهو رفته و تا گردنه شمشیر ممتد میگردد (در خط الرأس).

جاده از روانسر در یك رشته تپه ماهور هائیکه در جلو رشته شاهو واقع است عبور نموده و پس ازطی تپه ماهور های پی در پی از اولین رشته ارتفاعاتی که یکی ازشعب شاهواست ازکردنه پلنگان عبورمینماید ـ منطقه جنگلزار درست ازابتدای این ارتفاعات شروع میگردد که بتدریج انبوه میشود بعداً ازقوری قلعه که در رأس جریان آبی است عبور کرده پس از آن در اراضی نسبتا جلگه تا قشلاق پیش میرود.

قشلاق در یك دشت نسبتا صافی که ازهرحیث بواسطه ارتفاعات مختلف احاطه شده واقع گردیده این آبادی در ۱۱۰ کیلومتری کرمانشاهان است .

جاده ازقشلاق ازیکرشته ارتفاعاتی که واسطه بین شاهوو ارتفاعات آتشکده است ازگردنه (توانانری) میگذرد اینقسمت سربالا و با شیب میباشد سپس بگردنه شمشیر میرسد (وسط شاهو وآتشکده) این گردنه تقریبامرتفعترین نقاط واقعة بین کرمانشاه و سیروان است جاده پس ازعبور ازاین گردنه سرازیر ووارد پاوه خواهد شد .

پاوه در ۱۳۱ کیلومتری کرمانشاهان قصبچه مهم و قابل توجه منطقه اورامان است چه ازلحاظ موقعیت و چه از لحاظ حاصلخیزی - جمعیت این قصبه درحدود ۱۲ هزار نفر باقراء مجاور میباشد آبادی باصفائی در چندکیلومتری پاوه واقع است که موسوم بخانقاه میباشد .

جاده از پاوه بطرف سیروان ادامه یافته ازقریه نوریاب - نجار گذشته وبکومه دره میرسد و ازآنجا از رودخانه عبور میکند - گدار های سیروان نسبتاً کم است پل جدیدی در سمت راست پل سلطان اسحق (پل سابق) ساخته شده - جاده ازرودخانه سیروان با شیب زیادی بطرف نوسود میرود . نوسود مرکز پادگـان نظامی و دارای پست و تلگراف و ۱هزار جمعیت (باقراء اطراف) در۱۷۲ کیلومتری کرمانشاهان واقع گردیده - نوسود در ٤ کیلـومتری خط مرز درروی یك تپه ای واقع و دارای منظره قشنگی است و در سمت شمال آن آبشاری ملاحظه میگردد - جاده شوسه دراینقصبه تمام میشود .

ازنوسرد چندین پیاده رو بشرح زیرمنشعب میگردد .

۱- راه بطرف نوسود - راه بطرف دزاور - راه بطرف خط مرزکه به آخرین

آبادیهای خط‌مرزی شوشمی رسیده واز آنجا بخاك عراق وارد میگردد .

۱ـ مشخصات محور

الف طول ۱۷۲ کیلومتر

ب ـ عرض متوسط ۳ متر

دـ بهره برداری آن درزمان صلح‌خیلی محدود ومنحصراً باوسایل خودرو حمل آذوقه برای پادگان موقت باپاوه روی این محور انجام میشود حرکت کامیون ها با وضعیت فعلی و ریزش دائمی جاده مشکل است .
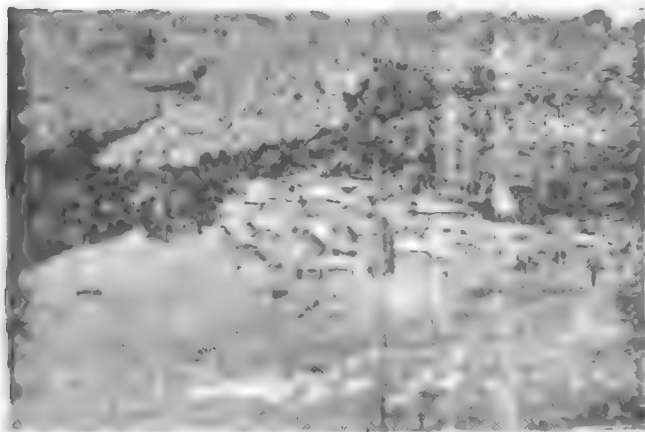
منظره سوسکانها عراق در مقابل مرز ایران در خانه محور نفوذی نوسود

حمل ونقل آذوقه برای اهالی بوسیله قاطر واسب بعمل‌میآید ـ درزمان‌جنك این‌محور برای حمل‌آذوقه ومهمات‌برای واحد هائیکه درجبهه نوسود عمل‌مینمایند منحصربفردوحائزدرجه‌اهمیت‌است .

ج ـ آبادیهای بین راه

این آبادیهادرفواصل‌متفاوت‌ازبین‌دو کیلومترتا ۲۰ کیلومترقرارگرفته‌وباستثنای ۳ آبادی

زیر بقیه ۲۵تا ۵۰ خانوار سکنه دارند که غالباً بشغل گله داری وزراعت مشغولند.

اهالی این قراء سابقاً چادر نشین و اخیراً تهیه خانه نموده اند .

۱ ـ شمشیر ۳۰۰ خانوار (شغل چوپانی زراعت خیلی کم)

۲ ـ پاوه ۴۰۰ خانوار (« «)

۳ ـ نوسود ۱۰۰۰ خانوار (« «)

علت اینکه اهالی سه آبادی اخیراً بشغل چوپانی و کسب مشغول اند آنست که در منطقه کوهستانی سخت اراضی قابل زراعت کاملا محدود است .

از کرمانشاه الی شمشیر. آبادی مهمی که بیش ازیك گردان را منزل دهد وجود ندارد و بیشتر چه درتابستان وچه درزمستان قسمتها بایستی اردوگاه اختیار نمایند.

در شمشیر ۵۰۰ نفر		
در پاوه ۱۰۰۰ «	}	میتوانند منزل نمایند
درنوسود ۱۵۰۰ «		

این محور پس از خروج از کرمانشاه در یك جلگه مسطح امتداد یافته و با شیب خیلی ملایم تا روانسر گردنه سراها در این جلگه بالا میرود ـ از سراها تا گردنه ملا پلنگان شیب جاده قدری زیاد تر شده از ملا پلنگان جاده داخل بریدگی ها و برآمدگی عرضی نسبتاً مهم الی گردنه شمشیر امتداد میبابد از گردنه شمشیر با شیب تند تا شمشیر وازشمشیر با شیب ملایم تا پاوه واز پاوه با شیب خیلی تند (گاهی ۴۰ درصد) تا رود سیروان امتداد یافته واز رود سیروان با شیب خیلی تند صعودی بطرف نوسود امتداد میبابد از پاوه الی نوسود پیچ جاده ها خیلی کوچك است .

ازکرمانشاه تا ملا پلنگان جاده در دامنه رشته های شاهو قرار گرفته و در باختر جاده جلگه بعرض ۸ الی ٤ کیلومتر امتداد یافته است از ملا پلنگان جـاده بین دو رشته ارتفـاع (در شمال رشته شاهو) در جنوب رشته آتشکاه و ارتفاعات جوانرود میگذرد رشته شاهو غیر قـابل عبور ولی رشته آتشکاه در این قسمت قابل نفوذ است این وضعیت تا گـردنه شمشیر ادامه دارد ـ از این ببعد جـاده تا نوسود بین دورشته‌ارتفاعات غیرقابل عبورشاهو وآتشکاه که بجز چند پیاده رو درآن دورشته یافت نمیشود در یك تنك بین ۱۰۰ الی ۵۰۰ متر عبور مینماید.

نقاط حساس جاده فقط درقسمت اخیر خیلی زیاد است ومیتوان بسهولت‌بین پاوه و نوسود جاده را با خراب‌کردن آن مخصوصا پل سیروان از حیز انتفاع خارج ساخته است.

استعداد آبادی ومناطق اطراف جاده ازحیث ارزاق.

۱ـ ازکرمانشاه الی روانسر اطراف جاده حاصلخیزی قرارگرفته (ماهی‌دشت) که میتواند ستونهای بزرك را از حیث‌گندم تغذیه نماید ورود قرسو وبعضی چشمهای دیگر آب را تامین مینماید ـ منابع چوب وسوخت‌دراینقسمت ازجاده محدود است.

۲ـ ازروانسر الی نسود اطراف‌جاده اراضی‌حاصلخیز مهمی نداردوحتی‌کفاف ارزاق اهالی‌رانمیدهد و تغذیه اهالی اینقسمت از جلگه ماهی دشت وسابقا یکقسمت آن هم ازشهر زور (درعراق) بعمل می‌آمده ولکن ازحیث آب‌کافی وازحیث‌سوخت خیلی جنگل ومنابع فراوان دارند

گوشت درتمام دومنطقه بحد وفور یافت میشود.

رویهمرفته این جاده یك محور نفوذی وارتباط آن بامحور عمقی مجاور بوسیله چند پیاده رو صعب‌العبور تامین میگردد .

ازلحاظ نظامی میتوان این جاده را بچند قسمت نمود .

۱ـ ازکرمانشاه الی گردنه ملاپلنگان	۹۲ کیلومتر
۲ـ ازگردنه ملا پلنگان الی گردنه شمشیر	۳۱ »
۳ـ ازگردنه شمشیر الی نوریاب	۱۸ »
٤ـ ازنوریاب الی رودسیروان	۱۸ »
٥ـ ازسیروان الی نوسود	۱٦ »
٦ـ ازنوسود الی مرز	٤ »

چنانچه ازمرز بطرف کرمانشاه زمین را بررسی نمائیم مواضعی‌راکه مامیتوانیم برای دفاع بکار بریم در درجه اول خود خط مرز خواهد بود که نسبت باراضی کشور همجوار تقریباً درغالب نقاط‌مسلط وحاکمیت مطلقی بدره‌هائی که بلافاصله بعد ازمرز بکشور همسایه قرارگرفته داراست و تعرض نیز دارای اشکالاتی نیست و میتوان بدون اشکال زیادی بآبادی طویله وسپس بشهر حلبچه رفته و درمحورحلبچه سلیمانیه حرکت نمود .

موضع مرزی بایستی شامل ارتفاعات سهراب کش ـ وزلی و کرانه داخلی رود سیروان ازپل شیخان الی دامنه انجیرك (یعنی دامنه ارتفاعات بله بزان هرتا ـ ودودان) میباشد ودرغیر اینصورت این موضع مرزی‌وموضع بعدی آن یعنی موضع نوسود دورزده‌خواهد شد .

ب ـ موضع دوم ـ موضع نوسود است این موضع‌فقط برای‌دفاع موقت‌مناسب است و با در دست داشتن ارتفاعات سهراب کش ـ پرتگاه ـ وزلی‌میتوان بمدت‌مقاومت

افزوده این موضع را باید تا بله بزان ـ هرتا دره دودان‌درچپ امتداد دادودرغیراین صورت ازچپ دورزده خواهد شد .

ج ـ موضع سوم ـ کناررود سیروان ـ دفاع این موضع ازدو موضع قبلی آسان تر بخصوص در مواقع طغیان رودسیروان که با از بین بردن دو الی ۳ پل چوبی مسیر اجباری دشمن‌ازپل سیروان دردواب خواهد بود .

د ـ موضع چهارم ـ دره نجار و دره دودان که در راست کوه بستگی بکوههای شاهو (غیر قابل عبور) ودرچپ متکی بکوههای ماکوان بسختی قابل عبور وبین دو دره رشته کوههای آتشگاه (بسختی قابل عبور) قرارگرفته .

ر ـ موضع شمشیر ـ ازراست متکی بکوههای شاهو (غیرقابل عبور) و از چپ متکی برشته کوههای کرند (بسختی قابل عبور) میباشد .

س ـ موضع ملاپلنگان ـ مانند موضع‌شمشیر فقط ازچپ بازتراست (ارتفاعات پیست جوانرود)

تبصره ۱ـ درکلیه مواضع فوق میدان‌های تیر محدودونقاط عبور اجباری نیز محدود ـ ارتباط عرضی خیلی سخت ارتباط عمقی منحصر بمحور کرمانشاه ـ نوسود ـ و چند پیاده رو صعب‌العبور .

۲ـ ازموضع ملاپلنگان الی کرمانشاه موضع دیگری وجود ندارد .

۳ـ برای عمل دراین محور باید متوجه راه های پیاده روی شدکه بین نوسود تاکوه بمو بعقب این مواضع راه خواهد یافت وبهمین مناسبت کلیه این مواضع ممکن است از طرف چپ دور زده شود .

٤ـ گرچه منطقه نوسود ـ پاوه ـ شمشیر مربوط بلشگر کردستان ٥ است ولی بواسطه آنکه تنها راه او ازسنندج بنوسود شوسه سنندج ـ کامیاران ـ ۳۳ کیلو متری

نواحی مرزی در مقابل حلبچه

خانی کرمله
گردنه شیخان
کرمیانه
حلبچه
دکان شیخان
گردنه کیوی
دالانی
سوتی
دره اوسیه
کوه آرشکه
عراق
برج امینه
ایران
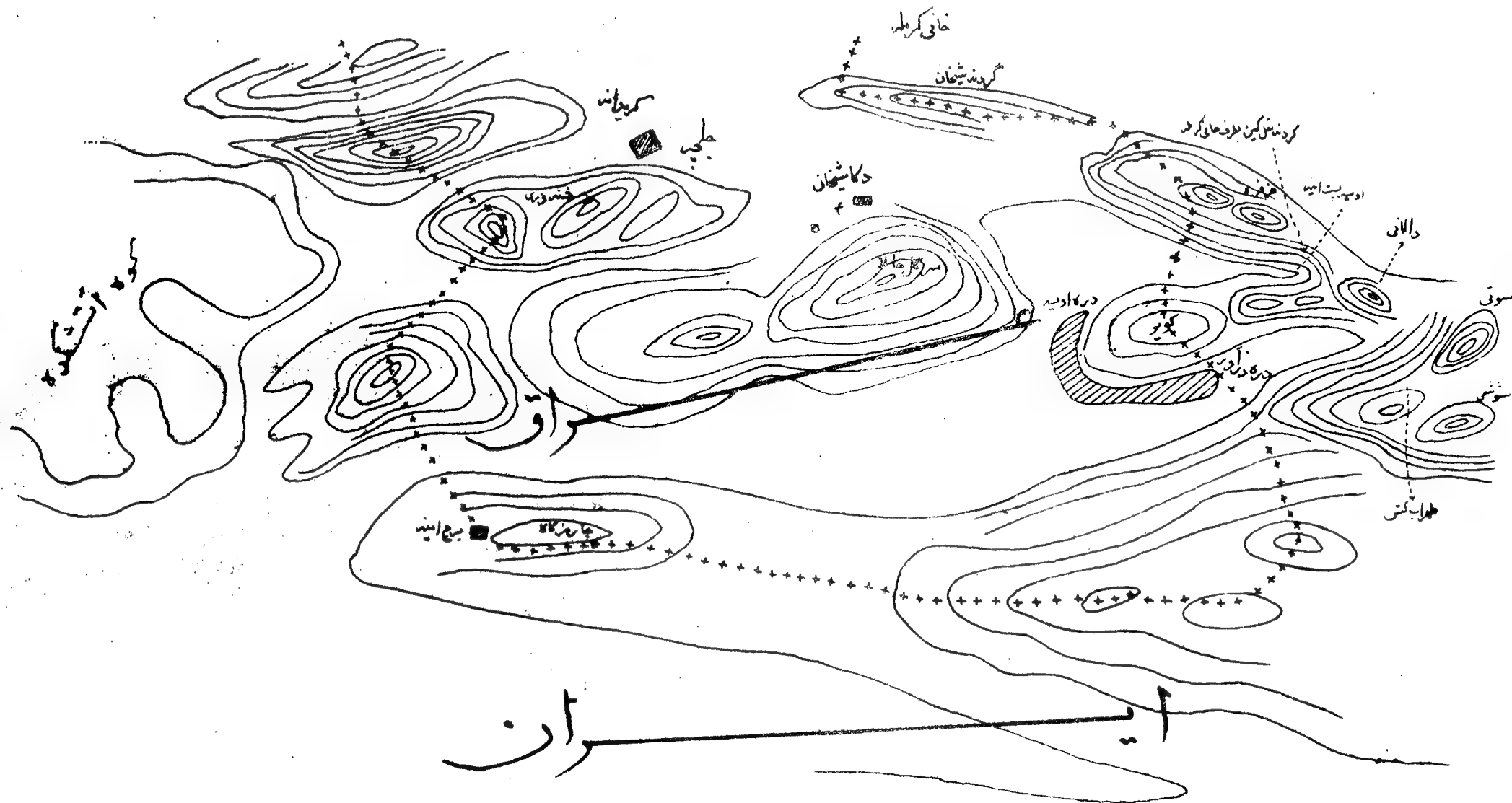
کرمانشاه ـ روانسر است لذا دسترسی به نوسود برای قوای کرمانشاه خیلی ساده تر ومسلم تر است و باضافه چـون رشته های شاهو مثل دیواری راه بطـرف سنندج را مسدود کرده لذا کلیه تهدیدات این منطقه متوجه کرمانشاهان خواهد شد .

سنندج ـ مریوان

راه مریوان پس از عبور از منطقه تپه زار اطراف در ۷ کیلومتری در منطقه مسطحی ادامه یافته از ۹ کیلومتری متوجه ارتفاعات عقب رشته تپه‌ها شده وبا شیب ملایمی بالا میرود ودر ۱۵ کیلومتری از سمت راست آبادی نواره خواهد گذشت در کیلومتر ۲۲ به رأس گردنه اریزه که در ارتفاع ۸۰۰۰ پاست خواهیم رسید این ارتفاعات خاکی بدون درخت و فقط پوشیده از علف است (از سنندج تـا رأس این گردنه با خودرو های سواری ۳۸ دقیقه است) از ۲۱ کیلومتری ازرأس گردنه سرازیر خواهیم شد .

این رشته ارتفاع بطوریکه ملاحظه میشود دارای قلل زیاد بوده وازرشته‌های متعددی تشکیل گردیده است .

دید این ارتفاعات بطرف سنندج کافی و بسیارخوب است بطوریکه تمام اطراف سنندج بخوبی دیده میشود برعکس دید این موضع بطرف باخترکم و دارای زوایای مخفی بسیار است در ۲۹ کیلومتری به خط القعر این ارتفاع به آبادی **نواروطه** خواهد رسید .

این ارتفاع جدید هم باز خاکی ولی شیب آن به زیادی شیب گردنه اول نیست خط الرأس این ارتفاع در کیلومتر ۳۲ واقع شده وازخط الرأس اریزه تا این ارتفاع ۱۹ دقیقه باخودرو میباشد ـ وضعیت این ارتفاع خیلي پست تر و کوتاه تر ازارتفاعات اریزه بنظر میرسد .

منظره گردنه خان بطوریکه از باختر آن دیده میشود

در ٣٦ کیلومتری آبادی خروسه در سمت چپ واقع شده ازاین محل خیلی دره هـای پر پیچ و خمی را بایستی طی نموده در سمت راست از داخله گلباغی معابر پیاده روی زیادی بطرف دوزخ دره و شیلر است کـه یکی از آنها بهتر و سواره رو است که در مدت یك روز بخوبی میتوان طی کرد .

در ٤٢ کیلو متری جاده رضاب که بیش از یك کیلومتر آن ساخته نشده در نزدیکی قهوه خـانه تیز تیز بطـرف چپ منشعب میشود پس از عبـور از وسط یك رشته تپه هـای کوتاهی متوجه گـردنه تیز تیز میگردد .

در ٤٩ کیلومتری به رأس گردنه تیز تیز رسیده ومدت لازم برای طی مسافت بین خط الرأس خروسه تااین خط الرأس با خودرو ٣٠ دقیقه بطور متوسط است .

ارتفاعات این سه موضع بطور کلی آنچه ملاحظه میشود مرکب است از تپه های‌خیلی باشیب ملایم وقابل نفوذاست که ارابه‌ها بسهولت درهرسری آنها ممکن است نفوذ نمایند در ۵٦ کیلومتری پس از خاتمه یافتن ارتفاعات تیژ تیژ باز متوجه ارتفاعات شده ولی این ارتفاعات خیلی ملایمتر از شیب ارتفاعات قبلی است در ٦۳ کیلومتری به رأس ارتفاعات قلعه جوق یا تپه نادری خواهیم رسید (بیست دقیقه با خود رو از خط الرأس تیژ تیژ) پس ازطی مسافتی در یك دره کم عرضی ازروی پل (قطعوند) که در روی رود خانه بهمین نام ساخته شده و در سال چند ماه غیر قابل عبور است در کیلومتر ۷٦ عبور خواهد شد (نادر شاه افشار در موقع اردو کشی بطرف کرکرك از این خط عبور نموده و پلی هم دراین محل ساخته است که پل حالیه روی پایه های آن ساخته شده) .

در کیلومتر ۸۵ بپای گردنه کاران رسیده وآبادی شیخ عطاررا درقسمت چپ خواهیم گذارد این گردنه با شیب های خیلی تند و پیچ های بسیار شروع شده در ۹۱ کیلومتری به رأس گردنه اول رسیده سرازیر شده ۲ کیلومتر دریك توئی که درآنجا آبادی برده سفید است عبور نموده در ۹۳ کیلومتری باز متوجه سربالا خواهد شد این گردنه در مجاورت کوه سلطان احمد است که کوهی بی نهایت پر آب وفوق‌العاده خوش آب و هوا است این کوه خاکی و در تمام نقاط قابل عبور است .

در ۹٦ کیلومتری به رأس گردنه خواهیم رسید مدت لازم برای طی از خط‌ـ الرأس تیژ تیژ تااین خط الرأس ۲۰ر۱ ساعت است این موضوع نسبت به‌کلیه مواضع مرتفع تر و نسبتاً سخت تر و شیب دره هـای متعدد آن زیـاد است ولی معهذا کلیه ارتفاعات‌آن قابل عبور محسوب میگردد درشمال خاوری آن ارتفاع سلطان احمد و

درطرف جنوب باختری آن ارتفاع حرمله واقع شده‌است شیب باختری این ارتفاعات بیش از شیب خاوری ومشجر است از بالای گردنه ارتفاعات شیلر بخوبی دیده میشود (در سمت شمال)

ارتفاعات باختری گردنه غان

در ۱۰۳ کیلومتری جاده از سمت چپ آبادی باغ خان عبور نموده گردنه خاتمه خواهد یافت تدریجاً جنگل ها خیلی پر پشت تر و مستور تر شده در ۱۱۰ کیلومتری از روی پل چوبی که روی رود خانه مریوان زده شده عبور خواهد شد از این جاده دیگر کلیه کوهستانها جنگلی و سراسر پوشیده ازاشجار است درجلگه‌های کوچك اطراف اشجار را قطع وزراعت شده ـ یك دو آبادی کوچك دروسط جنگلها با منظره قشنك خود جلب توجه مینماید.

مختصات رشته ارتفاعات نامبرده درمسیر جاده سنندج مریوان

نام موضع	ارتفاع	مسافت تا سنندج	مدت لازم با خودرو	عمق ارتفاعات
اریز	۲۸۰۰ متر	۳۱ کیلو متر	۳۵ دقیقه	۱٤ کیلومتر
خروسه	۲۳۰۰ «	۳۲ «	۱۵ «	۱۳ «
تیژ تیژ	۲۸۰۰ «	٤۹ «	۳۰ «	۱٤ «
کاران	۳۳۰۰ «	۹٦ «	۸۰ «	۱۸ «
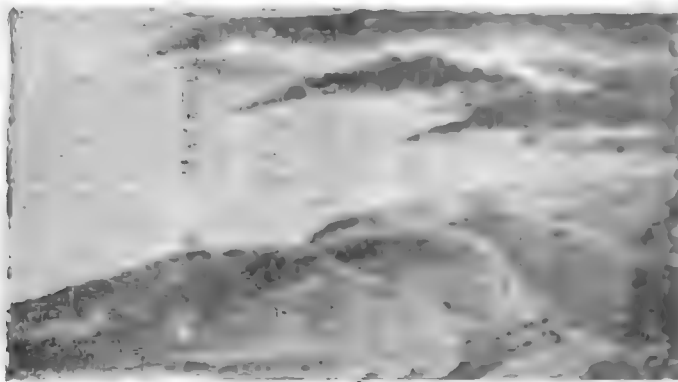
ارتفاعات باختری گردنه خان

محور عرضی کرمانشاه ـ سنندج

طول ۱٤٤ کیلومتر.

عرض متوسط ۳متر

جاده یك طرفه وبهره برداری آن محدود است زیرا .

۱ـ جاده سنندج بسقز و میاندوآب و تبریز شوسه نیست و تامین نشده است و بهمین دلیل خط سیر خودروها که از آذربایجان بکرمانشاه وقصرشیرین میروندوهمین طور خودروهائی که عکس این راه‌را میپیمایند بیشتر از طریق زنجان آوج وهمدان که طویلتر است عبور ومرور مینمایند و این بزرگترین دلیل است که شهرسنندج را میتوان یك شهرمسدود دانست .

ازطرف دیگر روابط بازرگانی ازمرزمریوان ونوسودنیز بعمل نمیآید که بتواند جبران مسدود بودن سنندج را نمود .

تنها بهره برداری که ازمحورکرمانشاه ـ سنندج میشود همان تأمین‌احتیاجات اهالی سنندج است ازحیث گندم وارزاق بالعکس حمل‌موادخام مانند پوست وغیره از سنندج بکرمانشاه است .

بهره برداری این راه ازنقطه نظر نظامی در زمان جنك خیلی مهم‌است کوتاه ترین راهی است که صحنه عملیات کردستان و شمال باختری را بصحنه باختر یعنی کرمانشاه وقصرشیرین مربوط میسازد .

بهمین دلیل چنانچه‌این محور را عریض‌تر ومحورسنندج ـ میاندواب‌رامرمت و تامین نمایند هم در زمان صلح آبادی و عمران سنندج بینهایت زیاد وکردستان مسدود را با محیط خارجی خود مربوط ساخته و هم درزمان جنك بین‌صحنه های

مختصات ۴ موضع واقع در

نام موضع	دید	تیر	امتداد
موضع اریز	بطرف سنندج خوب ولی از طرف مریوان بواسطه وجود زوایای بیروح محدود است	متوسط است	ممتد و از جن متصل است
موضع خروسه	بکلی محدود	بد و محدود	از سمت راس از سمت چپ م
موضع تیژتیژ	در سمت راست محدود و در سمت چپ نسبتاً ممتد	میدان تیر بواسطه زوایای بی روح خوب نیست	از طرف راست
موضع کاران	چون این موضع از رشته های زیادی که در قسمت جنوبی باختری ممتد است تشکیل شده لذا دارای زوایای مخفی زیاد میباشد	دارای آتش ممتدی بواسطه میدانهای دید محدود و خوب نیست تهیه طرح آتش قدری مشکل است	موضوع پیوس به سلطان ا است

ع واقع در محور سنندج مریوان

امتداد و جناحین	وضعیت کلی
تد و از جناحین بـه ارتفـاعـات مل است	این موضع یك موضع متوسطی محسوب شده و از هر لحـاظ قابل رخنه است ولی ارتفاعات آن غیر قابل عبور محسوب نمیشود
سمت راست بـه ارتفاعات اریـز سمت چپ مقطوع وقابل دورزدن	این موضع یك موضع کاملی محسوب نشده بلکـه برای عملیـات تأخیری محدود قابل استفاده است
طرفـراست امتداد آن بیشتراست	ارتفاعاتاین موضع بی اندازه ملایم با شیب خیلی‌خیلی‌کم و ارابه بسهولت در هر سوی آن ممکن است رسوخ نماید اشغال این موضع با قوای قلیل مقدور نیست و کمتر میتوان از ارتفـاع آن بمنظور کم مصرف کردن قوا استفاده نمود
ضوع پیوسته و از طرفین متـکی سلطان احمد و ارتفاع حرمله ت	درتمام طول خود قابل عبور است ولی برعکس موضع قبلی موضع‌پوشیده و کاملا مشجر است

مختلف‌باختر ایران ارتباط بخوبی تامین گردیده است .

ج ـ آبادی‌های سرراه .

این محور تا ۲۳ کیلومتر بامحور کرمانشاه ـ نوسودمشترك بوده و سپس‌بسمت شمال تغییر سمت داده و ازتنکه های حاصلخیز که‌عرض آن یك الی ۲۰ کیلومتراست عبور مینمایند ـ پس ازعبور از گردنه کامیاران دیگر تاسنندج این محور از بین ارتفاعات بلند وکم عرض (۱۰۰تا۳۰۰ متر) عبورنموده و محصولی جزرفع احتیاجات اهالی ندارد .

یك قسمت‌عمده‌از ارزاق(گندم) ازکامیاران حمل میشود .

آبادیهای سرراه‌بین کرمانشاه وسنندج جز آبادی‌کامیاران ویساولان که هریك استعداد جا دادن دوهنك پیاده یا یك هنك سوار را دارند بزرك نیستندو ۵۰ ـ ۱۰۰ خانوار جمعیت داشته و هر یك در حدود یك گروهان و حد اکثر در بعضی آبادیها یك‌گردان را در بعضی ازآنها میتوان جاداد .

مسیر جاده ـ این محور ازکرمانشاه الی‌کامیاران با یك شیب ملایم صعودی امتداد یافته واز کامیاران با یك شیب نسبتاً تندی الی یساولان واز یساولان با شیب ملایم نزولی الی ابتدای گردنه گرنه و پس از عبور از گردنه با شیب ملایم صعودی بسنندج خاتمه مییابد .

اراضی و آبادی های اطراف این محور الی گردنه کامیاران دارای استعداد زراعتی خوب و ارزاق حد اکثر یك لشگر را تأمین مینماید آب نیز در این منطقه فراوان است ـ ازگردنه کامیاران الی سنندج اراضی حاصلخیز مهمی نیست و بیشتر کوهستان است وازحیث ارزاق فقط کفاف ساکنین قراء مجاوررا میدهد ـ درقسمت دوم آب نیز فراوان است .

این محور عرضی است و تنها راهی است که محور سنندج نوسود را بمحور کرمانشاه ـ قصر شیرین بعد از محور همدان سنندج وصل مینماید و نیز تنها راه شوسه است که سنندج را به نوسود متصل میسازد ـ بهمین دلیل خط عبور قوای کرمانشاه به نوسود آماده تر و سهلتر و کوتاه تر ازخط عبور لشگر کردستان ازسنندج به نوسود است چنانچه جاده پیاده رو کامیاران ـ روانسر را شوسه نمایند این نقیصه تااندازهٔ مرتفع میگردد.

بطور کلی دردست داشتن این محور ازاحتیاجات حتمی عملیات چه درصحنه نوسود و چه در صحنه کرمانشاه قصر است چنانچه این محور در دست متعرضی که از بین نوسود و قصر شیرین رسوخ نموده بیافتد دسترس قوائی که در سنندج است به نوسود تقریباً غیرممکن و کرمانشاه نیز ازسمت شمال وشمال خاوری تهدید میگردد.

نقاطی که قسمتهای نظامی بتوانند دراین محور بمنظور جلوگیری ازمتجاوزی که در قسمت کرمانشاه ـ سنندج و چه در سمت سنندج کرمانشاه برای جلوگیری میتوان در دست داشته باشند عبارت است :

درجه ۱ ـ گردنه کامیاران.

درجه ۲ ـ گردنه گرنه و تنك بین گردنه گرنه و گردنه کامیاران.

محور نفوذی سنندج ـ سقز

پس از عبور از تپه های مجاور شهر در ٦ کیلومتری جاده در کنار رودخانه قشلاق واقع شده در ۷ کیلومتری در نزدیکی پل اجرای دوجاده ملاحظه میشود که که یکی جاده قدیمی و از روی پل عبور نموده و دیگری از جناح چپ رود خانه امتداد مییابد منطقه سراسر پوشیده از تپه ها وارتفاعات کم و بیش مرتفع است در۱۷

کیلومتری جاده از رود خانه عبور مینماید چون پلی در این محل نیست در صورت طغیان عبور مشکل و دشوار خواهد شد این راه کلیه در مسیر رود خانه امتداد یافته و همیشه در داخل دره کم عرضی که عرض آن از یك کیلومتر تجاوز نمینماید عبور خواهد کرد (رود خانه باسم رود خانه حسین آباد موسوم است) در ٤٥ کیلومتری آبادی حسین آباد در جناح راست جاده ملاحظه خواهد شد .

در٤٨ کیلومتری بخط تقسیم کنندهآبها خواهیم رسید چه ازاین محل آبهای رود قزل اوزن از رود سیروان جدا میشود در٥٠ کیلومتری آبادی کوچك باقلوا در درجناح چپ جاده ملاحظه میشود ازکیلومتر ٥٠ جاده بطرف رأس ارتفاعات متوجه شده ولی شیب این گردنه که موسوم به کانی نیم روزه است خیلی کم است در ٦٠ کیلومتری پس از سرازیر شدن از یك رشته دامنه تپه ها در٧٣ کیلومتری به آبادی زاغه که دارای ٣٠ خانوار است خواهد رسید .

درکیلومتر ٨٧ قزل اوزن دارای مسیر وسیعی بعرض ١٥٠ متر شده پل چوبی دارای ٣٦ چشمه که تقریباً بطول ١٥٠ متر روی آن ساخته شده است .

در٩٤ کیلومتری قصبچه ومرکز بخشداری دیواندره ملاحظه میشود این آبادی دارای آب و هوای بسی خوب و دارای ٤٠٠ خانوار میباشد و دکان بازار مختصری در آن تهیه شده اهالی این منطقه که ازمندمی ها و کورانیها میباشند اکثر بحشم داری اشتغال دارند فقط اخیراً راجع بکشاورزی هم اقدام نمودهاند.

جاده از٥٠ تا ١٣٥ کیلومتری در یك فلاتی که بارتفاع ٢١٠٠ متراست عبور مینماید این فلات بکلیخاکی وشامل یك رشته تپه هایکوتاهاست در١٣٥ کیلومتری جاده از این فلات سرازیر شده وارد دره ئي خواهد شد در ١٣٧ کیلومتری آبادي ایراشان عبور خواهد شد .

در کیلومتر ۱۵۷ از روی پل خرخره که با اصول فنی و صحیحی با آهن و بتن ساخته شده عبور نموده ومتوجه گرانه خرخره خواهد شد در ۱۷۲ کیلومتری جاده از پهلوی آبادی صاحب که دارای پاسگاهی است عبور خواهد نمود در ۱۷۵ کیلومتری جاده از روی پل صاحب که نظیر پل خرخره و بطول ۱۰۰ متر است عبور خواهد کرد این دو رود خانه شعب وچشمه های رود سیمینه رود میباشند.

در۱۸۵ کیلومتر سقز در دامنه رشته ارتفاعات کوتاهی ملاحظه میشود در۱۹۰ کیلومتری جاده از روی پلی که نظیر دو پل قبلی میباشد عبور نموده وارد شهر خواهد شد (مدت ۵ ساعت و نیم مسافت بین سنندج تا سقز با خود روی سواری در فصول خشك طی خواهد شد)

محور سقز بانه ـ ارتفاع سقز ۱۵۵۹ ارتفاع بانه ۱۶۴۰

در بدو امر جاده در بین يك رشته تپه های ممتد شده در ۱۳ کیلومتری از گردنه کوچکی بالا رفته سرازیر میشود در ۱٦ کیلومتری از پهلوی آبادی طوغه که پهلوی مسیر رود سقز است عبور خواهد نمود و متوجه گردنه دیگری باسم گردنه بلاجار شده در ۲۵ کیلومتر از رأس گردنه سرازیر در۳۳ کیلومتری به آبادی میرداده که دارای ۲۰ خانوار است رسیده از آب خان که بعرض ۵۰ متر و در مواقع بارندگی مانعی برای عبور خواهد بود عبور نموده پس از عبور از يك دو تنك کوتاه از پای آبادی فوره دره که دارای ۱۲ خانواراست در ۳۹ کیلومتری عبور خواهد کرد در٤۳ کیلومتری از روی پل چوبی بطول ۱۰ متر که روی آبخان زده شده عبور نموده و شروع به بالا رفتن از گردنه خواهد نمود از ٤٦ کیلومتری گردنه خان شروع میشود در۵۰ کیلومتری به رأس گردنه خواهد رسید مدت لازم برای بالا رفتن از گردنه

۲۵ دقیقه (با خودرو سواری میباشد) از سرگردنه با شیب سریعی راه بطرف بانه سرازیر شده و پس از عبور از وسط جنگل هـای بلوط در ٦۰ کیلومتری سقز وارد شهر کوچك بانه خواهد شد.

بانه ـ سردشت ـ مه آباد

راه پس از خروج از بانه چند کیلومتری را در جلگـه بوده از کیلومتر ۱۱ متوجه ارتفاعـات شده این ارتفاعات کلیه پوشیده از جنگل میباشد به گردنه لقام گیر در ۱۵ کیلومتری (رأس گردنه) رسیده سرازیر خواهیم شد .

جاده درجنگل و اراضی ذوعارضه حرکت خودرا ادامه مینماید در ۲۱ کیلومتری از گردنه سید صارم بالا رفته در ۲٤ کیلومتری از سرگـردنه سرازیر میشود در ۳۰ کیلومتری از روی پل چوبی بعرض ۸ متر از روی آب ترشیز عبور شده و از کنار آبادی کوچك الونی که دارای ۲ خانوار است عبور خواهد شد.

از ۳۸ کیلومتری ازگردنه به کشی عبور مینماید .

در ٤۰ کیلومتری بمرتفع ترین نقطه این مسیر که دارای چشم انداز ممتدی تا خاك عراق است رسیده سرازیر خواهیم شد.

بطوریکه ازخط الرأس این کوه ملاحظه میشود ازاین ارتفاعات هر قدر بطرف مرز برویم همان اندازه از اشجار کاسته شده اراضی بازتر میگردد بطوریکـه اشجـار مرز خیلی کم و کوتاه آن طرف بکلی خالی و بدون اشجار است از ٤۲ کیلو متری جاده سرازیر شده و یك منطقه مشجر باصفائی جلـوی نظر عرض اندام خواهد نمود که بهترین تابلو های زیبای طبیعت است چه ارتفاعات مقابلی که سردشت در آن واقع شده با شیب ملایم بطرف رود خـانه سرازیر شده رود خانه سردشت در وسط این دو

ارتفاع جاری وسرچشمه‌های متعددی که آنرا تقویت مینماید دیده میشود نقطه بنقطه جنگلها را قطـع و کشت و زرع شده رنگهـای مختلف این کشت وکار نیز در وسط جنگلها بیشتر به زیبای این منطقه افزوده است آبادی سردشت با شیب ملایم خود کاملا دیده میشود سردشت در دامنه ارتفاعاتی واقع شده از سردشت تا پای رودخانه که محل انشعاب جاده بانه مهاباد است ۱۲ کیلـومتر میباشد پل روی رود خانه کالو بعرض ۱۰۰ متر و چوبی است .

در ۲۰ کیلومتری آبادی ربط که دارای زمین خوب برای هوا پیمائی است میباشد در ۳۵ کیلومتری آبادی بناویله در جناح راست جاده ملاحظه خواهد شد از ۳۶ کیلومتری پس از طی مسافتی از یك رشته تپه هائی که تا کنون مجاور راه بود متوجه سربالای خواهد شد در ۱۵ کیلومتری برأس گردنه خواهد رسید.

پس از سرازیر شدن ازگردنه در۷٤ کیلومتری بگردنه خواهیم رسید درآخر دامنه پاسگاه و آبادی کوچك کاولان واقع شده تمام مسیر راه در رأس گردنه بپائین وسط تپه های غیر مرتبی واقع است .

موضع کورتك ـ پس از خط مرز یگانه موضع قابل توجه این موضع میباشد دید این موضع تا خط‌الرأس ارتفاعات مرزی ادامه دارد ـ این ارتفـاع بکلی پوشیده ازاشجار مازوج بوده ازطرف جنوب کوهستان تابانه امتداد دارد بطوریکه گردنه‌کاران از امتداد همین ارتفاعات عبورخواهدکرد ازطرف شمال این ارتفاعات تا خاك منکور امتداد دارد درطول این ارتفاع که در حدود ۳۰ کیلومتر است بریدگی موجود نیست.

و از رأس ارتفاعات میتوان بطرف شمال و جنوب رفت و اگر این ارتفاعات از لحاظ دید دارای دیدگاه خوبی است از لحاظ تیر بواسطه وجـود اعوجاجات و

نقشه اراضی بین رواندوز و خاک ایران

وضعیت کلی گردنه خاوه و نواحی مربوط
شمال
۱/۲۰۰ ۰۰۰
خاوه
رباط
دربند
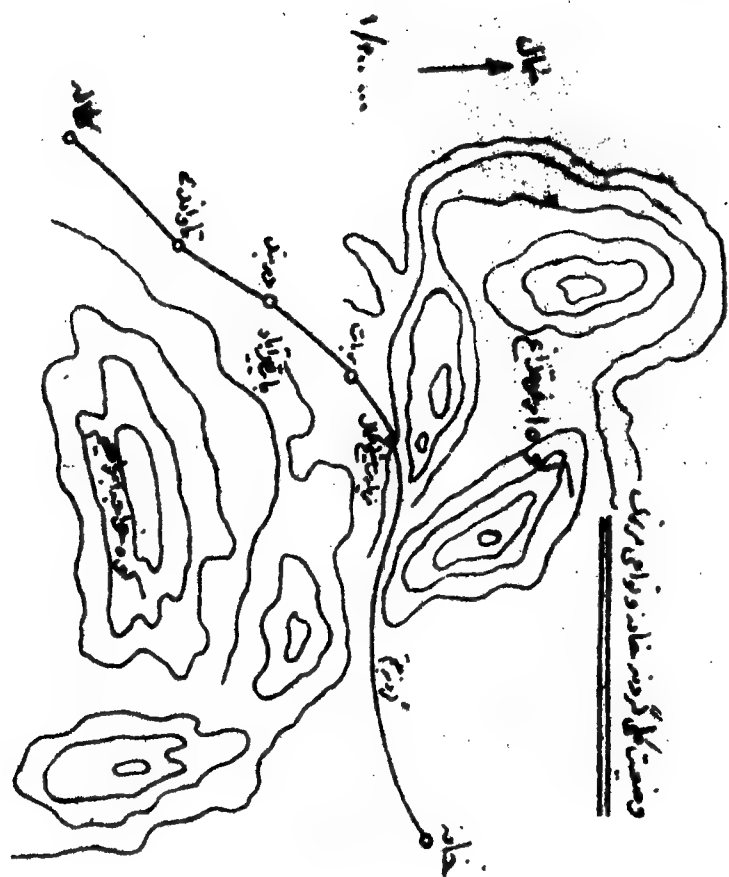
سطوح مختلف خیلی محدود و فوق‌العاده تهیه طرح آتش مشکل‌است خمپاره اندازها میتوانند در طرح آتش کمك بزرگی را نمایند .

از لحاظ عمق خیلی موضع عمیقی است بطوریکه از خط‌الرأس بطرف شمـال عمق آن ۱۵ و از خط الرأس بجنوب عمق آن ۲٤ کیلومتر است خود موضع خیلی باز و بی مانعی بوده رسوخ و دست یابی بآن از هرطرف مقدور است سوار و پیـاده بخوبی قادر بعمل میباشد .

نتیجه ـ با آنکه پس از مرز یگانه موضع است ولی معهذا با قوای کم در آن نمیتوان عمل مؤثری انجام داد و موضع مرزی بدرجات به‌این موضع رجحان دارد در ۹٤ کیلومتری جاده از جناح چپ آبادی کوشك دره که از آبادی های مسکون است عبور در کیلومتر ۹۷ از پهلوی آبادی کشکان عبور خواهد کرد .

در ۱۰۰ کیلومتری آبادی گنه دار ملاحظه ومتوجه گردنه باسم گنه دارخواهد شد این ارتفاع باآنکه دارای ارتفاع فوق العاده ومهم نیست ولی ازلحاظ عمل تأخیری ممکن است مورد استفاده واقع شود .

در۱۰۳ کیلومتری جاده از رأس گردنه سرازیر میشود .

این ارتفاع غیر متصل و پس از مسافتی از جناحین قابل دور زدن خواهد بود دید وتیر آن بد نیست ولی در تمام نقاط قابل عبوراست در کیلومتر ۱۳۷ بشهر مه‌آباد وارد خواهیم شد .

نتیجه

بطوریکه محور سردشت مه آباد مورد بررسی قرارگرفته است این محور از لحاظ تعرض بطرف مه‌آباد ودست یابی بطرف رضائیه یا بطرف تبریز بینهایت بااهمیت

بوده وبایستی برای دفاع وحفاظات این معبر کمال دقت مرئی گردد درروی این محور ۳ موضع پیش ملاحظه نشده که موضع اول خط مرز .

موضع دوم موضع کورتك .

موضع سوم موضع کتکان است .

موضع اول بواسطه موقعیت ارتفـاع مرزی وضعیت آن بهترین مـوضع خوب قابل توجه است .

موضع دوم بزرگترین ممتد ترین مـوضع است ولـی با قوای زیاد بایستی حفظ شود .

موضع سوم ـ موضع درخشان و مهمی نبوده در صورت تحمیل مورد استفاده خواهد بود .

فصل هفتم

جریان عملیات و محاربات در منطقه کردستان

منطقه کردستان بواسطه موقعیت کوهستانی خود همیشه یك منطقه بسیار مشکل و پرزحمتی برای عملیات نظامی محسوب شده چه وجود سد های عدیده کوهستانهای درهم - عدم وجود معابر - بالاخره ایستادگی ومقاومت سکنه این سرزمین همیشه سد بزرگی برای عملیات در آن محسوب گردیده است این جریان از قدیم ترین ادوار در این سرزمین وجود داشته بطوریکه عقب نشینی گزنفون سردار یونانی با ۱۰۰۰۰ نفر ارتش یونان در ۴۰۱ - ۵۰۰ قبل از میلاد مسیح شامل یك رشته جریانات و گزارشات حقیقی این سر زمین واشکالات موجوده در آن میباشد و ما برای پی بردن به امکان عملیات در این سرزمین فقط بشرح قسمتی از مندرجات کتاب گزنفون بمنظور اشکال عملیات در این سرزمین پرداخته و قسمتی از عملیات کشور را پس از ۱۲۹۹ جهت بر قراری انتظامات این سرزمین شرح میدهیم.

۱ - شرح حال گزنفون در عقب نشینی از کردستان

گزنفون گوید (فصل ۵ از کتاب سوم)

چون لشگریان یونانی بجائی رسیدند که ازیك طرف کوهستان عظیم وازطرف دیگر شط دجله بود مدتی متحیر ماندند آنگاه مطلع شدند که در سمت جنوب راهی است که بکشور ماد و بابل میرود وهمان است که یونانیان از آن بالا آمده اند ودر

طرف مشرق طریقی است که بشوش و اکباتان منتهی میشود یعنی شهری که ایام بهار و تابستان را شاه در آنجا میگذراند و در جانب غرب بعد از عبور دجله ای است که بکشور لیدی و ایونی میرود و راه چهارم آن است که از سمت شمال داخل کوهستان گردوك میگردد . این طایفه در سرزمین کوهستانی زندگی میکنند مردمانی سلحشور هستند حتی بشاه هم اطاعت نُمیکنند .

بعد از وصول این گزارش یونانیان اسرائی را که بلد بودند جدا کردندو گفتند از کدام راه خواهیم رفت اما لازم دانستند که از میان کوهستان گردوك بگذرندچه شنیده بودند که پس از طی ولایت گردوك داخل ارمنستان خواهند شد که کشوری وسیع و حاصلخیز و زیر فرمان اورنتاس است و از ارمنستان بهر جا بخواهندبآسانی توانند رفت . چون رأی یونانیان براین قرار گرفت . قربانیها کردند وساعت سعد جستند زیرا که میترسیدند که خصم برارتفاعات دست بیابد .

فصل اول از کتاب چهارم گزنفون

دراین جاشط دجله بقدری وسیع و تند و خروشان است که کس از آن نتواند گذشت دامنه کوهستان گردوك بطور عمودی باین شط میرسد سرداران یونانی بر آن شدند که از کوهستان بگذرند . . . سعی کردند کـه بی خبر دشمن و قبل از آنکه بلندیهارا بگیرند عبور نمایند . پاسی از شب باقی بود که لشگریـان بحرکت آمدند و سپیده دم بکوهسار رسیدند . کیریسوف فرمانده مقدمه و گزنفون فرمانده موخر سپاه بود پیش از آنکه خصم آگاهی یابد کیریسوف بقلعه رسید و سپاهیان از پی او راندند تا بدهاتی رسیدند که در قعردره ها واقع بودند گردوکان از خانه ها بیرون شدند و زن و فرزند را بکوه کشیدند . آذوقه بسیار بدست یونانیان افتاد ودرهرخانه

مقداری زیاد ظروف مفرغی بود یونانیان چیزی برنداشتند و از پی فراریان هم نرفتند باین امید که چون کردوکان این شیوه مسالمت را به بینند دو ستانه راضی به عبور آنان شوند زیرا که آنان هم نسبت بدولت یاغی بودند امایونانیان چون برداشتن آذوقه راضروری دیدند هر چه توانستند بر گرفتند.

گردوکان خود را نشان ندادند و چون مؤخره سپاه یونانی شب هنگام ازکوه بزیر آمد و داخل قریه شد (زیرا که بواسطه باریکی راه عبور همه سپاه تا شب طول کشید)

جمعی ازگردوکان فراهم آمده ببازماندگان سپاه تاختن بردند بعضی راکشتند و برخی را بضرب سنك و تیر مجروح کردند گردوکان عده قلیلی بودند زیرا که لشگر یونان ناگهان داخل اراضی آنها شده بود اگرنیروی گردوك اجتماع پیدامیکرد قسمت بزرگی از یونانیان تلف میشد.

باری لشگر یونان شب را در دهات بروز آوردگردوکان در بلندیهای اطراف آتش بسیار افروختند و طرفین به نظاره یکدیگر پرداختند در سپیده صبح یونانیان مصمم شدند که از چهارپایان و اغنام و احشام جز آنچه ضروری است نگـاه ندارند و اسیران راهم سربدهند زیراکه مانع حرکت لشگروموجب معطلی میشدند... چون یکشنبانه روز راه طی‌شد آذوقه بآخر رسید و دشمن حمله سخت کرد راه تنك بود خصم میتوانست از مسافت نزدیکی سنك وتیرپرتاب کند. یونانیان در هرقدم مجبور بودند که به دفع آنان بپردازند و باز داخل خط سیر شوند این عمل موجب تأخیر حرکت میشد،

کیریسوف هم که فرمانده مقدمه بود برای همراهی با بازماندگان پیوسته حکم توقف میداد مگر یکبار که بسرعت فرمان پیشرفت صادر کرد معلوم بود که چیزی

واقع شده است و چون مجال تحقیق نبود مؤخره سپاه هم چنان بسرعت جلو رفت که شبیه بفرار بود چند تن از سربازان دلیر یونان از پا درآمدند از جمله کله ارك که تیری باو رسیده از سپر گذشته و به پهلویش نشست چون گزنفون باردوی مقدم رسید کیریسوف را ملامت کرد که چرا بپای عقب ماندگان راه نرفته و آنان را وادار بسرعت و جنگ گریز نموده است تا درنتیجه چند تن از دلیران را بخاك هلاك افکنده است . کیریسوف گفت .

این کوهها را بنگر که بهیچوجه دسترسی بآنها نیست ما جز یك راه نداریم درست چشم را بازکن به‌بین که چگونه دیوار اسا فرود آمده است این جماعت مردم را می بینی که معبر کوه را گرفته اند و راه نجات مارا بسته اند ؟ من ازاینجهت تعجیل روا داشتم و هیچ جا نایستادم تا شاید پیش از آنکه دشمن بر بلندیها مسلط شود جلو بیفتیم بلدها میگویند جز این راهی نیست

گزنفون گفت . من نیز دو اسیر دارم وقتیکه دشمن بما هجوم آورد کمینی تعبیه کردیم بعضی را کشتیم و بعضی را دستگیر کردیم تا شاید اطلاعاتی را از آنها کسب کنیم .

پس آن دو اسیر را آوردند و بعد از آنکه ازهم دور کردند از یکان یکان پرسیدند که آیا جز این راه طریقی برای عبور سراغ دارند ؟ یکی از آنها با وجود زجر ها وتهدید ها گفت غیر از این راهی را نمیشناسیم چون مطلب مفیدی اظهار نکرد او را پیش چشم رفیقش سر بریدند . اسیر گفت .

سبب آنکه رفیق من ازنشان دادن راه خود داری کرد این‌بود که درآن ناحیه دختری را بتازگی عروسی کرده است (نمیخواست شما از آن خط بروید) اما من

سپاه شما را از راهی خواهم برد که کاملا قابل عبور است حتی برای احشام و اغنام مانعی نیست .

از او پرسیده شد که آیـا دراین خط مصادف نخواهیم شد ؟ جواب داد که اگر سبقت نجوئید ممکن است خصم بمکان مرتفعی کـه در سر راه است بـرسد و پیشرفت را مشکل کند .

آنگاه داوطلبانی خواسته شد که از سپاه جدا گشته بآن نقطه بروند .

فصل دوم از کتاب چهارم گزنفون

قراربراین شدکه هنگام شب دوهزارنفر داوطلب خود را به آن مکان مرتفع بـرسانند و چون سپیده دمید شیپور بکشند و بـدشمن کـه سر راه میگیرنـد بتازنـد باقی سپاه هم بیاری آنان خواهند رسید : بارانی سخت می بارید گزنفون با مؤخره لشگربجانب راه سابق که نمایان بود راند تا دشمن را فریب دهد و باقی سپاه را ازنظر آنان مستور کند . هنوز مؤخرةالجیش بدره نرسیده و بنای بالاروی نگذاشته بودکه خارجیان از فرازکوه سنگهای غلطان به بزرگی یك عراده فروریختند بعضی کوچکتر و بعضی بزرگتر ولی همه آنها چون بصخره‌های کمر کوه میرسیدند مثل سنگ فلاخن جستن کرده و کسی را در نزیکی راه نمیگذاشت چون شب افتـاد بتدریج لشگر عقب نشست تاغذائی تهیه کند .

اما دشمن در تمام شب بانداختن سنگ مشغول بود وصدای آن بگوش میرسید داوطلبان شب را درکوه گذرانده بامدادان در زیرپرده مه وابر ناگهان خودرا بدشمن رسانده فریاد نظامی برکشیدند ازخصم عده کمی بقتل‌آمد زیرا که اسلحه سبك داشتند و بزودی در کوه پنهان می شدند ولی راه را ترك کردند .

گزنفون که فرمانده دنباله لشگر بود سه تپه را که یکی از دیگری مرتفع تر بود گرفت و در هریك جماعتی را بمراقبت نشاند که مواظب عراده های سنگین و بازماندگان قافله باشند . گردوك ها بدون جنك و انداختن تیر و سنك مکان های خودرا گذاشته میرفتند و این فرار اسباب تعجب شده بود یونانیان آنرا بترس گردوك ها حمل کردند ولی چنین نبود .

چون از بلندیها دیده بودند که در پشت سر لشگر چه خبر است عمداً عقب میرفتند در این وقت خبر رسید که دشمن ناگهان به تپه های تخلیه شده سابق روی آورده چند تن ازدلیران یونانی را بخاك افکنده اند و اینك در کوه مقابل ایستاده اند .

گزنفون بوسیله ترجمانی پیشنهاد متارکه نمود و اجساد کشتگان یونانی را درخواست کرد گردوك ها پذیرفتند بشرط آنکه یونانیان دهات را نسوزانند . گزنفون قبول کرد در این هنگام کاروان سپاه آهسته راه می سپرد و همه لشگر خصم برسر یك کوه جمع شده بود یونانیان هم از تپه ها فرود آمده بجانب مکانی رفتند که اسلحه درآنجا بزمین گذاشته می‌شد . در این وقت گردوك ها بالاتفاق هجوم آوردند و بفراز قله‌ای رسیدند که گزنفون ازآنجافرود میآمد سنك ها بزیر غلطانیدند ران یکی‌ازیونانیان شکسته شد سپردار گزنفون او را ترك کرد یکی از سربازان بجانب او دویده سپر خود را حائل قرار داد تا هردو خود را نجات داده بصفوف جنگی پیوستند در این وقت همه سپاه یونان در ده جمع شدند و خانه های زیبای آن قریه را فرا گرفتند و آذوقه بسیار بدست آوردند و شراب بقدری زیاد بود که برای حفظ آن انبار های ساروجی ساخته بودند .

باری گزنفون و کیریسوف مقاوله‌را ادامه داده عاقبت موفق شدند که اجساد کشتگانرا بگیرند و در عوض اسیران را رها کنند .

بامداد بی بلد و راهنما براه افتادند دشمن هرجا که راه تنگ و سخت بود بجلوگیری میآمد ولی گزنفون و کیریسوف بنوبت ازقله کوهها بالارفته بردشمن مسلط و مشرف میشدند و راهرا باز میکردند غالباً دشمن بطوری ایستادگی مینمود که واقعاً عبور مشگل میشد افراد این طایفه چنان چالاك بودند که کسی بگرد آنها نمیرسید و اگر چه از نزدیکی حرکت میکردند باز کسی قادر نبود که آنان را دریابد از سلاح جز کمانی فلاخنی نداشتند .

این قوم تیر اندازان ماهری بودند طول کمان آنها قریب سه ذرع بود و بیش از دو تیر داشتند برای انداختن زه را بطرف پائین کمان میکشیدند و پای چپ را تکیه میدادند تیر آنها از جوشن وسپر دلاوران میگذشت یونانیان از این تیرها برمیچیدند و تسمه بآن بسته بجای زوبین بکار میبردند .

فصل سوم از کتاب چهارم گزنفون

همان روز لشگر بدهاتی رسید واقع در دشتی که رودکانتریك از آن میگذرد این رودکانتریت (۱) وسیع است فاصله ارمنستان وولایت کردوك محسوب می شود تاکوهستان کردوك ٦ الی ۷ استاد فاصله دارد (۲) .

اینجا منزلگاه شادی و نشاط یونیان بود زیرا که هم آذوقه بسیار بدست آمد هم از رنجهای بسیار نجات حاصل شد فی الحقیقه در مدت هفت شبانه روزکه لشگر از ولایت کردوك میگذشت دائماً زدو خورد بر پا بود چندان رنج وزحمت بما رسید

۱ـ بنا برقول انویل این رود خابور بوده که غیر ازخابور فعلی است از شعب فرات خابور فعلی را در قدیم خبورا میخواندند .

۲ ـ هر استاد تقریباً ۱۸۰ گز است .

که نه شاه و نه تیسافرن ندیده بودند بنابراین چون خیال لشگریان آسوده شد بخواب شیرین فرورفتند بامداد که لشگریان یونان بآن طرف رود خانه نظر انداختند راه را از سپاه ارمنی و کلدانی بسته دیدند. جریان آب عمیق هم اجازه عبور نمیداد در بالای کوهی که منزلگاه شب پیش بود جماعتی کثیر از طایفه کردوك بنظر آمد که مسلح بودند. یونانیان را بکلی ترس فرو گرفت زیرا که در برابر رودی هولناك و سپاهی مهیا و در پشت سر طایفه کردوك را میدید که بمحض حرکت بسمت رود خانه از عقب مهیای حمله هستند.

یك شبانه روز دراین اضطراب گذشت شب گزنفون خوابی مساعد وامیدبخش دید بامداد از احشام قربانی علائم خیر نمایان شد پس کیریسوف را از پیش فرستاد وخود برای مقابله باکردوك ها ونگاهداری بنه ودنباله لشگر بجای ماند پس اززحمت بسیار کیریسوف از رودگذشت و ارامنه پراکنده شدند گزنفون هم درصدد عبور بود که بیکبار کردوك ها بصحرا ریختند تا بازماندگان را از عبور منع کنند.

دراین وقت ناگهان گزنفون فرمان بازگشت بههنگ خود داد وبمقابله کردوکها پرداخت. چون کردوك ها دیدند که مؤخره لشگر ازباقی سپاه جدا شده وعده زیادی در مقابل آنان نیست بشتاب حمله کردند و بنای خواندن سرودی گذاشتند که کس ندانست چیست کیریسوف که در آن سمت رود بمکان ایمن رسیده بود وکاملا مسلط بود چون گزنفون را گرفتار دید گروهی‌را بیاری اوفرستاد ولی گزنفون یکی ازافسران را فرستاد و چنین دستورداد که ابداً ازآب نگذرند درساحل رود صف بکشند همینکه او داخل آب شد آنها هم از بالا و پائین گدار خود را داخل آب کرده چنین وانمایند که میخواهند از رودگذشته به کردوك ها حمله نهاده مهیا باشند ولی خیلی داخل رود خانه نشوند.

آنگاه گزنفون به هنگ خود دستور داد که بمحض رسیدن نخستین سنك دشمن و شروع جنك سپر ها را پیش برده مجتمعاً سرود پئان (۱) بخوانند و دفعتاً بسمت دشمن عقب رفت و ازساحل وقتی بانك شیپور برخاست بطـورنیم دایره بر گشته بشتاب تمام و بخط مستقیم خود را بآب برسانند ولی مواظب باشند که صف بهـم نخورده و هنگام عبور از رود خانه مزاحم یکدیگر نشوند . بهترین سرباز کسی خواهد بود که پیش از دیگران بآن جانب رود برسد .

باری کردوك ها دیدند که دردنباله سپاه جماعت چندانی باقی نمانده است زیرا که گروهی از آنان برای گرفتن چهار پایان و گروهی برای بستن بار و بنه و دسته برای حفظ همخوابه های خود متفرق شده بودند پس حمله سخت آورده باران تیر و سنك باریدند یونانیان شروع بخواندن پئان کرده با قدم دو حمله بردند ولی دشمن از تیراندازی خودداری کرد چه همـانطوریکه در کوهستان عادت دارند فقط تیری میاندازند وبعجله میگریزند سلاح آنها مناسب ایستادگی ومقاومت نیست در اینموقع صدای شیپور برخاست و دشمن بیشتر گریزان شد ویونانیان بنا بردستور خود را بآب رساندند بعضی از کردوك ها ملتفت شده باز گشتند و بضرب تیر جمـاعت را مجروح کردند ولی بقیه آنها از فرار نایستادند .

فصل چهارم از کتاب چهارم گزنفون

بعد از عبور از رود خانه صف ها آراسته شد و لشکر بجـانب ارمنستان رفت

۱ ـ سرود پئان سرود جنگی یونانیان است بنام رب النوع اپولون .

که دشتی است با تپه وماهور های مختصر دراین روز تقریباً پنج فرسنگ راه قطع شد عاقبت لشگر بقصبه بزرگی رسید دراینجا برای ساتراپ قصری ساخته بودند و اکثر خانه ها دارای برج بود و آذوقه فراوان بدست افتاد .

(پایان سخن گزنفون)

۲ - سرکوبی طوایف و آخرین انتظامات کردستان پس از ۱۲۹۹

طوایف این منطقه عموما طوایف رشیدو شجاعی میباشند که بواسطه موقعیتهای کوهستانی و سخت خود کمترمایل به اطاعت و اجرای اوامردولت مرکزی بوده اند ازبدو کودتا توجه کامل متوجه این قسمت شده و بااعزام اردوهای متعددی درقسمت گاباغی ـ مندمی شروع به عملیات شد و در حقیقت همان مواقع اولیه در این زمینه موفقیتهای کاملی حاصل شده کلیه این طوایف خلع سلاح و روسای آنها دستگیر گردیدند ـ ولی درقسمت سردشت بواسطه وجود اسماعیل سیمیتقو وتحریکات خارجی عملیات چون صلاحیتی نداشته لذا به بعد موکول گردید .

بعداً روسای طوایف سردشت ابابکر آقا ـ و غیره چون صلاح خودرا دراطاعت دولت دیدند از خود حرکاتی ارائه دادند که دال بر اطاعت و توجه عملی آنها بود و در نتیجه این قست نیز موفقیت حاصله در قسمتهای فوق تمام توجه ارتش بطرف طوایف کردستانی عطف شد چه در این موقع بواسطه تحریکات خارجی و عودت سالارالدوله و بی انتظامی های زیاد دراین قسمت کردستان واقعی کشور حاصل شده

وقتل وغارت بحداکثر خود رسیده بود در این قسمت رؤسائی بشرح مندرجه دراین اوقات کوس یاغی گری میزدند .

در قسمت شمالی کردستان اورامانات مأمن مهم و مرکز اساسی اکراد بود این نواحی دارای سه سرکرده بود اورامان لهونی جعفر سلطان .

اورامان تخت ـ و مریوان ـ کانی سنان

اورامان دزلی ـ محمود خان دزلی

عملیات اولیه در زمینه رؤسای مافوق بواسطه ارتباطات خارجی و تحریکات اجانب منتج نتیجه نشده و این بود که بدواً توجه ارتش به جلب وسرکوبی رؤسای طوایف بین این منطقه و کرمانشاهان شد ـ بین منطقه فوق و کرمانشاهان یگانه سرکرده وطایفه مهمی که وجود داشت سردار رشید روانسری بود که کلیه نواحی شمال شهر کرمانشاهان را در تحت اوامر خود قرار داده و از هیچ قسم وحشی گری فروگذار نمینمود در نتیجه چندین اردو کشی متوالی بالاخره در سنه ۱۳۰۲ سرکوب شده روانسری ونواحی اطراف آن تاجوانرود ازید قدرت او خارج وبرای نجات اهالی سردار رشید به طهران جلب وتوقیف گردید .

بلافاصله توجه ارتش متوجه جوانرود قسمت دیگری که بین اورامانات وکرمانشاهان واقع بود شد در بدو امر موفقیتهائی حاصل سپس بواسطه خبطهائی که بعضی از افسران مرتکب شده بودند نتیجه کاملی حاصل نشده در سنه ۱۳۰۵ عملیات اصلی بدواً بطرف رضائیه و بعداً بطرف اورامانات شروع شده دربدو امر کلیه خوانین رضائیه سرکوب شده سپس درهمان سال فرمانده وقت موفق به برقراری انتظامات اورامان تخت با مریوان شدو محمود کانی سنان که نسبتاً فهمیده و پی به مرام دولت برده بود جلب و بدین قسم به یاغی گری این منطقه خاتمه داده شد ولی دو قسمت

مهم و کوهستانی که وصول به آن خیلی سخت و دشوار بود هنوز باقی وچون عملیات
در این مناطق جز در فصول معینی غیر مقدور بود لذا منتظر و صول وقت برای خاتمه
آن بود تا در سنه ۱۳۰۹ موانع و در بندهای مهم دزلی که از نقاط بی اندازه صعب
و سخت اورامان دزلی بود با یك حمله غفلتی وعملیات جسورانه فرمانده وقت تصاحب
کلیه نقاط و آبادیهای این منطقه تحت اقتدار دولت مرکزی واقع و محمود دزلی
که دیگر راه نجاتی برای خود باقی ندید با چند نفر از کسان خود به دولت عراق پناهنده
و این قسمت نیز به انتظامات واقعی خود رسید ـ تنها کسی که دراین سرزمین
و نواحی اورامات باقی و دست ازعملیات خود برنداشته حتی خود را سلطان منطقه
مینامید جعفر ساطان اورامانی بود که آبادی به اسم نوسود در یکفرسنگی مرز در روی
دامنه جبال تهیه و تمام این منطقه را با ۲۱ پسر نوادگان خود که کلیه در حدود
۲۰۰ نفر میگردید اداره نموده و تمام این اشخاص باسم بیك زادگان هر یك منطقه را
در دست داشته اصول خاصی را در منطقه خود اجرا مینمودند تا آنکه در سنه ۱۳۰۹
با اعزام دو ستون از کرمانشاهان و کردستان اقدامات اساسی برای سرکوبی او شروع
گردید عملیات این قسمت بواسطه سختی و صعوبت کوهستانهای مهم ـ درجه برودت
که ۲۰ درجه زیر صفر بوده ـ کمی معابر ارتباطی ـ عدم علاقه اهالی به عملیات دولت
خیلی سخت و دشوار بود ولی در نتیجه یك رشته عملیات شدید بالاخره کلیه این منطقه
نیز تا اواخر ۱۳۰۹ تصاحب شد جعفر سلطان با چند نفر از بستگان خود مثل محمود دزلی
به دولت عراق پناهنده و سایر بیکزادگان دستگیر و بدین قسم به عملیات و هرج و مرج
این ناحیه که آخرین نواحی اورامانات بود خاتمه داده شد پادگـان هـای آرتشی
در نقاط لازمه برقرار گردید و این عملیات در حقیقت خاتمه کار کردستان محسوب
میگردید که تا اوایل سنه ۱۳۱۰ بکلی خاتمه یافته است .

فصل هشتم

ارزش نظامی کردستان

کردستان درحدود ۳۰۰ کیلومتر مرز کشور را تشکیل میدهد دراین قسمت مرز دو ناحیه مشخص بنظر میرسد که از لحاظ طبیعی و نظامی از هر جهت مختلف است ـ در شمال دره کالو ـ در جنوب قسمتهای درهم کوهستانی

قسمت دره کالو

در این منطقه با آنکه کوهستان زیاد بنظر میرسد ولی نکته مشخص و قابل توجه مسیر ارتفاعات مرزی است که خیلی بطور مشخصی درمجاورت مرزقرارگرفته و ارتفاعات مایلی که از دوطرف به این دره سراسری خاتمه مییابد یك شکل اراضی یك‌نواختی‌را درطرفین ارائه میدهد با فرق آنکه کوهستان باختری آن سخت تروشامل قلل‌بسیار وارتفاعات زیادتری‌است ولی ارتفاعات خاورآن (طرف ایران) سهل‌الوصول و باضافه باز تر و کم ارتفاع تر است در ۱۴۰ کیلو متری که دره کالو در مجاورت مرز واقع شده یك محور نفوذی بین دوکشورادامه داردکه ازباختربطرف رواندوز ـ سلیمانیه و اربیل و از طرف ایران بطرف خانه ـ نقده ـ حیدر آباد ـ ادامه دارد

در جنوب این محور نیزدومحور دیگری در ایران بنظر میرسدکه تا مجاورت مرز امتداد و در آنجا خاتمه مییابد یکی راه مه‌آباد سردشت ـ که در مقابل راه

قلعه دیزه عراق بطرف سلیمانیه دیده میشود دیگری راه سقز ـ بانه است

پس در این منطقه راه نفوذی انحصاراً همان راه رواندوز است که یك راه مبادلات سرتاسری بین دو کشور محسوب شده شهر های مهم شمالی عراق را بکشور ایران اتصال میدهد

در روی این محور پس ازعبور از کوهستانهای مرتفع وقابل توجهی که هر یك بنوبه خود سدی مهم و مانعی قابل توجه تشکیل میدهد به رواندوز سلیمانه میتوان رسید در صورتیکه پس از عبور از ارتفاعات مرزی در طرف خاور بطرف میاندوآب و تبریز و از طرف شمال بطرف رضائیه ممتد میگردد ـ محوریکه بطرف رضائیه ممتد میشود چون باز بایستی از خط‌الرأس ها بگذرد قابل نگاهداری و حفاظت است درصورتیکه در طرف خاور منطقه بکلی باز و بی عارضه و میتوان بسهولت تا تبریز که مرکز استان است رسید

درقسمت جنوب‌نیز بواسطه وجودارتفاعات مختلف ومتوالی‌حرکت‌ازهردوطرف سخت و دشوار است .

بطور کلی در دره کالو ارتفاعات را نمیتوان خیلی سخت مشگل و غیر قابل عبور تصور کرد بلکه ارتفاعات نسبتاً باز و در تمام نقاط قابل عبور بایستی محسوب شده از لحاظ دفاع با آنکه مواضع مشخصی‌وجود دارد ولی صرفه جوئی قوا غیر مقدوراست

برای تعرض ـ در جنوب دهلیز سهلتر از شمال آن بنظر میرسد

محور حساس این منطقه که کمال اهمیت راحائز خواهد بود همان محور خانه محسوب میشود که بزرگترین اماج‌آن تبریز است که ضمن این عمل کردستان

را از آذر بایجان ـ و آذربایجان را از طهران میتوان مجزا ساخت .

قسمت کوهستانی جنوبی

با آنکه این قسمت خیلی درهم وبسیار پیچیده است معهذا در این منطقه چند قسمت را میتوان بطور مشخصی در نظر گرفت .

- دره شیلر
- مریوان و اورامان
- قسمت های جنوبی آن

دره شیلر ـ این پیش رفتگی دو تأثیر مهم نظامی در عملیات کردستان دارا خواهد بود ـ یکی مزاحمت خطوط ارتباطی منطقه که در عوض طی مسافت بسیار قلیلی ۳ برابر آنرا فعلا بایستی پیمود

دیگری تهدیداتی که این پیشرفتگی نسبت بموضع مهم (گورتك ـ کاران ـ خان) دارا خواهد بود

چه بواسطه این پیشرفتگی ممتد تهدید قطع خطوط عقبه مریوان ـ و بانه امکان پذیر میباشد

پس ازدو منطقه نظر بالا ازلحاظ ارتباطی از لحاظ حفظ مواضع معینه } بایستی کمال اهمیت رابرای این قسمت قائل شد

در صورتیکه پیشروی در آن بی نهایت سهل و ساده تر از جلو گیری و رفع تهدیدات مندرجه بالا است

مریوان ـ اورامان کوهستان منظم ایران در این منطقه یك چشم انداز وسیعی

تهیه نموده که میتوان گفت ازلحاظ موقعیت کوهستانی ـ ازلحاظ دید وحاکمیت بهترین مناطق محسوب میگردد ولی در مقابل نبایستی فراموش کرد که در این مناطق بعضی اشکالات ـ در ضمن موجود است

۱ ـ دزهم بودن کوهستانها که در هرسو دره های ورودی بسیار بوجود آورده و چون این دره ها بین دو کشور امتداد دارد با آنکه دارای جاده شوسه نیست ولی برای عبور وسائل سبك قابل استفاده و همیشه ممکن است عقبه ستونها یا جناحین آنها را تهدید نمود .

۲ ـ مشجر بودن منطقه که در نتیجه یك استتار کاملی را برای طرفین فراهم نموده و غفلت گیری را بواسطهٔ وجود راههای رسوخی که در بالا گفته شد زیاد تر و کامل ساخته

۳ ـ دراین نواحی مرزی پیش رفتگی‌هائی وجوددارد که تا اندازئی مزاحم عملیات دراولین لحظه خواهد بود ازقبیل پنجوین درمقابل مریوان دره طویله درمقابل نوسود وجود سه قسمت مندرجه در بالا عملیات دراین منطقه را خیلی حساس میسازد

در این منطقه دو کلید مواصلاتی در طرفین تقریباً به یك مسافت وجود دارد سنندج و سلیمانیه ـ که بین این دو یك سلسله مواضع را با وضعیت درهم بودن کوهستانی میتوان اسم بر نمود.

بطور کلی آنچه بنظر میرسد دراین قسمت کوهستانی تعرض خیلی کم ارزش و قوای کمتری را مصرف خواهد نمود تا دفاع که بایستی گذشته ازمصرف قوا حفظ جناحین را با قدرت کامل منظور نظر قرار داده و معابر مشخص بسیاری را حفظ نماید

قسمتهای جنوبی ـ که شامل امامی ـ اناغی ـ جوانرود و طوایف ثلاث باشد در این جا با آنکه کوهستانی است ولی معهذا میتوان در دره‌های این منطقه دراکثر

نقاط معابر قابل نفوذی که حتی برای خود روها مشکل نیست بدست آورد ولی کلیه این خطوط نفوذی در عوض آنکه بطرف کردستان متوجه شوند تمام متوجه شهر کرمانشاهان که مرکز مواصلاتی باختر است خواهد شد

این معابر اکثر باز وبی‌مانع است مخصوصاً نقاطیکه خیلی دراین عمل شرکت مهم داراخواهد بود ارتفاعات بمواست که معابر باز تری را بیش از سایر نقاط ازطرف باویسی ارائه میدهد

نتیجه

کردستان منطقه کوهستانی و در هم ایرانست که ۳ کلید مواصلاتی مه‌آباد کرمانشاهان ـ سنندج در پس آن قرار گرفته هریك از این نقاط ارزش زیادی را در سرنوشت باختر کشور دارا میباشند

دره های نفوذی زیاد ـ جنگلهای بسیار ـ کوهستانهای درهم ـ درهم بودن خط مرزعملیات را دراین منطقه بسیارمشکل و پر زحمت ساخته است ـ که بواسطه کمی مواضع مشخص ـ قابل عبور وسهل الوصول بودن ارتفاعات حد اکثرقوا جهت دفاعش صرف خواهد شد وعملیات تعرضی با تمام اشکالات خود در این منطقه سهل تر و به صرفه جوئی نزدیك بنظر میرسد

سکنه آن تـا حدی از تمدن دور و بواسطه زندگانی مجزای خود همشیه بااحتیاطموردااستفاده‌قرارگرفته وتا دوران کنونی نیزهنوزاین احتیاطباقی‌وقابل‌مراعات میباشد چه بواسطه تقسیمات سیاسی که سه کشور راسر پرست این سکنه ساخته موقعیت سیاسی سکنه آنرا قدری حساس تر و در بعضی پیش آمدها قابل توجه تر نموده است

متمنی است مطالب زیر را درمتن کتاب تصحیح فرمایند

نمره صفحه	نمره سطر	مطالب غلط	مطالب صحیح
۲	٤	اردو کشی های	اردو کشی هائی
»	٥	وا کراد بانها	وا کراد با آنها
۳	۳	زد وخورد های	زد و خورد هائی
٥	۲۰	شعبات	شعب
۱۲	۱۳	از اینظریق	از اینطریق
۱۲	۱٦	گذر گاهی	گذرگاهپائی
۱۲	۱۸	متوصل	متوسل
۱۳	٦	یکلاق	ییلاق
۱۹	٤	با إصلوب	با اسلوب
۱۹	۲۰	پیروی	پیرو
۲۰	۱٥	بنظر میرسد	بنظر میرسند
۲۲	۲	سختی کوهستانهاعدموجودارتباط	سختی کوهستانها و عدم ارتباط
۳۲	٥	إمتداد میاید	امتداد میابد
۳٥	۱٥	نباتات طبیعی	نباتات
۳٥	۲۱	محسوب مشیوند	محسوب میشوند
۳٦	۱۲	صرف شکاران مینمایند	صرف شکارآنها مینمایند
٤۲	٤	عده ها کوچك	عده های کوچك
٤۸	٥	مالاریای	مالاریائی
٤۸	۹	میکرد	میگردد

متمنی است مطالب زیر را درمتن کتاب تصحیح فرمایند

نمره صفحه	نمره سطر	مطالب غلط	مطالب صحیح
٥٣	٩	مغار	مغاره
٥٦	١٤	انجیل	انجیر
٥٧	١	باشد همین اندازه	باشد با همین اندازه
٥٨	٩	یك رشته	یك عده
٥٨	١٠	رودخانه های	رودخانه هائی
٦١	١٣	(ص)	(ع)
٦١	٢١	یك لاقی	ییلاقی
٦٢	٢	توت انار	توت و انار
٦٤	٥	یك لاقی	ییلاقی
٦٤	٦	نوسود دریای	نوسود دریای
٦٥	٨	کمی عارضه	کمی عارضه و
٦٩	١٩	اژ نوسرد	از نوسود
٧٠	١١	هائز درجهٔ اهمیت	هائز اهمیت
٧٢	١٠	ساخته است	ساخت
٧٢	١٢	جاده حاصلخیزی	جاده اراضی حاصلخیزی
٧٢	١٣	ورودقرسووبعضی چشمهای	رود قرسو وبعضی چشمهای
٧٢	١٥	الی نشود	الی نوسود
٧٤	٢٠	بلشگر کردستان ه	بلشگر ه کردستان
٨٠	١٠	بتواند	میتوان

متمنی است مطالب زیر را در متن کتاب تصحیح فرمایند

نمره صفحه	نمره سطر	مطالب غلط	مطالب صحیح
۸۵	٦	کیلومتر	کیلومتری
۸۵	١٤	کیلومتر	کیلومتری
۸۷	۳	زیبای	زیبائی
۸۷	۱۰	سربالای	سربالائی
۸۹	۱	مرئی	مرعی
۸۹	۲	۳ موضع پیس	۳ موضع بیش
۹۰	۱۲	در نتیجه این قسمت نیز موفقیث حاصله	در نتیجهٔ موفقیت حاصله
۱۰٤	۱۵	پس از دو منطقه نظر	پس از دونقطه نظر

مؤلف کتاب : سرتیپ علی رزم آرا

وضعیت ناحیه مرزی در مقابل پنجوین

وضعیت ناحیه مرزی در مقابل پنجوین

- درهٔ شیلر -
کوه برده رش
خسروخان
بسطام
اسحق
کوه سیلاوه
کوه کانی کون
کوه دمرطاغ
کوه کانی قم
کوه کاسرگل
کوه امام الیاس
برده رشه
اندازه : ۱/۱۰۰۰۰۰